

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Obsah pojmu „volný čas“ pro mladé lidi

Autor práce: Martina Kočerová

Studijní obor: Navazující Pedagogika volného času

Forma studia: Prezenční

Vedoucí práce: PhDr. Otakar Jíra

2011

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění, souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Teologickou fakultou) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s poronáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

28. března 2011

Martina Kočerová

Děkuji vedoucímu bakalářské práce PhDr. Otakaru Jírovi za trpělivé vedení, cenné rady a připomínky. Taktéž děkuji vedení, pedagogům a studentům Gymnázia J. V. Jirsíka, Střední průmyslové školy stavební a Střední školy obchodu, služeb a podnikání, kteří mi vyšli vstříc a umožnili realizaci mého výzkumného záměru. Můj dík patří také mému manželovi Michalovi za pomoc, trpělivost a podporu v celém průběhu mého studia a všem ostatním, kteří přispěli ke zdárnému dokončení této práce.

Obsah

Obsah	4
Úvod.....	6
1 Pojem volného času	8
1.1 Volný čas v odborné literatuře.....	9
1.2 Volný čas jako leisure/free time	21
2 Empirické šetření	25
2.1 Vymezení problému.....	25
2.2 Cíle.....	27
2.3 Výzkumný design	27
2.3.1 Výzkumný vzorek.....	28
2.3.2 Výzkumná sonda.....	28
2.3.3 Metoda sběru dat.....	28
2.3.4 Metoda vyhodnocování.....	29
2.4 Postup řešení	31
2.4.1 Příprava výzkumného nástroje.....	31
2.4.2 Předvýzkum	35
2.4.3 Popis výzkumného vzorku.....	35
2.4.4 Popis výzkumné sondy	36
2.4.5 Organizace sběru dat.....	37
2.4.6 Popis vyhodnocování	37
2.5 Výsledky	38
2.5.1 Analýza dat na úrovni jednotlivých položek	38
2.5.2 Analýza odpovědí na základě jednotlivých dimenzí	47
2.5.3 Analýza dat na úrovni hodnocení globální podobnosti pojmů	49
2.5.4 Analýza odpovědí v rámci strat	52
2.5.5 Analýza dat na základě faktorů.....	57
2.6 Diskuze	59
2.6.1 Interpretace vzhledem k výzkumným otázkám a hlavnímu cíli	59
2.6.2 Porovnání výsledků výzkumu s pojetím volného času v literatuře	65
3 Závěr	73
Seznam použitých zdrojů.....	77

Přílohy.....	83
Abstrakt.....	106
Abstract.....	106

Úvod

Volný čas je oblastí, která v posledních letech získává na významu a to nejen v subjektivním vnímání jedince, ve významu nezanedbatelného faktoru majícího vliv na utváření společnosti, ale také co do vědeckého výzkumu. Volný čas je předmětem zájmu autorů odborné literatury, ale také celé řady šetření, avšak ty se většinou zaměřují na obsahovou náplň volného času. Mezi takové patří zvláště výzkumy Petra a Karolíny Sakových, Národního institutu dětí a mládeže či Českého statistického úřadu.

To, co člověk dělá, jistě ovlivňuje jeho osobnostní rozvoj a proto náplň volného času nemůže zůstat bez povšimnutí, jakožto důležitý činitel vývoje individua, potažmo také celé společnosti. Na jedné straně je však obsahová náplň té části života, pro kterou běžně užíváme pojem volný čas, na straně druhé subjektivní vnímání tohoto času a pojmu. A právě tato oblast je tématem této diplomové práce, jež nese název „Obsah pojmu volný čas pro mladé lidi“. Hlavním cílem práce je zjistit, jaký je subjektivní význam připisovaný pojmu *volný čas* mladými lidmi, připravujícími se na své budoucí povolání a výsledky porovnat s pojetími prezentovanými v odborné literatuře. Inspirací k tomuto šetření byl text, jehož autorem je P. Sak, který charakterizuje volný čas jako kvalitativně novou potencialitu lidského života, která se objevuje souběžně s osvobozováním se od permanentních aktivit nutných k přežití. Dále mluví o volném čase jako o prostoru vznikající a rozvíjející se lidské subjektivity, rozvoje myšlení, kreativity, filosofické reflexe a vnášení lidské subjektivity do vnějšího světa.¹

Zda tomu tak je, se pokusíme zjistit pomocí metody sémantického diferenciálu, která pracuje s teorií, že zkoumaný objekt, v našem případě pojem *volný čas*, lze umístit do psychologického prostoru vymezeného základními souřadnicemi. Tento prostor pak nazýváme sémantickým nebo také prostorem významu slov, o čemž více pojednává kapitola 2.

V této práci tedy půjde o sběr dat, jejich následnou analýzu, vyhodnocení a porovnání získaných výsledků nejen s výše uvedenou myšlenkou P. Saka, ale také s pojetími volného času především v následujících publikacích:

FILIPCOVÁ, B. *Člověk, práce, volný čas*.

FILIPCOVÁ, B. *Volný čas a kultura v průmyslovém městě*.

¹ Srov. SAK, P. *Proměny volného času a zaostávání pedagogiky*. In ČECH, T. *Výchova a volný čas 2*, s. 165.

DUMAZEDIER, J. *Vers une civilisation du loisir?*
DUMAZEDIER, J. *Volný čas.*
OPASCHOWSKI, H. W. *Padagogik der Freizeit.*
OPASCHOWSKI, H. W. *Paedagogik und Didaktik der Freizeit.*
PÁVKOVÁ, J. *Výchova ve volném čase.*
PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. *Pedagogika volného času.*
HOFBAUER, B. *Výchova, souvislosti, perspektiva.*
HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas.*
PIEPER, J. *Volný čas, vzdělání, moudrost.*
HAVIGHURST, R. J. *Employment, retirement and education in the mature yers.*
KAPLAN, M. *Leisure in America.*
STEBBINS, R. *New Directions in the Theory and Research of Serious Leisure.*
ROJEK, CH. *Leisure Theory. Principles and Practices.*

Na porovnání bude navazovat vyslovení závěru, jaké je subjektivní pojetí volného času zkoumané věkové kategorie, ale také nakolik se shoduje s tím, jak volný čas charakterizují zmínění autoři, případně skupiny autorů.

Jak již bylo uvedeno, tato práce navazuje na některé autory, kteří se ve svých pracech zabývají nejen teoriemi volného času nebo sledováním tohoto fenoménu v praxi, ale většina z nich taktéž aplikací v oblasti výchovy především dětí a mládeže a to nejen prostřednictvím pedagogiky volného času či rekreologie. Tento jejich zájem je jistě vyvolán také tím, že si uvědomují důležitost výchovného působení, které se nemůže odehrávat pouze na půdě školy či v rodině, ale s nárůstem délky času, jenž děti a mládež tráví mimo školu a rodinu, také ve volném čase. Někteří z nich se orientují více na tzv. výchovu mimo vyučování², která, jak již název napovídá, probíhá mimo vyučování, přesto často na území školy, ale taktéž institucí za tímto účelem zřízených, jako jsou například Střediska volného času a v rámci nich Domy dětí a mládeže a Stanice zájmových činností, nebo Školní kluby. Jiní se soustředují více na výchovu, která bývá označována jako otevřená práce s dětmi a mládeží (někdy také práce s neorganizovanou mládeží, nízkoprahová či spontánní činnost), jejíž specifikum tkví ve snížení bariér účasti na nezbytné minimum s cílem oslovení co nejširšího spektra dětí a mládeže. Jedná se především o následující autory: Filipcová B., Dumazedier J., Opaschowski H.,

² Srov. PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 35nn

Pávková J., Hofbauer B., Pieper J., Sak P., Kaplan M., Steebins R., Rojek Ch. a některé další.

Práce je rozdělena na část teoretickou a praktickou. Teoretická je strukturovaná do několika částí. V první kapitole je popsáno a porovnáno pojetí volného času tak, jak je uváděno v odborné literatuře, dále porovnání a hlubší analýza pojmů *leisure* a *free time*, jež jsou, zejména v anglicky psané literatuře, používány ekvivalentně k pojmu *volný čas*. V praktické části je popsána použitá metoda a příprava výzkumného nástroje a výzkumu, postup a vlastní šetření v terénu, způsob zpracování získaných dat, jejich následné vyhodnocení a prezentace výsledků. V práci je použita metoda popisu a vysvětlení. V případě výzkumu byl použit dotazník. Podrobněji jsou příprava a provedení empirického šetření popsány v kapitole 2.

Tato práce je určena všem, kteří se chtějí dozvědět více o tom, jaký subjektivní význam připisují mladí lidé pojmu *volný čas*. Taktéž těm, kteří se věnují výchově mladých lidí, ať již na profesionální či zájmové úrovni, a to jistě nejen v rámci volného času. V neposlední řadě je práce určena těm, kteří se zajímají o metodu sémantického diferenciálu a možnosti jejího využití, dále všem těm, které téma této práce zajímá.

1 Pojem volného času

Práce vychází z literatury zabývající se volným časem, historickými souvislostmi vzniku tohoto pojmu, ale také různými pojetími volného času v návaznosti na jeho vymezení, místě a světonázorové orientaci autorů. Obecně lze jistě souhlasit s tím, že ta část života člověka, kterou nazýváme volným časem, je součástí mnohem širšího pojmu a tím je vůbec čas. Lidský život probíhá v čase a stejně tak, jako život není možný jinak, než ve světě a není možno od sebe odtrhnout život a svět, nelze od sebe oddělit život a čas. Mluvíme-li o čase, mluvíme o životě a naopak, zároveň tedy můžeme říci, že o životě samém mluvíme také v souvislosti s volným časem. Otázkou je, jakou část života máme na mysli a zda je vůbec možné život exaktně rozdělit na jednotlivé části. V časové přímce snad ano, ale co v každodenním životě? Pokud ano, pak lze jistě také podobně rozdělit čas a můžeme spolu s některými autory uvažovat odděleně o čase práce, čase nezbytném k sebeobsluze a zbytkovém čase, tedy čase volném.

Z takového vymezení vyplývá, že tím, co určuje lidský život je především práce, která je nositelem hodnoty. Volný čas je pak chápán jako čas, který sám o sobě téměř žádnou hodnotu, či význam nemá, snad jen v tom, že v něm dochází k zotavení

a k přípravě na další práci. Toto vymezení volného času se někdy označuje za negativní, ale je otázkou, zda jde skutečně o volný čas nebo spíše o jakousi přestávku mezi vlastní prací. Volný čas lze ale také vymežit pozitivně, kdy je mu připsána vlastní kvalita a stává se plnohodnotným stejně tak, jako čas práce. Otázkou tu však zůstává, zda tyto dva časové úseky vnímáme ve vztahu partnerském, či konkurenčním.

Pokud bychom ale připustili možnost, že každodenní život a tedy ani čas nelze rozdělit, zůstává tedy pouze čas, v němž se prolíná práce i odpočinek a vše ostatní a to dohromady tvoří život. Ten by pak měl být žit smysluplně, tedy měl by mít nějaký smysl, určitý cíl, jenž určuje nejen směr, ale také obsah. V takovém životě by pak nešlo především o smysluplné naplnění volného času, kdy smysluplnost jednotlivých aktivit stojí sama o sobě a často se odvíjí od skutečnosti, zda a jaké faktické hodnoty přináší zejména ve vztahu ke společnosti, ale šlo by o smysluplnost, jenž se váže k dosažení životního cíle. V takovém případě cokoli, co tomu napomáhá, se stává smysluplným a tedy hodnotným.

1.1 Volný čas v odborné literatuře

Jedním z cílů této práce bylo porovnat subjektivní vnímání pojmu *volný čas* mladými lidmi s tím, jak je tento pojem definován v odborné literatuře. Bylo tedy nutné nejprve prostudovat dostupnou literaturu. Ta byla následně rozdělena do osmi skupin, v nichž byli sdruženi jednotliví autoři dle výchozích zdrojů a světonázorové orientace následovně:

Volný čas jako rozšířená reprodukce pracovní síly - Červinka, Filipcová, Kamiňski, Petrosjan, Pruděnskij

Volný čas jako svobodná volba - Dumazedier, Sue

Výzkum ve volném čase - Opaschowski, Schmitz-Scherzer, (Hofbauer)

Volný čas jako mimoškolní výchova - Pávková, Hájek, Vážanský

Křesťanský pohled - Pieper

Sociologický pohled - Sak, Saková

Volný čas jako leisure - Havighurst, Kaplan, Stebbins, Rojek

Státní a mezinárodní dokumenty - Mezinárodní charta výchovy ve volném čase WLRA, Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže.

První skupina, nazvaná *Volný čas jako rozšířená reprodukce pracovní síly*, je souborem autorů, jenž převážnou část svého života žili a tvořili v zemích bývalého

socialistického bloku, vystavěného na komunistické ideologii. Vědecký komunismus považoval volný čas za aktivní činitel významných společenských procesů postupně vedoucích ke sblížení práce a relativně svobodných tvořivých aktivit v mimopracovní době, což mělo být završeno postupnou přeměnou práce v první životní potřebu člověka. Volný čas byl chápán jako relativně ucelený subsystém tvořený zájmovou činností, jíž si jako jedinou může dělnická třída dovolit vykonávat po práci s tím, že tak dochází k reprodukci sociokulturní stránky života. Taktéž je vyzdvihována její kultivační funkce, jež se dotýká zejména rozvoje schopností a formování osobnosti socialistického člověka, jako hlavní síly budování vyšších fází komunistické společensko-ekonomické formace. Volný čas se stává, díky zájmové činnosti v něm vykonávané, vysoce účinnou složkou rozšířené reprodukce pracovní síly, neboť navrácí socialistického člověka do pracovního procesu a to na kvalitativně vyšší úrovni, obohaceného o nové poznatky, dovednosti, morální impulzy a především s univerzálněji rozvinutými tvořivými schopnostmi.³

Z autorů zařazených do této skupiny prezentuje nejobsáhlejší pohled na volný čas A. Filipcová, která jej spojuje s možností zvolit si činnosti, jimiž jedinec tento čas naplní. Zároveň připouští možnost upřednostnění nečinnosti a zdá se, že tím se poněkud vymyká onomu socialistickému proudu myšlení, když poukazuje na to, že ve volném čase člověk „může“, ale „nemusí“ a tento pocit už sám o sobě považuje za bohatství.⁴ Polemizuje tak do jisté míry například s G. S. Petrosjanem, jenž volný čas chápe zejména jako sféru reprodukce pracovní síly a na základě tohoto kritéria charakterizuje mimopracovní dobu jako neustálý proces „prosté reprodukce pracovní síly“.⁵ A. Filipcová však poukazuje na to, že „to, jak se pracovní síla reprodukuje v mimopracovní době vůbec a ve volném čase zejména, se pochopitelně odráží zpětně ve výrobním procesu samém. Jenomže člověk není přece pouhá pracovní síla; být pracovní silou, to není jeho jediná společenská a lidská role. Redukovat lidskou osobnost na pracovní sílu znamená učinit z výroby konečný smysl a cíl lidských dějin. Znamená to, že člověk existuje a žije, protože vyrábí, že tedy existuje a žije proto, aby vyráběl? Zúžení pohledů na volný čas do této jediné roviny vede i k určitým zjednodušujícím

³ Srov. BARTOŠ, M. Zájmová činnost ve volném čase jako součást formování socialistického způsobu života, s. 8-16.

⁴ Srov. FILIPCOVÁ, B. *Člověk, práce, volný čas*, s. 24-25.

⁵ Srov. PETROSJAN, S. G. *Vněrabočeje vremja trudjaščichsja v SSSR*, s. 12.

schématům v názorech na pozitivní, či – jak se často říká – racionální nebo efektivní využívání volného času.“⁶ Ve svém pojetí volného času nezapomíná rovněž na sféru rekreace ve smyslu odpočinku, uvolnění, rozptýlení a regenerace fyzických a psychických sil, kompenzace únavy pramenící ze zapojení do pracovního procesu a z pracovního a životního prostředí, taktéž vyrovnávání jednostrannosti vyplývající ze společenské dělby práce. Zdůrazňuje též roli socializační a sdružovací a možnost rozvoje osobnosti s akcentací zvyšování kvalifikace, studia a všech forem sebevzdělávání a společenské aktivity.⁷ Připomíná, že činnosti volného času nemusí vždy být v první řadě spojeny s výsledkem v podobě konkrétního výtvaru, ale také s prožitkem, požitkem nebo poznatkem. Volný čas se taktéž podílí na utváření životního způsobu a umožňuje rozvíjení participace v dané kultuře.⁸

S odlišným atributem spadajícím do volného času přichází A. Červinka, který, kromě jiného, vidí volný čas ve spojení s výchovou dětí a dále upozorňuje na to, že sem nelze zařazovat činnosti spojené s přípravou jídla, úklidem domácnosti, nákupem a pasivním odpočinkem.⁹

Druhou skupinu autorů, označenou *Volný čas jako svobodná volba*, tvoří J. Dumazedier a R. Sue. Podle J. Dumazediera neoddělitelně k volnému času patří nevykonávání činností pod tlakem závazků vyplývajících ze sociálních rolí, dělby práce a potřeby zachovat a rozvíjet vlastní život. Oproti tzv. zbytkové (reziduální) teorii volného času, pojímá tento čas jako souhrn činností, do nichž člověk vstupuje s očekáváními a jež mu přináší příjemné zážitky a uspokojení. Kromě toho, že za významný faktor volného času považuje možnost svobodného rozhodnutí, stanovuje následující hlavní funkce volného času: odpočinek (regenerace pracovní síly, osvobození od zátěží života), zábava (regenerace duševních sil), rozvoj osobnosti (spoluúčast na vytváření kultury, rozvoj intelektuální a umělecký, tvořivost, vzdělávání).¹⁰

R. Sue, francouzský sociolog volného času, výše zmíněný pohled obohacuje dále o funkci sociální, do níž zařazuje proces socializace v různých sociálních prostředích,

⁶ FILIPCOVÁ, B. *Člověk, práce, volný čas*, s. 50.

⁷ Srov. FILIPCOVÁ, B. *Člověk, práce, volný čas*, s. 24-25.

⁸ Srov. FILIPCOVÁ, B. *Volný čas a kultura v průmyslovém městě*, s. 24-25.

⁹ Srov. ČERVINKA, A. *Volný čas a pracovní den*, s. 1292.

¹⁰ Srov. DUMAZEDIER, J. *Volný čas*, s. 443.

včetně rodinného a sdružování a symbolickou příslušnost k sociální skupině, jež vede k potvrzení vlastní osobnosti a k dosažení sociálního uznání. Dále se zabývá faktorem terapeutickým, jež zahrnuje hledisko zdravotní, smyslový rozvoj, prevenci chorob a zdravý životní styl. Připomíná také změnu v pohledu na ekonomickou stránku volného času, kdy jej již nevidí pouze jako čas promarněný a neproduktivní, avšak upozorňuje také na dvojznačnost tohoto a vyslovuje otázku, zda je činnost ve volném čase žádoucí spotřebou a kdy se jejím přeceněním člověk odcizuje sám sobě.¹¹

Ve třetí skupině jsou sdruženi autoři zabývající se *Výzkumem ve volném čase*, z nichž nejobsáhlejší pohled na volný čas prezentuje H. Opaschowski. Možná ne zcela oprávněně byl do této skupiny zařazen také R. Schmitz-Scherzer, který se orientoval spíše na význam volného času z pohledu sociální psychologie, nicméně při bližší analýze jím prezentovaného pojetí volného času vyplývá, že toto je zahrnuto u H. Opaschowského. Částečně se také výzkumem ve volném čase zabýval B. Hofbauer, avšak v mnohém navazoval právě na H. Opaschowského.

Při hlubší analýze toho, jak prezentuje volný čas H. Opaschowski, je zřejmé, že jeho pojetí je strukturované do několika hlavních oblastí, z nichž každá nese poměrně podrobný popis. Základními oblastmi jsou: rekreace, kompenzace, komunikace, edukace, integrace, participace a kontempace. Nyní o nich bude pojednáno podrobněji.

Rekreace odpovídá na potřebu zotavení, uvolnění či osvěžení, přináší jedinci příjemný pocit, odpočinek a tím načerpání sil. Nedílnou součástí rekreace je spánek, upevňování zdravotního stavu a psychické uvolnění přinášející pocit osvobození se od chybných a přemrštěných požadavků či zátěží všedního dne. Jako jediná autor, z námi citovaných, zahrnuje do volného času také uspokojení sexuální potřeby.

Kompenzace v sobě zahrnuje odstraňování zklamání a frustrací, rozptýlení, potěšení, vyrovnání nedostatků, ale také odstranění námahy, vědomé zřeknutí se pravidel a nařízení, předpisů a norem a uvolnění se od splnění sledovaných cílů. Opomenuta by neměla být ani podpora přání po přirozenosti, nezatíženosti, bezstarostnosti či velkorysosti, provázená vědomým užíváním života. H. Opaschowski se nebojí do volného času zahrnout také nicnedělání, lenošení a flákání se¹², činnosti či spíše ne-činnosti vedoucí u některých lidí k pocitu promarněného času a nevyužitých příležitostí, kdy člověk nepřináší žádné hodnoty pro společnost a tedy ani pro sebe. A

¹¹ Srov. SUE, R. *Le loisir*, s. 55 n.

¹² Srov. OPASCHOWSKI, H. W. *Pedagogik der Freizeit*, s. 195.

tak stejně, jako A. Filipcová poukazuje na to, že člověka nelze redukovat jen a pouze na pracovní sílu. Vyvstává tedy otázka, zda někdy nedochází k tomu, že je člověk redukován na „ploditele“ materiálních či společenských hodnot. Ve chvíli, kdy k tomuto nedochází, ztrácí hodnotu již vlastní jeho bytí a tedy život. Je možné se pak i v naší společnosti setkat s lidmi, kteří jsou na základě určitého handicapu (psychického, fyzického, ale také společenského jako je například ztráta zaměstnání) neschopni přinášet ony hodnoty a jejich život je společností, ale často také jimi samými nazírán jako zbytečný a promarněný.

Edukace vyjadřuje jak výchovu, tak vzdělávání a H. Opaschowski tuto oblast neredukuje pouze na získávání vědomostí a dovedností, nýbrž sem řadí učení o svobodě a ve svobodě, sociální učení, úsilí po poznání a užívání nového, stimulační orientaci a touhu po zážitcích, zvědavost v chování a jednání se zkouškami, ale také výměnu rolí a učení se jednat v nich. Za důležitý považuje také rozvoj potřeby zachování a potvrzení sebe sama, změnu osobnosti, burcování „já“, aktivaci vlastních možností jednání a kooperativní život.¹³

Kontemplace je oblastí, jenž se zdá být v poslední době znovu objevována i v naší společnosti a to nejen lidmi připojujícími se k některému z náboženství. Kontemplace znamená přemýšlení, uvažování a rozjímání. S konceptem kontemplativního života se setkáváme již v době řecké filosofie, která nabádala k vyváženému životu. Tento se zakládal ve dvou sférách, tou jednou byl aktivní život, zahrnující záležitosti tohoto světa, druhou pak rozjímavý život, jenž není obtížen tlaky života a může se tak oddávat hledání pravdy. Tento koncept převzali do svého života církevní otcové, potažmo mniši s tím, že kontemplaci považovali za předpoklad aktivního života. Opomeneme-li, že v jejich pojetí se jednalo především o nazírání Boha a rozjímání o Božích pravdách a vztáhneme tento princip do života současného člověka, vnímáme, že i pro něho může být kontemplace významným přínosem. Jde o zaměření se na vlastní existenci, na přemýšlení o sobě, o životě, kladení si otázek a hledání odpovědí, životního směru, upokojení rozjitřené duše, jenž je zmítána stresy a nároky všedního života. Kontemplace může poskytnout prostor reflexe a uspořádání si hodnot tak, aby prostředky k dosažení cíle nebyly zaměněny za vlastní cíl, aby se produkce či konzum nestaly jedinou náplní a smyslem života. Jak podotýká H. Opaschowski, jde o naplnění potřeby klidu, pohody,

¹³ Srov. OPASCHOWSKI, H. W. *Pedagogik der Freizeit*, s. 195.

rozjímání a sebevědomí, hledání a získávání času pro sebe samého, podpora umění uvědomění si vlastní osoby zahrnující pozorování sebe sama, autoreflexi, vedoucí k porozumění sobě samému, objevení vlastní ceny, ale také získání odstupů od vlastní osoby, osvobození sebe sama od stresu, shonu a nervového vypětí spojené s touhou po zcela samostatném životě, získání pocitu vlastní individuality a nalezení identity.

Participace je širokou oblastí podílení se, na vývoji společnosti, ale také naplňování potřeby účastenství, angažovanosti a sociálního sebepojetí, projevující se hledáním možností pro vlastní iniciativu a potvrzení sebe sama. Patří sem také úsilí o naplnění společných cílů a realizaci společných záměrů, spolurozhodování, spoluúčast, spoluodpovědnost, připravenost ke kooperaci a solidaritě, také však pohotovost k utváření okolního prostředí sociálními aktivitami.¹⁴ Participace je výzvou současnosti, kdy převládá spíše postoj vyčkávání, lhostejnosti a konzumního přístupu k životu a výzvám s ním spojených. Participace se týká jak jednotlivce ve vztahu k sobě samému, kdy jde o hledání smyslu života, cílů, prostředků k jejich dosažení, tak ve vztahu ke společnosti či životnímu prostředí, kdy se člověk vydá cestou nelhostejnosti. Dříve, zejména v tradiční společnosti, byla z generace na generaci předávána životní schémata, dnes chybí. Avšak v době tržního hospodářství je snaha tuto mezeru na trhu, skýtající možnost výdělků, velmi hbitě zaplnit. A tak je člověk denně atakován nejrůznějšími nabídkami, slogany a reklamou, nabízející ne jeden, ale hned několik životních schémat. Pokud člověk není připraven a vybaven schopností kritického myšlení, může se snadno ocitnout ve stavu, kdy je jeho vlastní život utvářen vnějšími okolnostmi a následováním toho, co je mu předkládáno jako naprosto nezbytné. Pokud se participace a participativní myšlení stane přirozenou součástí života člověka v jeho volném čase, prolne se do celkového přístupu jedince k životu a takový člověk pak již nebude pouhým konzumentem, nýbrž tím, kdo je schopen kriticky reagovat a přijmout zodpovědnost za svůj život i životy druhých.

Komunikace je oblastí volného času, obsahující touhu po sdělování a přání ztráty samoty, což se projevuje hledáním kontaktu, vyhledáváním rozmanitých sociálních vztahů ve spojitosti se zážitky ze společně stráveného času. Není to ale jen soustředění se na sebe, nýbrž také objevování času pro druhé či empatie, taktéž zvýšené vnímání pocitů a úmyslů, láska, něžnost, erotika a již zmiňované sexuální kontakty.

¹⁴ Srov. OPASCHOWSKI, H. W. *Pedagogik der Freizeit*, s. 195.

Integrace s sebou přináší stabilizaci života rodiny, rozvíjení rodinných vztahů a vrůstání do společenských organismů. Odpovídá na potřebu společnosti, kolektivního vztahu a tvoření skupin, což je spojeno s podporou a prožíváním skupinové atmosféry, hledáním emocionální jistoty, sociálního bezpečí a stability. Důležitou potřebou, jenž je v této oblasti naplňována, je potřeba prožívání sounáležitosti s ostatními a vzájemného působení členů skupiny, což bývá často prostřednictvím rozmanité společné činnosti, her či rituálů, přinášejících společné prožitky, uznání, budování tradice a kolektivního a společenského vědomí a to ve spojitosti se sociálním učením. Neméně důležitým je pak pozitivní sociální závazek, projevující se připraveností pomoci, ohledem, tolerancí a důvěrou.

Enkulturační je odezvou na potřebu kreativního rozvoje sebe samých, tvořivého vyjádření prostřednictvím umění, sportu, technických a dalších činností, čímž dochází k produktivnímu uplatnění a účasti na kulturním životě. Jedná se o uspokojení touhy po nezávislém růstu schopností a nadání osobnosti, prosazování subjektivních myšlenek a různých řešení problémů, pramenící z přání po individuálním tvůrčím uplatnění. To je provázáno podporou schopnosti vyjádření, fantazie, spontaneity, rozvíjení a rozšiřování estetického vnímání a nových nápadů, na což navazuje subjektivně motivovaný a dosažený prožitek výkonu. Taktéž uplatňování produktivity hry, zabezpečování kulturních aktivit, podpora iniciativy a rozmach vlastního aktivního podílu.¹⁵

B. Hofbauer výše uvedeného autora doplňuje a kromě toho, že volný čas také vidí jako čas svobody, upozorňuje na nutnost volby a rozhodování, kterou s sebou zmíněná svoboda zákonitě přináší. Volný čas nabízí poměrně velkou škálu možností, jak naplnit potřebu uspokojení a umožnit člověku prožívat pocit spokojenosti, jenž je jedním ze základních předpokladů duševního zdraví a regenerace duševních sil. Na rozdíl od ostatních autorů této skupiny do volného času zahrnuje také zvyšování kvalifikace.

Jak bylo řečeno, H. Opaschowski sice definuje již zmíněné oblasti volného času, nicméně jak je zřejmé z jejich charakteristik, není o nich možné uvažovat zcela odděleně a nebrat v potaz jejich nespornou souvislost a vzájemné prolínání. Jedna ovlivňuje druhou, stejně tak, jako obsah volného času každého jedince ovlivňuje také ostatní součásti lidského života a naopak.

Na právě zmíněné poukazuje autor, který byl zařazen do čtvrté skupiny, nazvané *Volný čas jako mimoškolní výchova*. Jde o M. Vážanského, který připomíná, že často

¹⁵ Srov. OPASCHOWSKI, H. W. *Pedagogik der Freizeit*, s. 195.

člověk v práci osvojené vzorce chování transferuje do úseku volného času a opačně. Taktéž se zamýšlí nad tím, že volný čas je sice sférou svobody a svobodné volby, avšak je zde jisté ohraničení možností využívání kapacity volného času pracovními limity, nejrůznějšími bariérami a přesudky, neboť dochází k aplikování repertoáru pracovních modelů jednání i v této oblasti relativní svobody. Hovoří o tzv. hypotéze shody s teoriemi redukce, generalizace a identity. Kromě této, existuje ještě hypotéza kontrastu s teoriemi kompenzace, ventilu a zotavení. Obě tyto hypotézy patří k tzv. negativnímu vymezení volného času, jenž chápe volný čas jako práci podmíněný prostor jednání s tím, že volný čas je prostorem vyrovnávání se s nedostatky, případnými selháními, odolávání nárokům, zátěžím a tlakům světa práce. Tento přístup předpokládá, že v práci člověk potlačuje své emoce, prožívá celou řadu latentních strachů, nepokojů, nejistot a stresu, vedoucích k psychickému napětí a vnitřnímu neklidu a vše toto pak kompenzuje ve svém volném čase, což je předpokladem a zárukou zdraví a dobré pohody.

Jiným pojetím je tzv. pozitivní, podle něhož volný čas představuje samostatnou oblast života, místo k růstu, ke hledání smyslu života a identifikaci, je prostorem pro objevování pravých kvalit života s možností seberealizace a uspokojování potřeb.¹⁶

Do jaké míry se výše zmíněné pohledy liší je otázkou. Každý z nich nahlíží na volný čas z jiné strany, nicméně u obou je zdůrazněn protiklad práce a volného času, dvou oblastí života téhož jedince, jež jsou vůči sobě ve vztahu poměrně nepřátelském a tudíž neslučitelném. Avšak pozitivní chápání volného času se přece může stát východiskem pro vícecelistvý přístup podporující myšlenku lidské jednoty, jak tomu je u přístupu, který chápe člověka jako nedělitelnou bytost, a ne jako jedince složeného z pracujícího tvora na jedné straně a volnočasové osoby na straně druhé. Práce a volný čas se v takovém případě nemohou posuzovat jako navzájem oddělená autonomní pole, v obou musí být uspokojena základní potřeba seberealizace, relativní nezávislosti a smyslu života, což přispívá jak k mnohostrannému vývoji osobnosti, tak podněcuje okolní prostředí.¹⁷

Do téže skupiny byli zařazeni J. Pávková a B. Hájek, jakožto autoři pojímající volný čas v souvislosti s mimoškolní výchovou, jež je z většiny orientovaná na organizovanou zájmovou činnost. (Vzhledem k tomu, že ne u všech společně vydaných publikací bylo

¹⁶ Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 30-31.

¹⁷ Srov. VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*, s. 31-32.

možné zjistit autorství jednotlivých pasáží, jsou oba uvedení autoři prezentováni společně.) Podobně jako předchozí skupiny, vyjma té první, je jimi volný čas spojován se svobodou a dobrovolností, to znamená, že si člověk může volnočasové činnosti vybírat na základě svých zájmů nebo toho, co dělá rád, co ho těší a neměl by do toho být nikým nucen.¹⁸ Tato otázka dobrovolnosti je diskutabilní především u dětí, za něž často rozhodují rodiče a ne vždy berou zřetel na to, co by si chtělo zvolit samo dítě. Ale také mladí lidé či dospělí mohou být ve svém rozhodování limitováni faktorem dostupnosti a to jak finanční, tak místní či jiné. Může pak docházet i k tomu, že lidé tráví svůj volný čas zcela jinak, než by tomu bylo, kdyby pro to byly splněny příslušné podmínky.

Zmínění autoři do volného času zahrnují odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání, dobrovolnou veřejně prospěšnou činnost a to včetně časových ztrát s těmito činnostmi souvisejícími, což je jistě zajímavý, u předchozích autorů dosud nezmíněný, přístup. Činnosti naplňující volný čas by měly mít charakter bezprostředně neutilitární, přinášející příjemné zážitky a očekávání v protikladu ke sféře povinností, čímž dochází kromě jiného také ke kompenzaci pracovních povinností. Rozumné využívání volného času přispívá k tělesnému i duševnímu zdraví, podporuje pozitivní mezilidské vztahy a vede k rozvoji osobnosti.¹⁹

Pátou skupinu zastupuje pouze J. Pieper s pohledem, jenž byl označen jako *Křesťanský pohled*, avšak to neznamená, že jde o jediný možný křesťanský pohled na volný čas. J. Pieper představuje volný čas jako vnitřní stav duše charakteristický ne-aktivitou, jenž je protikladem ideálu přecenění práce. Jde o postoj slavení, v němž nejen že není námaha, ale jde přímo o její protiklad provázený klidem a vyčleněním se ze sociální funkce. Vlastním smyslem volného času je zůstat člověkem, což znamená porozumět si a realizovat se jako bytost, která je zaměřena na celek skutečnosti.²⁰

Festivály a svátky bývaly časem úniku z rutiny, stresu a jednotvárnosti každodenního života. Ale nejen to, společně prožitý čas, kdy si lidé připomínali důležité události z historie svého kmene nebo národa, upevňoval pospolitost, kmenovou či národní identitu a vědomí toho, že člověk někam patří, není sám, ale má historii a má také budoucnost. Byly to okamžiky, v nichž si lidé na jednu stranu připomínali svou

¹⁸ Srov. PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. *Pedagogika volného času*, s. 13.

¹⁹ Srov. HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*, s. 12-19.

²⁰ Srov. PIEPER, J. *Volný čas, vzdělání, moudrost*, s. 14-15.

nekonečnost v tom, že oni sami jsou pokračovatelé minulých generací a budou součástí generací příštích. Na druhou stranu onu konečnost svého života, kterou musí žít sami za sebe a v níž platí určité řády a pravidla, z nichž bylo právě v čase festivalů a svátků dovoleno vystoupit, zbavit se svých sociálních rolí nebo si je dokonce na tu chvíli vyměnit. Šlo ale také o události, které rozměřovaly čas, neboť přicházely v pravidelných intervalech v průběhu roku či života a dávaly tak možnost zastavit se, rekapitulovat, rozjímat, plánovat a připravit se na to, co přijde po nich. Člověk tak mohl shodit tíhu minulosti a upřít svůj zrak k věcem budoucím v perspektivě svého života jako celku.

V dnešní, zejména západní společnosti, máme mnohem více volného času, než měli naši předci, nejsme tolik vázáni na jednotlivé fáze dne a roku, a máme tedy také více času na pořádání oslav, přesto slavení poněkud ztratilo zmíněný rozměr a často jde spíše o naplnění určité společenské povinnosti, nebo o následování trhem navozené potřeby. A. H. Maslow vypracoval koncept tzv. pyramidy potřeb, jenž má několik pater. Základnu tvoří základní tělesné a fyziologické potřeby, následující patra jsou: bezpečí a jistota; láska, přijetí, spolupatřičnost; uznání a úcta; seberealizace. Na rozdíl od tohoto pojetí existují i taková, jež za nejvyšší potřebu považují hledání toho, co má pro člověka povahu nejhlubší i nejvyšší hodnoty, povahu posledního smyslu, jak je možné zahlédnout také například u V. E. Frankla, jehož názorem je, že každý člověk má jako nejvyšší potřebu právě potřebu smyslu.²¹ Jde o nalezení toho, co člověka přesahuje a to lze jediné tehdy, pokud v našich životech bude existovat čas či postoj kontempace a slavení.

Šestou skupinou je *Přístup sociologický*, autoři P. Sak a K. Saková, kteří volný čas považují za dobu svobody, avšak také volby. Člověk se totiž rozhoduje o tom, jakými činnostmi tento čas naplní a to na základě svých zájmů, nálad a pocitů, čímž dochází k seberealizaci daného jedince, jeho osobnostnímu rozvoji, ale taktéž ovlivňování vnějšího světa. Jde o čas spojený s rozvojem subjektivity, myšlení, kreativity, umožňující filosofickou reflexi, což lze shrnout pod funkci relaxační, rekreační a rozvojovou.²²

²¹ Srov. SVOBODOVÁ, Z. *Nelhostejnost: Črty k (ne)náboženské výchově*, s. 35.

²² Srov. SAK, P. *Proměny volného času a zaostávání pedagogiky*, s. 165.

SAK, P., SAKOVÁ K. *Mládež na křižovatce*, s. 59.

Sedmou skupinu, *Volný čas jako leisure*, zastupují autoři, u nichž se v souvislosti s volným časem můžeme setkat se dvěma pojmy, *leisure* a *free time*, o kterých bude podrobněji pojednáno v následující kapitole. Pokud se ale nyní zaměříme pouze na těmito autory prezentované aspekty související s volným časem, můžeme vidět nápadný rozdíl oproti předchozím skupinám a to zejména v tom, že zcela chybí akcentace svobody či svobodné volby. Z použitých zdrojů není možné vyčíst, zda skutečně tento atribut není s volným časem spojen, anebo, zda je s ním počítáno implicitně a tudíž nedochází k jeho zdůraznění. Dalším rozdílem je výrazné spojování volného času s participací na životě společnosti ať již v širším měřítku, či užším, tedy s místní komunitou. Nežádka je pak spojován se vzděláváním, seberozvojem a trvalým užitkem, které by měl jedinci přinášet.

R. J. Havighurst, kromě výše zmíněného, volný čas spojuje s dostatkem možností k zajímavému prožívání, tvůrčímu vyjádření osobnosti s tím, že klade důraz na pravidelné a rutinní utváření životních činností. Volný čas a jeho trávení by podle něj měly být zdrojem úcty k sobě a respektování ostatních.²³

M. Kaplan požadavek vztahu ke společnosti vyjadřuje budováním vědomí „nějak k něčemu patřit“ a domnívá se, že volný čas by měl být jak jedinci, tak společnosti prospěšný. Je tu tedy vyjádřen vzájemný vztah jedince a společnosti, jenž se uskutečňuje právě ve volném čase. Kromě tohoto volný čas spojuje s rozvojem vlastní individuality a uváděním v soulad různých individuálních funkcí, kromě jiného tím, že přináší do života jedince pozitivní zážitky a podněcuje tvůrčí síly. M. Kaplan nezapomíná ani na možnost vyrovnávání tlaků, které plynou z pracovního procesu a všedního dne a kromě vzdělávání a získávání informací, vidí volný čas jako prostor k formování životní orientace.²⁴

Z těchto autorů nejobširnější pojednání o volném čase předkládá R. Stebbins, jenž rozlišuje volný čas na *serious leisure* a *casual leisure*, avšak pokud tyto dvě složky volného času spojíme, pak je volný čas zdrojem neformálního experimentování, náhodného objevování a spontánního vynalézání, a tedy hlavním zdrojem pocitu štěstí. Dále pak volný čas spojuje s trvalým užitkem jako je seberealizace, sebeobohacení, posílení sebehodnocení a upevnění a rozvinutí schopností a strategií k osobnímu a sociálnímu začlenění. Taktéž je časem produkce sociálního kapitálu, je spojen se

²³ Srov. HAVIGHURST, R.J. *Employment, retirement and education in the mature years*, s. 57-62.

²⁴ Srov. KAPLAN, M. *Leisure in America*, s. 76.

zvýšením smyslu sounáležitosti mezi individuálním sebepotvrzením nezávislosti a mezi jednotlivcem a skupinou, což je umožněno díky síti vztahů, jež je základem pro vzájemnost a oboustrannou pomoc v případě potřeby.

Podle R. Stebbinse může však volný čas být také spojen s krátkodobými, vnitřně prospěšnými aktivitami, jenž nevyžadují trénink, získávání dovedností nebo vnímání kariérního rozvoje. Takto trávený volný čas ale vnímá spíše jako ohrožení jedince potažmo společnosti, neboť vede k patologickým jevům jako jsou: zabíjení času, obcházení obchodů bez nakupování, lenošení, procházení se, kouření, hazardní a skupinové hry, přátelská konverzace, konzumace potravy, požívání alkoholu, či deviantní činnosti jako jsou krádeže aut, drobné krádeže a vloupání.²⁵

Výše zmíněný pohled na volný čas jistě může vyvolat řadu otázek a je diskutabilní, zda některé aktivity, jež R. Stebbins považuje za společensky patologické, jimi skutečně jsou. Naskýtá se otázka, zda je možné posuzovat člověka a jeho volný čas pouze na základě produkce sociálního kapitálu. Není takový pohled jen obměnou toho, kdy člověk je redukován na výrobní sílu, jako následek přecenění práce? Lidská existence je jistě spojena s životem ve společenství s druhými lidmi, avšak toto spojení nemůže být považováno za jediný a konečný smysl lidského života.

Do osmé skupiny nebyla zařazena odborná literatura, ale *Státní a mezinárodní dokumenty*, jež se k volnému času vyjadřují. Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže považuje za základní funkce volného času relaxaci, regeneraci a kompenzaci, čímž se shoduje s většinou výše uvedených autorů.²⁶ Navíc však zmiňuje sociální prevenci a výchovu. Mezinárodní charta výchovy ve volném čase zdůrazňuje vlastní hodnotu této oblasti lidského života, jež člověku poskytuje prostor k získání zkušeností, ke svobodné volbě a rozvoji v oblasti tělesné, psychické, sociální, umělecké a duchovní, tedy k všestrannému rozvoji. Volný čas nabízí různost forem vyjádření a tím podporuje rozvoj kreativity, prožívání spokojenosti, radosti, štěstí a užívání si života.²⁷

²⁵ Srov. STEBBINS, R. *New Directions in the Theory and Research of Serious Leisure*, s. 177-179.

²⁶ Srov. Koncepce státní politiky ve vztahu k mladé generaci v České republice do roku 2002 [online].

²⁷ Srov. Mezinárodní charta výchovy ve volném čase WLRA.

1.2 Volný čas jako leisure/free time

V zahraniční literatuře, zejména pocházející z anglicky mluvícího prostředí, je možné se setkat se dvěma pojmy, *leisure* a *free time*, jež jsou používány jako ekvivalent k označení doby, která je v českém prostředí běžně označována jako volný čas. Jejich vzájemný vztah je námětem této kapitoly.

S konceptem volného času je možné se setkat již v antice, kde byl čas, ve smyslu *leisure*, často viděn jako protiklad fyzické práce, poskytoval příležitost pro osobní přemýšlení, promýšlení života, objevování vlastní spirituality, což mělo vést ke zdokonalení fyzické stránky života. Byl nejen časem, ale také stavem, považovaným za vytuoužené bytí a za cestu k pokroku prostřednictvím intelektuální, kontemplativní a estetické činnosti, byl součástí životního stylu a hledání kvality života.

Vlastní slovo *leisure* pochází z latinského *licere*, což znamená být svobodný, Řekové používali výraz *scol*, *schole* nebo *skole*. Jednalo se o myšlenku takového stavu či podmínek, kdy je člověk svobodný od práce.²⁸ Aristoteles vyjadřuje přesvědčení, že *scholé* je časem, jenž by měl být naplněn činnostmi rozjímavou, nesměřující k žádnému cíli a jež je milována pro sebe samu.²⁹

Leisure je tedy možné vnímat jako určitý časový prostor, v němž se jedinec zaměřuje na své bytí, na promýšlení své existence, smyslu vlastního života a není přitom tlačěn povinnostmi plynoucími ze sociálních rolí či pracovně-právních vztahů. Otázkou je, zda je člověk vůbec schopen tohoto stavu svobody dosáhnout a pokud se jen bude domnívat že ano, pak nevedla právě tato snaha k onomu vymezení volného času oproti práci a povinnostem? Avšak není možné *leisure* považovat namísto časového prostoru spíše za stav, kdy je člověk schopen být svobodný od práce a potažmo od stereotypního myšlení nezávisle na tom, kde se právě nachází a čím se zabývá? Pak by se totiž svému *leisure* mohl oddávat téměř kdykoli a kdekoli a práce či povinnosti by nebyly překážkou. Přirozeně, že hluboká kontemplace vyžaduje oddělený čas, umožňující soustředit se a nebyť ničím a nikým rušen, avšak je člověk vůbec schopen takéhoto stavu dosáhnout, stojí-li tento v tak naprostém protikladu oproti zbytku jeho života? Nemělo by ono promýšlení vést právě také k integritě života jako celku? A pokud ano, jak ji uvádět do

²⁸ Srov. EDGINTON, R. CH. *Leisure and Life Satisfaction. Foundational Perspectives*, s. 36.

²⁹ Srov. FILIPCOVÁ, B. *Malý sociologický slovník*, s. 549.

života, než právě tím, že člověk bude svůj život prolínat stavem *leisure* ve všech jeho oblastech a časech?

Tak, jak se v historii vyvíjela společnost, procházely vývojem i všechny oblasti lidského života včetně volného času. V období industrializace se čas práce i volný čas odehrávaly v pravidelném časovém rozvrhu. Dnes, v informační době, je možné, aby pracovní čas byl více flexibilní a přístupy k práci a volnému času více splývaly, což se odráží ve smazávání rozdílu mezi prací a *leisure*. Některá práce se stává tak zajímavou a prospěšnou, že může být považována za jisté formy volnočasových aktivit, jiná dosud zůstává volnému času velmi vzdálena.³⁰

Někdy je *leisure* popisován jako důležitá společenská, kulturní a ekonomická síla, která má významný vliv na pocit štěstí, spokojenosti, zdraví a duševní pohody v životě každého jedince. *Leisure* je vícerozměrný koncept, v němž je možné se cítit relativně svobodně od nátlaku či omezení, přinášející pocit pozitivního dopadu, je motivován vnitřní touhou a dovoluje objevovat a uplatňovat schopnosti daného jedince.

V americké společnosti se pojem *leisure* začal používat ve 40. letech minulého století a postupem času se jeho význam ustálil tak, že *leisure* je cesta, jak přinášet rovnováhu do života jedince. Jde nejen o hledání možností relaxace, seberozvoje, kulturní a rodinné stability a interakce, ale taktéž o možnost úniku, originality, komplexnosti, dobrodružství, vzrušení a fantazie.³¹

Jeden z autorů zabývajících se problematikou *leisure* a *free time*, R. Stebbins, popisuje zmíněné dva koncepty následovně. Dle něho *leisure* označuje dobrovolně zvolené aktivity, které chce člověk dělat a jenž sami o sobě nebo cesta k jejich realizaci přináší uspokojení, v nichž může uplatnit své schopnosti, nápady a to tak, že je v těchto činnostech úspěšný a jimž se věnuje v době, kterou označujeme *free time*. *Free time* je časem mimo nepříjemné povinnosti, s příjemným závazkem býti potěšen (či pohoštěn, léčen), jako podstata *leisure* již od *homo otiosus - leisure man*³², který nepociťuje tlak k ustanovení těchto činností.

³⁰ Srov. EDGINTON, R. CH. *Leisure and Life Satisfaction. Foundational Perspectives*, s. 68.

³¹ Srov. EDGINTON, R. CH. *Leisure and Life Satisfaction. Foundational Perspectives*, s. 36.

³² Leisure man je člověk, jemuž bohatství a/nebo sociální pozice dovoluje zabývat se příjemnými společenskými, kulturními a sportovními zájmy či zábavou spíše, než zaměstnáním. Původně označení pro muže, jenž je nezávislý na majetku a který se může věnovat jakémukoli zájmu a to během toho, co běžný muž musí pracovat. *Urban dictionary* [online], heslo: man of leisure.

Na základě této definice pojmu *free time*, by se mohlo zdát, že jde o širší pojem, než je *leisure*, alespoň pokud jde o čas a prostor, neboť *free time* je tady pojímán jako čas svobodný od povinností a je tedy volný k tomu, aby s ním jedinec naložil tak, jak chce. Využije-li jej k *leisure* nebo jakkoli jinak, je na jeho svobodné volbě a tedy můžeme říci, že *leisure* se může stát náplní *free time*. Avšak vyvstává tady otázka, zda lze *free time* naplnit také něčím jiným, než je *leisure*? Nebo snad platí, že každá náplň *free time* je *leisure*? A platí snad, že každý *leisure* je také *free time*? Nebo můžeme říci, že *leisure* má své vymezení na základě kvality toho, co člověk dělá a může ho mít kdekoli a kdykoli včetně *free time*, kdežto *free time* má jasně vymezené hranice právě tím, že se odehrává mimo práci a povinnosti a ne jindy a je šancí k využití? Pokud by platilo posledně zmíněné, pak by nebylo možné s takovou jistotou tvrdit, že *free time* je širším pojmem než *leisure* a vůbec porovnání jejich šíře by nebylo tak snadné, neboť za každým z nich stojí jiné paradigma. *Leisure* je vymezen na základě kvality činnosti, kdežto *free time* je odvozen od kvality času.

R. Stebbins k tomu podotýká, že někdy bývá výraz *free time* používán záměnně k *leisure*. Ve svém *free time* je možné se nudit následkem nicnedělání nebo aktivity, která je nezajímavá, nepodnětná. To samé se ale může stát v práci nebo v plnění i jiných, než pracovních povinností. Pokud je nuda považována za negativní stav mysli, pak lze namítat, že nejde o *leisure*, neboť pro *leisure* je typický pozitivní přístup, mimo jiné také tvořený názory, radostným očekáváním a vzpomínkami na prožité činnosti a situace. Samozřejmě se ale může stát, že očekávání jedince bude nerealistické a ten se začne nudit a přetvářet je v něco zcela jiného než je *leisure*. A to vše se může odehrávat ve *free time*, což dobře ilustruje, jak může tento čas zaujímat širší oblast života než *leisure*, jenž se nachází uvnitř tohoto času.³³

V návaznosti na tyto myšlenky vznikl tzv. koncept „serious leisure perspective“, teorie, jež spojuje tři hlavní formy *leisure-serious leisure*, *casual leisure*, *project-based leisure*. *Serious leisure* je věnování se amatérským činnostem, zájmům, dobrovolnickým aktivitám, jež lidé shledávají podstatnými, zajímavými a naplňujícími, při nichž dochází k zapojení dovedností, vědomostí a zkušeností a zároveň se mohou stát profesí.³⁴

³³ Srov. STEBBINS, A. R. *Serious Leisure*, s. 4-5.

³⁴ Srov. STEBBINS, A. R. *Serious Leisure*, s. 1, 5.

Za *casual leisure* je možné považovat vše, co se nachází mimo *serious leisure*. Jedná se o relativně krátkodobé aktivity, vyžadující drobné nebo žádné speciální cvičení, přinášející potěšení. Jejich základ je požitkářský, související s povrchním uspokojením či potěšením. Mezi takové aktivity patří hraní si (ale také hráčství), relaxace (např. zdímnutí si, procházka, posezení), pasivní zábava (např. sledování TV, čtení knih, nahrávání a poslouchání hudby), aktivní zábava (např. deskové a společenské hry), společenská konverzace, uspokojování potřeb (např. sex, jezení, pití) a další. *Casual leisure* je výrazně méně významný a neskýtá možnost profese. Také by mohlo být řečeno, že *casual leisure* zahrnuje to, co člověk dělá jaksí přirozeně, přes to vše je ale tento čas důležitý jak pro osobní, tak společenský život.³⁵

Project-based leisure zahrnuje krátkodobé, ne moc složité, také však jednorázové či příležitostné, nepravidelné aktivity, ale také kreativní podnikání jako například umělecké festivaly, národní svátky a nejrůznější oslavy. Tyto činnosti vyžadují plánování, úsilí, dovednosti, znalosti. Přesto je nelze pokládat za *serious leisure* a dokonce ani za *casual leisure*.³⁶

R. Stebbins je představitelem tzv. sociologické teorie volného času (tedy *leisure*), jež přistupuje ke studiu volného času v širším sociálním kontextu, jako je rodina, komunita, věk, pohlaví či kultura. Kromě této existuje ještě celá řada dalších teorií jako psychologická, feministická, antropologická, filosofická a také teorie, která vymezuje volný čas v závislosti na práci.³⁷

Leisure má pro rozličné lidi různé významy, jež daly vznik několika konceptům, mezi nimiž je rozlišováno těchto osm: leisure jako čas; jako činnost; jako stav mysli; jako kvalita aktivit; jako společenský konstrukt; jako společenský nástroj; jako proti utilitární koncept; a jako součást holistického procesu.³⁸

Je tedy možné vidět, že stejně tak, jako existuje celá řada konceptů týkajících se *leisure*, existují také ty, jež se týkají volného času a jeho pojetí tak, jak byly některé zmíněny v kapitole 1.1. Pokud by měl být vysloven nějaký závěr, pak by bylo možné říci, že *leisure* označuje spíše kvalitu vlastního času, činností a prožívání, zatímco *free time* vymezuje určitý prostor či úsek lidského života. Jak toto vztáhnout k pojmu volný

³⁵ Srov. STEBBINS, A. R. *The Serious Leisure Perspective* [online].

³⁶ Srov. STEBBINS, A. R. *The Serious Leisure Perspective* [online].

³⁷ Srov. EDGINTON, R. CH. *Leisure and Life Satisfaction. Foundational Perspectives*, s. 45.

³⁸ Srov. EDGINTON, R. CH. *Leisure and Life Satisfaction. Foundational Perspectives*, s. 38-44.

čas? Vezmou-li se v úvahu různá pojetí volného času, je možné říci, že tento pojem je někdy vnímán jako *leisure*, jindy jako *free time* anebo obojí současně.

Na základě vymezení volného času lze říci, že negativní a reziduální mluví o volném čase spíše ve smyslu *free time*. Volný čas totiž definují buď oproti pracovnímu času anebo jako čas zbytkový, jenž zůstává po splnění povinností včetně pracovních a času na sebeobsluhu, v němž si jedinec může dělat co chce. Tímto je vymezen především časový prostor, jehož náplň se více méně odvíjí také v návaznosti na tlacích práce a každodenního života. Pozitivní vymezení volného času také mluví předně o vytvoření prostoru, *free time*, avšak tady je již předpokládáno, že ten bude využit k *leisure*, tedy aktivitám přinášejícím pozitivní rozvoj osobnosti jedince, což se promítne do jeho celkového života a životního stylu.

Velmi zjednodušeně by tedy bylo možné říci, že mluví-li se o volném čase jako o prostoru či úseku časovém či životním, pak je to ve významu *free time*. Jedná-li se o volný čas v rozměru náplně tohoto času, pak jde o význam *leisure*. Avšak jde-li o volný čas s těmito oběma rozměry, pak je potřeba mít na paměti, že má dvě dimenze a to časovou ve smyslu kvantity a dimenzi prožívání a tedy kvality.

2 Empirické šetření

2.1 Vymezení problému

Pokud jde o obsah slov, nelze vycházet pouze z toho, jaký obsah danému slovu připisuje daný jedinec, případně lidé kolem, ale je potřeba se na tuto problematiku podívat v širším kontextu. Slova jsou nejmenšími prvky z nichž sestává řeč a ta je nástrojem komunikace, do níž bývají zpravidla zapojeni alespoň dva lidé, přičemž význam, který má slovo pro odesílatele a příjemce, nemusí být zcela shodný. Lze tedy uvažovat o dvou stránkách významu slova, kdy jedna je označována za denotativní, druhá pak za konotativní. Co se týká první z nich, pak jde o formálně konvenční význam slova jako prostředku komunikace s tím, že každé slovo, každý pojem označuje celou třídu jevů nebo objektů, které mají některé podstatné rysy společné. Denotace je věcí dohody a úzu, přičemž je třeba mít na paměti, že se postupem času může vyvíjet a měnit např. v návaznosti na vývoji společnosti. Jinak řečeno, denotace jsou používáním a souhlasným sdílením objektivizovány a validizovány. Avšak v běžné řeči je tímto slovem obvykle míněn jen jeden z celé množiny prvků.

Pokud jde o druhou stránku významu slova, která bývá označována jako konotativní, v myslí komunikátora i komunikanta může totéž slovo být spojeno s celou řadou konotací, jež nemusí a často také nebývají shodné. Konotace mají charakter subjektivní, odvíjející se od celé řady aspektů jako je např. osobní zkušenost nebo vztah k vnitřnímu či vnějšímu světu.³⁹ Tato páce se zaměřuje právě na konotativní aspekt slova, konkrétně pojmu „volný čas“ a s tím spojenou otázkou, jak tento problém zachytit. Při hledání možných způsobů jsme se seznámili také s výzkumy Charlese Osgooda a jeho spolupracovníků (Snider, Osgood, 1969), kteří vychází z podobnosti s fyzikálními předměty a tvrdí, že stejně tak jako tyto existují v prostoru tvořeném základními souřadnicemi, tak i slova a pojmy, byť jsou to abstrakce a produkty lidského myšlení, existují v určitém psychologickém prostoru.⁴⁰

Ch. Osgood se domnívá, že chování jedince v různých situacích závisí na tom, jaký význam pro něj tyto mají a jak je subjektivně vnímá. Vychází při tom z toho, že jedním z nejdůležitějších faktorů v sociálních aktivitách je významnost a její změna, což platí jak u vnímání, tak i u učení, ať se již jedná o procesy poznávací či symbolické. Sémantický význam je tedy vztah mezi symbolem a jeho významem, jenž mu jedinec sám přiděluje a to na základě asociací s jinými symboly. Co se týká jazykových symbolů, tedy slov, tak tyto mají jistý význam v psychologickém smyslu (jsou asociovány s jistými poznávacími procesy), jsou ustáleně používány v určitých situacích, vyvolávají určité chování a to je také důvod pro to, že se ve sdělení vyskytují v předvídatelných spojeních s jinými symboly, mluvíme o tzv. lingvistickém významu. Na základě tohoto je utvářena soudržnost mezi situací a chováním v lidské zkušenosti, včetně slyšeného či viděného sdělení, což determinuje povahu poznávacího procesu a proto také psychologického významu.⁴¹

Tak, jako je fyzikální prostor vymezen výškou, délkou, šířkou a časem, je psychologický, jenž může být nazýván sémantickým, tvořen dimenzí hodnotící, potence (či síly) a aktivity. Pomocí těchto tří dimenzí je tedy možné zjistit subjektivní význam slova či pojmu a to tak, že je lokalizován v sémantickém (významovém) prostoru, s tím, že je pravděpodobné různé umístění téhož pojmu u různých lidí. Prostředkem pro umístění pak je posuzování prostřednictvím sérií bipolárních adjektiv, kdy v hodnotící dimenzi

³⁹ Srov. VYBÍRAL, Z. *Psychologie komunikace*, s. 106 – 107.

⁴⁰ Srov. FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*, kapitola 15.

⁴¹ Srov. OSGOOD, Ch. E.. *The measurement of meaning*, kapitola 1-2.

lze použít např. dobrý-špatný, veselý-smutný, v dimenzi potence velký-malý, silný-slabý a v dimenzi aktivity hodnocení z takových hledisek jako rychlý-pomalý, aktivní-pasivní, horký-chladný atd. Osgood a další autoři potvrdili existenci těchto tří základních os sémantického prostoru, kde dimenze potence a aktivity jsou zřejmě těmi nejpoužitelnějšími souřadnicemi, avšak to neznamená, že by některé pojmy nemohly být umístěny na základě jiných jako je např. dimenze stability a receptivity.⁴²

2.2 Cíle

Jak již bylo v úvodu vyjádřeno, hlavním cílem práce bylo zjistit, jaký je subjektivní význam pojmu „volný čas“ s tím, že výzkum byl zaměřen na mladé lidi, připravující se na své budoucí povolání. Charakteristika výzkumného vzorku je blíže popsána v kapitole 2.3.1. Výsledky empirického šetření pak byly porovnány s pojetími prezentovanými v odborné literatuře. Za tímto účelem bylo téma rozpracováno do problémových okruhů a ty následně do dílčích výzkumných otázek.

První okruh byl zaměřen na volný čas v obecné rovině, přičemž otázky byly následující: Jak blízký je mladým lidem volný čas? Jaký čas považují za volný?

Druhý okruh sledoval významovou spojitost volného času a šlo o následující otázky: S jakými pojmy si je volný čas blízký? Jaké atributy nejčastěji spojují mladí lidé s volným časem?

Za tímto účelem byl proveden výzkum v praxi, sebraná data byla uspořádána, vyhodnocena a porovnána tak, jak je popsáno v následujících kapitolách.

2.3 Výzkumný design

Pro řešení výzkumného problému bylo zvoleno následující metodologické paradigma. Šlo o empirický výzkum a to výzkum kvantitativní, neboť jde o testování hypotéz, kdy východiskem je teorie obsažená v odborné literatuře, tedy obecně formulovaný problém a jde o ověření jeho platnosti. Nešlo o výzkum reprezentativní, neboť skladba výzkumného vzorku neodpovídala skutečnému poměru strat v populaci, jak je popsáno blíže v následující kapitole.

⁴² Srov. FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*, kapitola 15.

2.3.1 Výzkumný vzorek

Výzkumný vzorek sestával z mladých lidí, kteří se připravují na své budoucí povolání, avšak studujících nejvýše ve 3. ročníku vyššího sekundárního stupně vzdělávání. Věkové rozmezí výzkumného vzorku nebylo zvoleno náhodně, ale jde právě o věkovou kategorii, na níž byl výzkum orientován. Výzkumný vzorek byl rozdělen do stat dle pohlaví, studijního ročníku a typu navštěvované školy.

Aby mohlo jít o reprezentativní vzorek, muselo by jeho složení odpovídat skutečnému poměru strat v populaci. Tento poměr byl vypočítán na základě údajů Českého statistického ústavu a Dlouhodobého záměru Jihočeského kraje a porovnán s výzkumným vzorkem. Na základě tohoto porovnání lze říci, že výzkumný vzorek nemůže být považován za reprezentativní. Podrobněji je výzkumný vzorek popsán v kapitole 2.4.3.

2.3.2 Výzkumná sonda

Výzkumná sonda byla provedena v Českých Budějovicích a to tak, že bylo zvoleno jedno gymnázium, jedna střední odborná škola a jedna střední integrovaná škola. Kritéria výběru jsou blíže popsána v kapitole 2.4.4.

2.3.3 Metoda sběru dat

Zvolenou metodou sběru dat byl dotazník, kdy šlo o bipolární škály popisující sémantický prostor pojmu „volný čas“. Tato metoda se nazývá metodou sémantické diference, u nás častěji nazývaná sémantickým diferenciálem. Jedná se o metodu patřící mezi psychosémantické techniky, jež je jako jedna z mála používána, kromě psychologie, taktěž v oblastech pedagogiky.

Výzkumný problém bylo možné řešit například metodou obsahové analýzy nebo standardizovaného rozhovoru, přesto byla zvolena metoda sémantické diference (více v kapitole 2.3.3) a to z několika důvodů. Jde totiž o metodu, kterou je možné poměrně snadno přizpůsobit výzkumným požadavkům, ale také cílové skupině. Práce s dotazníkem je pro respondenty srozumitelná a časově poměrně málo náročná, což bylo výhodou zejména proto, že výzkum probíhal přímo ve školách v rámci maximálně jedné vyučovací hodiny. Nezanedbatelným faktorem bylo také rychlé získání důvěry respondentů, ale také vedení škol, neboť nešlo o vyjádření vlastních jasně formulovaných názorů či vyjádření. V neposlední řadě je jistě výhodou této metody

získání velkého množství výsledků. Na druhou stranu si uvědomujeme, že jejich interpretace může být poněkud problematická a to zejména tehdy, pokud použitá hodnotící adjektiva nejsou dostatečně relevantní, taktéž je třeba dát si pozor na vkládání vlastních konotací.

Za autora techniky sémantického diferenciálu bývá nejčastěji označován Charles E. Osgood, jenž společně se svými spolupracovníky (George J. Suci, Percy H. Tannenbaum) v roce 1957 uveřejnil soubornou práci věnovanou metodice sémantického diferenciálu v publikaci *The measurement of meaning*.⁴³

Metodika identifikace umístění pojmů v sémantickém prostoru jedince se opírá o sérii bipolárních adjektiv odpovídajících třem dimenzím. Respondent pomocí nich zachycuje své subjektivní pocity a domněnky, hodnotí daný pojem a to tak, že vyznačuje míru v jaké příslušné adjektivum charakterizuje onen pojem. Na protilehlých pólech bipolární rating stupnice (stupnice 1 až 7, případně pouze 1 až 5), kde 1 znamená pozitivní a 7 negativní vnímání, jsou umístěny evaluační položky, tvořené antonymy adjektiv, jenž vytváří základní dichotomický sémantický diferenciál. Výběr těchto adjektiv by měl splňovat dva požadavky, jimiž jsou reprezentativnost a relevantnost. Reprezentativnost se odvíjí od poměrně jednoznačného reprezentování dané dimenze prostoru použitým adjektivem. Je tudíž vhodné předem vědět, jakou dimenzi zvolené adjektivum zastupuje. Relevantnost je požadavkem na obsahovou vztahovost vzhledem k hodnocenému pojmu.⁴⁴

2.3.4 Metoda vyhodnocování

Metoda sémantického diferenciálu nabízí rozsáhlý soubor dat, jejichž základní vyhodnocování postihuje tři základní úrovně a těmi jsou: analýza odpovědí na úrovni jednotlivých položek (adjektiv); analýza odpovědí na úrovni jednotlivých dimenzí; analýza odpovědí na základě hodnocení globální podobnosti. Navíc bude provedeno porovnání odpovědí u jednotlivých strat výzkumného vzorku.

V rámci analýzy odpovědí na úrovni jednotlivých položek je možné porovnat, jak se od sebe v sémantickém prostoru liší konkrétní pojmy u jednotlivců, v rámci jedné straty i mezi nimi a to způsobem položka za položkou poté, co nejdříve u daných pojmů zjistíme průměrné hodnoty pro každé adjektivum. Data pro účely zpracování se načítají

⁴³ Srov. OSGOOD, Ch. E. *The measurement of meaning*, s. 37.

⁴⁴ Srov. FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*, kapitola 15.

tak, že každé pozici na jednotlivé sedmibodové bipolární škále je přiřazena právě jedna numerická hodnota, jež poslouží k jednoznačné identifikaci. Používají se číslice od 1 do 7, přičemž číslovat se začíná u pojmu, jenž je ve svém významu „negativnější“, tzn. je třeba zohledňovat polaritu škál. Na základě odpovědí respondenta, jehož úkolem bylo na každé škále vyznačit právě jednu pozici, je tak získána pro každý posuzovaný pojem n -tice čísel složených z čísel 1 až 7, kde n znamená počet výzkumníkem použitých škál. Pro účely takového zpracování je možné také použít numerického systému -3, -2, -1, 0, +1, +2, +3, což má výhodu posazení nuly v neutrální pozici posuzovací škály. Na druhou stranu to s sebou přináší nevýhodu práce se zápornými hodnotami. Zpracují-li se popsáním způsobem všechna posbíraná data, získá se u každého respondenta matice jeho odpovědí, kterou tvoří n -tice jednotlivě charakterizující příslušné sledované pojmy. Jde-li o mapování toho, jaký význam přiřkládá danému pojmu celá skupina respondentů, vypočítá se aritmetický průměr v matici u položek se stejnou pozicí a tak se získá matice celé skupiny. Takto lze srovnávat škálové průměry jednotlivých pojmů, čímž se ale ještě nezjistí rozdílné umístění pojmů v definovaném sémantickém prostoru.

K tomu je potřeba provést analýzu odpovědí na úrovni jednotlivých dimenzí, kdy je pro každý zkoumaný pojem vypočítán aritmetický průměr, jenž reprezentuje místo zkoumaného pojmu na dané dimenzi. Pro tento účel je vhodné převedení sémantického diferenciálu do plošných grafů, jejichž osy vždy popisují dvě vybrané bipolární škály a umožňují srovnávat umístění posuzovaných pojmů v takto vymezené části sémantického prostoru (jde o tzv. dimenzionální řezy sémantického prostoru). Je možné také zvolit tzv. zfaktorizovaný sémantický prostor, který vychází z aritmetického průměru příslušných dimenzí, jimiž jsou dimenze hodnocení, potence a aktivity. Opět je tedy použit aritmetický průměr bodového skóre těch položek jednotlivých škál, které sledovanou dimenzi reprezentují. Výsledně jsou tak nakonec pro každý pojem získány tři aritmetické průměry neboli tři souřadnice pro pozici pojmu v takto zfaktorizovaném sémantickém prostoru. Pro tento prostor se hodí grafické znázornění prostřednictvím prostorového grafu, jehož tři dimenze určují právě faktory hodnocení, potence a aktivity.⁴⁵ Tím se ale formy grafického zobrazení nasbíraných dat nevyčerpávají, avšak pro tuto práci postačí výše uvedené.⁴⁶

⁴⁵ Srov. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*, s. 221-228.

⁴⁶ OSGOOD a kol. (1957) uvádějí řadu dalších forem grafického zobrazení.

Nejvyšší úroveň zevšeobecnění pak představuje analýza odpovědí na základě hodnocení globální podobnosti pojmů, kdy jde o posouzení toho, do jaké míry je možné dva pojmy (nebo více pojmů) považovat za celkově sémanticky podobné či odlišné na základě blízkosti jejich lokalizace v sémantickém prostoru. Pro tento účel, kdy je posuzována příbuznost pojmů, se používá výpočet tzv. D-koefficientu (někdy nazývaný také D-statistiky).⁴⁷ Vychází se přitom z výpočtů souřadnic jednotlivých pozic sledovaných pojmů, s jejichž použitím je vypočítána vzájemná vzdálenost těchto pojmů v sémantickém prostoru. Vzorec výpočtu je:

$$D_{ij} = \sqrt{\sum_{i=1}^n (d_{ij})^2}$$

kde D_{ij} je označením výsledné lineární distance mezi dvěma pojmy, n je počet párů adjektiv, s jejichž pomocí byly pojmy ohodnoceny, d_{ij} je rozdíl škálových hodnot dvou pojmů. Čím je vzdálenost vypočtená pomocí D-koefficientu menší, tím bližší je lokalizace pozic pojmů a tím jsou si bližší také svým významem. Naopak, čím je vypočtená hodnota vzdálenosti větší, tím je také vzdálenější jejich významová podobnost. Hodnoty vzdáleností různých kombinací jednotlivých dvojic sledovaných pojmů lze přehledně vyjádřit pomocí tzv. matice vzdáleností (někdy také D-matice), při níž se postupuje řádek za řádkem a vyhledávají se všechny malé hodnoty D-statistiky, čímž jsou vyhledány ty, které se významově seskupují.⁴⁸

2.4 Postup řešení

Na teoretickou přípravu navazovalo vlastní empirické šetření, jehož postup je popsán v následujících podkapitolách.

2.4.1 Příprava výzkumného nástroje

Vlastní přípravě výzkumného nástroje předcházela příprava sestávající z několika kroků. Prvním bylo shromáždění a prostudování odborné literatury s tím, že kritéria pro zvolení dané publikace byla následující: šlo o literaturu pojednávající o volném čase, potažmo o výchově ve volném čase nebo pedagogice volného času; publikace vystavěné na různých politických režimech; publikace vydané v různých časových obdobích

⁴⁷ Srov. FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*, kapitola 15.

⁴⁸ Srov. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*, s. 221-228.

a zastupující pokud možno základní proudy přístupů k volnému času. Cílem bylo získání co nejširšího spektra pojetí volného času a prvního souboru vhodných pojmů a adjektiv pro vypracování dotazníku (viz Příloha I a II). Celkem bylo prostudováno 45 zdrojů a získáno téměř 200 pojmů.

Druhá baterie pojmů byla získána oslovením uživatelů sociální sítě Facebook, šlo o zcela náhodný výběr, s prosbou napsání pěti slov, která si vybaví při vyslovení pojmu „volný čas“. Takto bylo získáno 134 různých pojmů od 30 různých lidí (opakující se pojmy byly použity pouze jednou), viz Příloha III.

Třetí soubor byl vytvořen oslovením skupiny 15 mladých lidí, kteří byli požádáni o napsání třech adjektiv, která podle nich vystihují *volný čas*. Soubor čítal 35 různých adjektiv (opakující se byla zařazena pouze jednou), viz Příloha V.

Získané pojmy byly dále doplněny tak, aby výsledný soubor vybraných slov obsahoval pojmy, jež postihují dostatečnou část sémantického prostoru a poskytují velkou variabilitu reakcí a odpovědí respondentů (viz Příloha IV). Zároveň jich měl být jen právě takový počet, jenž by respondentům umožňoval jejich posouzení v určeném čase, tedy v průběhu jedné vyučovací hodiny s tím, že v rámci tohoto času bude zároveň nutné dotazník představit. Bylo tedy počítáno se 30 minutami. Dále musely postihovat sledované cíle výzkumného problému, zároveň však měly být jasné a známé respondentům.

Do sémantického diferenciálu byly zařazeny následující pojmy:

Volný čas - primární pojem, na který je výzkum zaměřen.

Já – vyjadřuje osobní postavení respondenta ke sledovaným pojmům.

Hra - vyjadřuje spojení volného času se zájmy, zálibami, rozvojem kreativity, svobodou.

Internet – vyjadřuje vztah internetu a volného času.

Příroda - vyjadřuje spojení volného času se zájmy, zálibami, životním prostředím.

Kultura – významově bohatý pojem, vyjadřující participaci na kulturním životě, utváření kultury.

Hudba - vyjadřuje spojení volného času se zájmy, zálibami.

Poznání – napomůže zjistit, nakolik je volný čas spojen se získáváním zkušeností, sebevzděláváním, seberozvojem.

Kamarádi – vyjadřuje spojení volného času s navazováním a rozvíjením sociálních kontaktů.

Škola – napomůže zjistit, nakolik mají respondenti volný čas spojen se školou, potažmo s prací.

Svět – vyjadřuje schopnost a zájem vnímat širší souvislosti života, zájem o druhé, přesah myšlení za horizont svého mikrosvěta.

Povinnost – napomůže zjistit, nakolik mají respondenti volný čas spojen s plněním povinností (pracovních, školních, domácích a jiných), taktéž vyjadřuje vztah k hodnotám.

Sex – vyjadřuje spojení volného času s naplňováním potřeb.

Čtení – vyjadřuje spojení volného času se zájmy, zálibami.

Rodina – napomůže zjistit spojitost volného času s rozvojem rodinného života, vztahů.

Cestování – vyjadřuje spojení volného času se zájmy, zálibami, touhou po poznání, s rozvojem kreativity a tvořivého života.

Sport – vyjadřuje spojení volného času se zájmy, zálibami, zájmem o udržování a rozvoj zdraví.

Společnost – napomůže zjistit spojitost volného času s participací na společenském a politickém životě.

Náboženství – vyjadřuje schopnost kontempace, filosofické reflexe, zájem o hledání toho, co přesahuje každodenní život.

Budoucnost – napomůže zjistit, zda je volný čas spojen s formováním představ o budoucnosti, taktéž vyjadřuje vztah k hodnotám.

Život – vyjadřuje vztah volného času a hledání, formování smyslu života, vztah k hodnotám.

Dalším krokem byl výběr adjektiv pro vytvoření posuzovacích škál tak, aby tyto splňovaly kritéria popsaná v kapitole 2.3.3. Východiskem byl již zmíněný soubor adjektiv s tím, že bylo potřeba některá adjektiva doplnit. Počet bipolárních posuzovacích škál bývá obvykle 12, což bylo i námi zachováno.⁴⁹ Následoval výběr relevantních adjektiv z existujícího souboru, vypuštěna byla ta, která se zdála být nesrozumitelná pro potenciaální respondenty. Ke zbylým adjektivům byla vytvořena opozita a vzniklé dvojice byly roztříděny do třech skupin dle faktorů – hodnotící, aktivity, potence, viz Příloha VI. V této fázi bylo potřeba vybrat z každé skupiny faktorů čtyři dvojice adjektiv tak, aby pokrývaly dílčí cíle výzkumu a ty byly doplněny tak, aby obsáhly co největší sémantický prostor, viz Příloha VII. U výsledné skupiny

⁴⁹ Srov. FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu*, kapitola 15.

náboženství, já, příroda, život, kultura, sex. Výsledná grafická podoba dotazníku je zařazena v Příloze IX.

2.4.2 Předvýzkum

Vypracovaný výzkumný nástroj byl ověřen na studentech prvního ročníku Střední průmyslové školy stavební. Primárními cíli předvýzkumu bylo zejména ověření: fungování výzkumného nástroje; porozumění pokynům uvedeným v dotazníku; porozumění pojmům, na něž se výzkum orientoval; předpokládané časové dotace; možností vyhodnocení zvolenou metodou.

Studentům byl představen vlastní dotazník a podány instrukce k jeho vyplnění. Studenti pokynům rozuměli, s pojmy pracovali bez problémů, průměrný čas potřebný k vyplnění dotazníku byl 25 minut, čímž se předpokládaná časová dotace ukázala jako reálná a zvolený výzkumný nástroj jako fungující.

2.4.3 Popis výzkumného vzorku

Výzkumný vzorek byl zvolen na základě následujících kritérií. Předně nám šlo o oslovení mladých lidí, jenž se připravují na své budoucí povolání. Tuto kategorii jsme ale omezili horní hranicí studia 3. ročníku vyššího sekundárního stupně vzdělávání včetně. Také mohl být za horní hranici zvolen věk dosažení 18 let, avšak to se jevilo jako problematické zejména u respondentů studujících na střední integrované škole, kde zvolené ročníky navštěvují i žáci starší 18 let. Dalším faktorem bylo, zda tito mladí lidé studují v Českých Budějovicích, denní formu studia. Ve výběru jsme tedy nezohledňovali místo jejich bydliště.

Jako nejvhodnější pro náš výzkum byl zvolen stratifikovaný náhodný výběr, umožňující rozdělení do podskupin tzv. strat, v našem případě dle pohlaví, typu navštěvované školy a studijního ročníku. V rámci straty měly tedy všechny jednotky společnou vlastnost a to pohlaví, typ školy a studijní ročník. Uvnitř straty pak byly jedinci vybráni prostým náhodným výběrem.

Namísto stratifikovaného náhodného výběru jsme mohli postupovat metodou prostého náhodného výběru jedinců, v takovém případě by ale nebylo možné sledovat rozdíly mezi subjektivním vnímáním pojmu *volný čas* v rámci pohlaví, typu navštěvované školy a ročníku studia, jež jsme předpokládali. Uvědomujeme si, že dělení dle pohlaví, typu školy a studijního ročníku není vyčerpávající, straty by bylo možné vytvořit také např. dle věku, pohlaví, místa bydliště (město – vesnice) nebo dle

zaměření školy (technické – humanistické – umělecké) a podobně, ale pro účely této práce se nám výše uvedené dělení jeví jako dostačující.

Celková velikost výběrového souboru činila 216 jednotek. Abychom mohli posoudit, zda se jedná o reprezentativní vzorek, byl vypočten již zmíněný skutečný poměr strat v populaci a byly k tomu použity údaje Českého statistického ústavu, kdy byl zjištěn počet obyvatel ve věku 15 až 19 let v okrese České Budějovice k 31.12.2009, z toho počet žen a mužů a dále poměr mezi nimi. Taktéž byly zjištěny počty žáků gymnázií, odborného vzdělávání a konzervatoří a vypočten poměr, v němž by respondenti měli být vybráni co do zastoupení obou pohlaví. Ve výpočtu jsme vycházeli z počtu obyvatel a poměru zastoupení obou pohlaví v okrese České Budějovice proto, že vyšší sekundární stupeň vzdělávání navštěvují nejen ti, kteří bydlí ve městě České Budějovice, ale taktéž žáci žijící mimo město. Co se týká počtu žáků v jednotlivých ročnících, byly použity údaje uvedené v Dlouhodobém záměru Jihočeského kraje. Výběrový soubor je podrobněji popsán v Příloze XI. Ukázalo se, že skladba výzkumného vzorku co do zastoupení jednotlivých pohlaví, ale také počtu respondentů z jednotlivých typů vyššího sekundárního stupně vzdělávání a počtu žáků v jednotlivých ročnících, byla odlišná od skutečného poměru strat v populaci a tak není možné tento výzkumný vzorek považovat za reprezentativní.

2.4.4 Popis výzkumné sondy

V návaznosti na kritéria pro výběr výzkumného vzorku, byla výzkumná sonda provedena v Českých Budějovicích a to tak, že bylo zvoleno jedno gymnázium, jedna střední odborná škola a jedna střední integrovaná škola. Původně jsme předpokládali, že do výzkumné sondy budou zahrnuti také studenti konzervatoře, avšak po přepočítání výzkumného vzorku se počet těchto ukázal jako zanedbatelný. Kritéria pro výběr škol byla následující. Šlo o školy se sídlem na území města České Budějovice, jejichž zřizovatelem je stát a v nichž jsou zastoupena děvčata i chlapci, gymnázium bylo vybráno čtyřleté s všeobecným zaměřením. Ve vybraných školách byli osloveni studenti jedné třídy prvního, druhého a třetího ročníku.

Konkrétně šlo o tyto školy: Gymnázium J. V. Jirsíka (dále jen GJVJ); Střední průmyslovou školu stavební (dále jen SPŠS); Střední školu obchodu, služeb a podnikání – studijní obor obchodník (dále jen SŠOSaP).

2.4.5 Organizace sběru dat

Samotnému sběru dat v jednotlivých školách předcházela domluva s odpovědným zástupcem ředitele (případně ředitelem) škol, představení výzkumného záměru a domluvení možností realizace výzkumu na dané škole. Následovala domluva s učiteli, kteří vedli výuku ve vybraných třídách v době realizace výzkumu a domluvení konkrétního dne a času. Sběr dat na GJVJ a SPŠS proběhl v jednom dni, na SŠOSaP ve dvou dnech.

Hlavní výzkum, tj. vlastní sběr dat, proběhl v časovém rozmezí konce února až začátku března roku 2011. Pro výzkum realizovaný v jedné třídě bylo potřeba jedné vyučovací hodiny. Studentům byl představen účel sběru dat, vlastní dotazník a práce s ním. Byli upozorněni na to, že vyplnění dotazníku je zcela dobrovolné a tudíž mají možnost výzkumu se nezúčastnit a byli požádáni, aby pracovali samostatně, každý sám za sebe. Zdůrazněno bylo také to, že neexistují správné a špatné odpovědi.

Výzkum byl proveden se studenty, kteří byli v den dotazování fyzicky přítomni (na nepřítomné nebyl brán zřetel). Konkrétní počty studentů jsou uvedeny v Příloze XIII.

Při výzkumu v jednotlivých třídách byl vždy vyplněn *Průvodní list k dotazníku*, jenž obsahoval důležité charakteristiky, potřebné pro účely tohoto výzkumu (viz Příloha X).

Práce s dotazníkem byla vedena samotným výzkumníkem, čímž bylo umožněno pozorování práce studentů, jejich reakcí, taktéž byli studenti vybídnuti ke vznesení dotazu v případě jakýchkoli nejasností, což respondenti poměrně hojně využívali.

2.4.6 Popis vyhodnocování

Vyhodnocování mělo několik fází. V první fázi byly dotazníky opatřeny číselnou řadou 1 až 216 a byly posouzeny co do úplnosti a vhodnosti pro další zpracování a to především co se týká odpovědí na identifikační otázky a úplnosti odpovědí. Ze shromážděných dotazníků jsme nevyřadili žádný, všech 216 bylo možné dále zpracovat s tím, že u některých položek dotazníku chyběly odpovědi. U těchto položek nebylo možno data nahrát do základního souboru a tím byl celkový soubor dat o tato nižší, přesto stále dostatečně velký.

Následovalo přenesení dat z průvodních listů dotazníků do pracovního sešitu tabulkového procesoru Excel.

Dalším krokem bylo vytvoření kódového klíče (viz Příloha XII) a nahrání dat do systémového souboru v procesoru Excel. Pro každé posuzované slovo byla vytvořena

samostatná tabulka, v níž vždy první sloupec obsahuje číslo dotazníku, druhý věk, třetí kód studijního ročníku, čtvrtý kód školy, pátý kód pohlaví, následujících dvanáct sloupců pak číselnou hodnotu odpovídající vyznačenému hodnocení na příslušné škále adjektiv. Takto vytvořený systémový soubor byl podkladem k dalšímu zpracování.

Následovalo rozdělení do strat dle pohlaví na muže a ženy, dle typu školy na žáky SŠOSaP, SPŠS a GJVJ. Dále dle studijního ročníku s tím, že kritériem dělení mohl být také věk, ale domnívali jsme se, že vnímání jedince je formováno nejen věkovým zráním, ale také skupinou, do níž jedinec patří, v případě respondentů tedy kolektivem třídy.

V další fázi byly z dat v systémovém souboru vypočítány škálové průměry, jakožto podklad pro analýzy na úrovni jednotlivých položek a dimenzí, a taktéž byly provedeny výpočty D-statistik, jako podklad pro vytvoření matice vzdáleností (D-matice).

V závěrečné fázi byla provedena analýza dat na úrovni jednotlivých položek, dimenzí a hodnocení globální podobnosti pojmů (viz kapitola 2.5), získané výsledky byly interpretovány (viz kapitola 2.6).

2.5 Výsledky

Metodou sémantického diferenciálu bylo v rámci zkoumaného vzorku, který čítal 216 respondentů, získáno ke zpracování 54 432 (216 dotazníků \times 21 pojmů \times 12 dvojic adjektiv) dat. Tato byla seříděna a zanalyzována za tří hledisek: podle jednotlivých položek; na základě jednotlivých dimenzí; dle hodnocení globální podobnosti. Dále byla provedena analýza na základě strat: podle pohlaví; studijního ročníku; typu školy.

Metoda sémantického diferenciálu nabízí řadu dalších možností analýz získaných dat, avšak ty jsou již nad rámec cíle této diplomové práce, přesto se ještě zmíníme o analýze na základě faktorů.

2.5.1 Analýza dat na úrovni jednotlivých položek

Analýza dat na úrovni jednotlivých položek byla provedena na základě škálových průměrů pro jednotlivé pojmy (viz Tab. 1 a Příloha XV), přičemž menší číslo odpovídá levé straně a větší pravé straně dvojice adjektiv, jenž jsou: nudný-zábavný; pomalý-rychlý; blízký-vzdálený; všední-výjimečný; pasivní-aktivní; lehký-těžký; individuální-společenský; tuhý-pružný; úzký-vzdálený; zotročující-svobodný; tichý-hlučný; prázdny-plný.

Hodnotové rozmezí bylo následující: 1,00-1,49 velmi, 1,50-2,49 spíše, 2,50-3,49 mírně, 3,50-4,49 nerozhodně, 4,50-5,49 mírně, 5,50-6,49 spíše, 6,50-7,00 velmi.

Tabulka 1 - škálové průměry

pojem / škála	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Hudba	6,19	5,04	2,31	4,63	5,45	4,00	4,04	5,33	4,98	6,41	5,25	5,99
Budoucnost	5,43	4,57	3,54	5,26	5,53	4,64	4,46	4,80	5,05	5,69	4,24	5,94
Hra	6,29	5,21	2,77	4,76	6,00	4,29	5,48	5,18	5,13	5,92	5,02	5,80
Poznání	5,77	4,19	2,72	5,19	5,41	4,20	4,15	4,80	4,88	5,85	3,75	5,74
Volný čas	6,19	5,18	2,32	5,00	5,71	3,12	4,84	5,31	4,85	6,28	4,69	5,90
Internet	5,64	5,63	2,52	3,32	5,10	2,99	4,33	4,72	5,49	4,95	3,70	5,54
Kamarádi	6,31	5,13	1,56	5,63	5,82	3,81	5,52	5,24	4,32	6,06	5,01	5,84
Povinnost	2,92	3,53	3,82	2,88	4,21	4,98	3,06	3,44	4,00	3,16	3,37	4,11
Čtení	4,07	3,67	4,16	4,70	3,88	3,58	2,34	3,93	4,70	5,18	1,80	4,94
Škola	3,71	3,39	3,46	2,92	4,54	5,10	5,19	3,70	4,57	3,44	4,89	5,17
Svět	5,83	5,79	3,21	5,24	5,51	4,90	5,27	4,83	5,70	5,19	5,41	5,98
Rodina	5,83	4,58	1,57	5,50	5,59	3,84	5,35	4,82	4,65	5,53	4,70	5,60
Cestování	6,35	4,91	3,07	5,42	5,81	3,69	5,00	5,18	5,31	6,33	4,59	5,85
Společnost	5,61	5,00	2,67	4,39	5,10	4,11	5,54	4,71	5,06	5,37	5,10	5,38
Sport	5,72	5,97	2,37	4,45	5,81	4,33	4,84	5,46	4,96	5,94	4,84	5,76
Náboženství	2,66	2,52	5,32	4,50	2,72	4,65	3,76	3,04	3,93	3,65	2,41	3,71
Já	5,51	5,18	2,17	5,27	5,51	4,09	4,73	5,23	4,21	6,03	4,50	5,63
Příroda	5,23	3,64	2,47	5,17	4,75	3,88	3,69	4,92	5,24	6,17	2,39	6,02
Život	5,87	5,78	2,10	5,47	5,84	5,00	4,58	5,16	5,08	5,82	4,72	5,86
Kultura	4,73	3,90	3,34	4,81	4,26	4,33	4,78	4,58	4,81	5,26	3,89	5,34
Sex	6,22	4,72	2,33	5,11	5,85	3,61	4,24	5,72	4,76	6,06	4,94	5,98

Pojem *volný čas*, jakožto primární pojem, je respondenty vnímán jako spíše zábavný (6,19), mírně rychlý (5,18), je jim spíše blízký (2,32), mírně výjimečný (5,00), spíše aktivní (5,71), zároveň jim přijde mírně lehký (3,12), mírně společenský (4,84), mírně pružný (5,31), mírně široký (4,85), spíše svobodný (6,28), mírně hlučný (4,69) a spíše plný (5,90).

Dalším sledovaným pojmem bylo slovo *Já*, kdy průměrné škálové hodnoty ukazují, že pro respondenty spíše zábavný (5,51), mírně rychlý (5,18) a spíše blízký (2,17), mírně výjimečný (5,27), spíše aktivní (5,51), co se týká škály lehký – těžký, tak je pozice nevyhraněná (4,09), mírně společenský (4,73), mírně pružný (5,34), nerozhodně široký (4,21), spíše svobodný (6,28), mírně hlučný (4,69) a spíše plný (5,90).

Pojem *hra* je respondenty vnímán jako spíše zábavný (6,29), mírně rychlý (5,21), mírně blízký (2,77), mírně výjimečný (4,76), spíše aktivní (6,00), nerozhodně těžký

(4,29), mírně společenský (5,48), mírně pružný (5,31), mírně široký (5,13), spíše svobodný (5,92), mírně hlučný (5,02) a spíše plný (5,80).

Internet je pojmem vnímaným jako spíše zábavný (5,64), spíše rychlý (5,63), mírně blízký (2,52), nerozhodně všední (3,32), mírně aktivní (5,10), mírně lehký (2,99), nerozhodně společenský (4,33), mírně pružný (4,72), mírně široký (5,49), mírně svobodný (4,95), nerozhodně tichý (3,70) a spíše plný (5,54).

Pojem *příroda* je pro respondenty mírně zábavný (5,23), nerozhodně pomalý (3,64), spíše blízký (2,47), mírně výjimečný (5,17), mírně aktivní (4,75), nerozhodně lehký (3,88), nerozhodně společenský (4,33), mírně pružný (4,92), mírně široký (5,24), spíše svobodný (6,17), spíše tichý (2,39) a spíše plný (6,02).

Kultura je významově bohatý pojem, jež respondenti vnímají jako mírně zábavný (4,73), nerozhodně pomalý (3,90), mírně blízký (3,34), mírně výjimečný (4,81), nerozhodně aktivní (4,26), nerozhodně těžký (4,33), mírně společenský (4,78), mírně pružný (4,58), mírně široký (4,81), mírně svobodný (5,26), nerozhodný mezi tichým a hlučným (3,89) a mírně plný (5,34).

Hudba je pojem vnímaný jako spíše zábavný (6,41), mírně rychlý (5,04), spíše blízký (2,31), mírně výjimečný (4,63), mírně aktivní (5,45), nerozhodně mezi lehkým a těžkým (4,00), nerozhodně společenský (4,04), mírně pružný (5,33), mírně široký (4,98), spíše svobodný (6,41), mírně hlučný (5,25) a spíše plný (5,99).

Pojem *poznání* hodnotí respondenti jako spíše zábavný (5,77), nerozhodně rychlý (4,19), mírně blízký (2,72), mírně výjimečný (5,17), mírně aktivní (5,41), nerozhodně těžký (4,20), nerozhodně společenský (4,15), mírně pružný (4,80), mírně široký (4,88), spíše svobodný (5,85), nerozhodně tichý (3,75) a spíše plný (5,74).

Pojem *kamarádi* vnímají respondenti jako spíše zábavný (6,31), mírně rychlý (5,13), spíše blízký (1,56), spíše výjimečný (5,63), spíše aktivní (5,82), nerozhodně lehký (3,81), spíše společenský (5,52), mírně pružný (5,24), nerozhodný mezi úzkým a širokým (4,32), spíše svobodný (6,06), mírně hlučný (5,01) a spíše plný (5,84).

Škola je pro respondenty pojem nerozhodně nudný (3,71), mírně pomalý (3,39) a mírně blízký (3,46), mírně všední (2,92), mírně aktivní (4,54), mírně těžký (5,10), mírně společenský (5,19), nerozhodně tuhý (3,70), mírně široký (4,57), mírně zotročující (3,44), mírně hlučný (4,89) a mírně plný (5,17).

Svět je vnímán respondenty jako spíše zábavný (5,83), spíše rychlý (5,79), mírně blízký (3,21), mírně výjimečný (5,24), spíše aktivní (5,51), mírně těžký (4,90), mírně

společenský (5,27), mírně pružný (4,83), spíše široký (5,70), mírně svobodný (5,19), mírně hlučný (5,41) a spíše plný (5,98).

Pojem *povinnost* hodnotí respondenti jako mírně nudný (2,92), nerozhodně pomalý (3,53) stejně tak, jako blízkým a vzdáleným (3,82), mírně všední (2,88), nerozhodný mezi pasivním a aktivním (4,21), mírně těžký (4,98), mírně individuální (3,06), mírně tuhý (3,44), nerozhodně mezi úzkým a širokým (4,00), mírně zotročující (3,16), mírně tichý (3,37) a nerozhodně plný (4,11).

Sex je pro respondenty pojem spíše zábavný (6,22), mírně rychlý (4,72), spíše blízký (2,33), mírně výjimečný (5,11), spíše aktivní (5,85), nerozhodně lehký (3,61), nerozhodně společenský (4,24), mírně pružný (5,27), mírně široký (4,76), spíše svobodný (6,06), mírně hlučný (4,94) a spíše plný (5,98).

Pojem *čtení* je respondenty vnímán jako nerozhodně zábavný (4,07), nerozhodně pomalý (3,67), nerozhodně vzdálený (4,16), mírně výjimečný (4,70), nerozhodně pasivní (3,88), nerozhodně lehký (3,58), spíše individuální (2,34), nerozhodně tuhý (3,93), mírně široký (4,70), mírně svobodný (5,18), spíše tichý (1,80) a mírně plný (4,94).

Rodina je pojem hodnocený respondenty jako spíše zábavný (5,83), mírně rychlý (4,58), spíše blízký (1,57), spíše výjimečný (5,50), spíše aktivní (5,59), nerozhodně lehký (3,84), mírně společenský (5,35), mírně pružný (4,82), mírně široký (4,65), spíše svobodný (5,53), mírně hlučný (4,70) a spíše plný (5,60).

Pojem *cestování* vnímají respondenti jako spíše zábavný (6,35), mírně rychlý (4,91), mírně blízký (3,07), mírně výjimečný (5,42), spíše aktivní (5,81), nerozhodně lehký (3,69), mírně společenský (5,00), mírně pružný (5,18), mírně široký (5,31), spíše svobodný (6,33), mírně hlučný (4,59) a spíše plný (5,85).

Sport je pojem hodnocený respondenty jako spíše zábavný (5,72), spíše rychlý (5,97), mírně blízký (3,37), nerozhodně výjimečný (4,45), spíše aktivní (5,81), nerozhodně těžký (4,33), mírně společenský (4,84), mírně pružný (5,46), mírně široký (4,96), spíše svobodný (5,94), mírně hlučný (4,84) a spíše plný (5,76).

Společnost je pojem vnímaný respondenty jako spíše zábavný (5,61), mírně rychlý (5,00), mírně blízký (2,67), nerozhodně výjimečný (4,39), mírně aktivní (5,10), nerozhodně těžký (4,11), spíše společenský (5,54), mírně pružný (4,71), mírně široký (5,06), mírně svobodný (5,37), mírně hlučný (5,10) a mírně plný (5,38).

Pojem *náboženství* hodnotí respondenti jako mírně nudný (2,66), mírně pomalý (2,52), mírně vzdálený (5,32), mírně výjimečný (4,50), mírně pasivní (2,72), mírně těžký (4,65), nerozhodně individuální (3,76), mírně tuhý (3,04), nerozhodně úzký (3,93), nerozhodně zotročující (3,65), spíše tichý (2,41) a nerozhodně prázdný (3,71).

Budoucnost je pojem, který respondenti nahlíží jako mírně zábavný (5,43), mírně rychlý (4,57), nerozhodně blízký (3,54), mírně výjimečný (5,26), spíše aktivní (5,53), mírně těžký (4,64), mírně společenský (4,46), mírně pružný (4,80), mírně široký (5,05), spíše svobodný (5,69), nerozhodně hlučný (4,24) a spíše plný (5,94).

Život je pojem, který respondenti vnímají jako spíše zábavný (5,87), spíše rychlý (5,78), spíše blízký (2,10), mírně výjimečný (5,47), spíše aktivní (5,84), mírně těžký (5,00), mírně společenský (4,58), mírně pružný (5,16), mírně široký (5,08), spíše svobodný (5,82), mírně hlučný (4,72) a spíše plný (5,86).

Podíváme-li se na pořadí, v jakém se pojmy na jednotlivých škálách umístily, viz Příloha XV, pak můžeme říci, že na škále nudný – zábavný jako nejvíce nudný vnímají respondenti *náboženství* (2,66), následuje *povinnost* (2,92), nejvíce zábavný pojem *cestování* (6,35) a *kamarádi* (6,31). Na pozicích kolem středu, tedy hodnoty 4,00, jsou pojmy *čtení* (4,07) a *škola* (3,71). Většina ze zkoumaných pojmů je hodnocena jako mírně až velmi zábavný. *Volný čas* je hodnocen jako spíše zábavný (6,19).

Na škále pomalý – rychlý je jako nejpomalejší vnímán pojem *náboženství* (2,52), hned druhý pak *škola* (3,39) a nejrychlejším je *sport* (5,97), následují *svět* (5,79) a *život* (5,78). Kolem středu jsou umístěny pojmy *příroda* (3,64), *povinnost* (3,53), *čtení* (3,67), *kultura* (3,90) a *poznání* (4,19). Větší množství pojmů se nachází v oblasti hodnocení mírně až velmi rychlý. *Volný čas* je hodnocen jako mírně rychlý (5,18).

Pozice nejvíce vlevo na škále blízký – vzdálený, je obsazena pojmem *kamarádi* (1,56), následuje *rodina* (1,57), *život* (2,10) a *já* (2,17). Nejvíce vpravo a tedy nejvzdálenější je pro respondenty pojem *náboženství* (5,32), hned po něm *čtení* (4,16) a *povinnost* (3,82). Kolem středu jsou soustředěny pojmy *budoucnost* (3,54), *povinnost* (3,82) a *čtení* (4,16). Kromě těchto se všechny ostatní pojmy nalézají v oblasti hodnocení mírně až velmi blízký. *Volný čas* je vnímán jako spíše blízký (2,32).

Na hodnotící škále všední – výjimečný jsou nejvíce všední pojmy *povinnost* (2,88) a *škola* (2,92), zatímco nejvíce výjimečnými jsou *kamarádi* (5,63), *rodina* (5,50) a *život* (5,47). Kolem středu jsou umístěny pojmy *společnost* (4,39) a *sport* (4,45), pojem *náboženství* (4,50) je taktéž velmi blízko tomuto hodnocení. Většina pojmů se nachází

v hodnotící oblasti mírně až velmi výjimečný, *volný čas* je hodnocen jako mírně výjimečný (5,00).

Další hodnotící škálou je dvojice adjektiv pasivní – aktivní, přičemž jako nejvíce pasivní je vnímán pojem *náboženství* (2,72), jako nevíce aktivní pak *hra* (6,00), *sex* (5,85), *život* (5,84), *kamarádi* (5,82), *sport* (5,81), *cestování* (5,81). *Volný čas* je vnímán jako spíše aktivní (5,71). Kolem středu jsou pojmy *čtení* (3,88), *povinnost* (4,21) a *kultura* (4,26). Většina pojmů se nalézá v oblasti hodnocení mírně až velmi aktivní.

Podíváme-li se na škálu lehký-těžký, pak jako nejlehčí je vnímán pojem *internet* (2,99), následován *volným časem* (3,12). Jako nejtěžší jsou vnímány pojmy *škola* (5,10), *život* (5,00), *povinnost* (4,98). Jako mírně těžké pojmy *budoucnost* (4,64), *náboženství* (4,65) a *svět* (4,90). U všech ostatních pojmů jsou hodnoty odpovídající umístění kolem středu.

Na hodnotící škále individuální-společenský je jako nejvíce individuální hodnocen pojem *čtení* (2,34), následuje *povinnost* (3,06), jako nejvíce společenské pojmy *společnost* (5,54), *kamarádi* (5,52), *hra* (5,48), *rodina* (5,35). Nevyhraněné hodnocení je u pojmů *příroda* (3,69), *náboženství* (3,76), *hudba* (4,04), *poznání* (4,15), *sex* (4,24), *internet* (4,33) a *budoucnost* (4,46). *Volný čas* je hodnocen jako mírně společenský (4,84). U této hodnotící škály jsou pojmy umístěny ve dvou téměř stejně početných skupinách, v oblastech hodnocení kolem středu, tj. hodnoty 4,00 nebo mírně až velmi společenský.

Následuje hodnotící škála tuhý-pružný, na níž je jako nejvíce tuhý pojem *náboženství* (3,04), následovaný *povinností* (3,44), jako nejvíce pružný *sex* (5,72), dále *sport* (5,46), *hudba* (5,33) a *volný čas* (5,31). Kolem středu jsou umístěny pojmy *škola* (3,70) a *čtení* (3,93). Většina pojmů na této hodnotící škále leží v oblasti hodnocení mírně až velmi pružný.

Úzký-široký je hodnotící škála, na níž se nejvíce vlevo umístil pojem *náboženství* (3,93), všechny ostatní pojmy leží od tohoto vpravo a nalézají se tedy kolem hodnoty 4,00 jsou jimi *povinnost* (4,00), *já* (4,21) a *kamarádi* (4,32), anebo jsou hodnoceny jako mírně až velmi široké, přičemž nejširší jsou *svět* (5,70), *internet* (5,49), *cestování* (5,31) a *příroda* (5,24). *Volný čas* je hodnocen jako mírně široký (4,85).

Hodnotící škála zotročující – svobodný má pojmy taktéž umístěné z většiny vpravo od středu, tedy v oblasti hodnocení mírně až velmi svobodný. Jako nejvíce zotročující je hodnocen pojem *povinnost* (3,16), následovaný pojmem *škola* (3,44) a *náboženství*

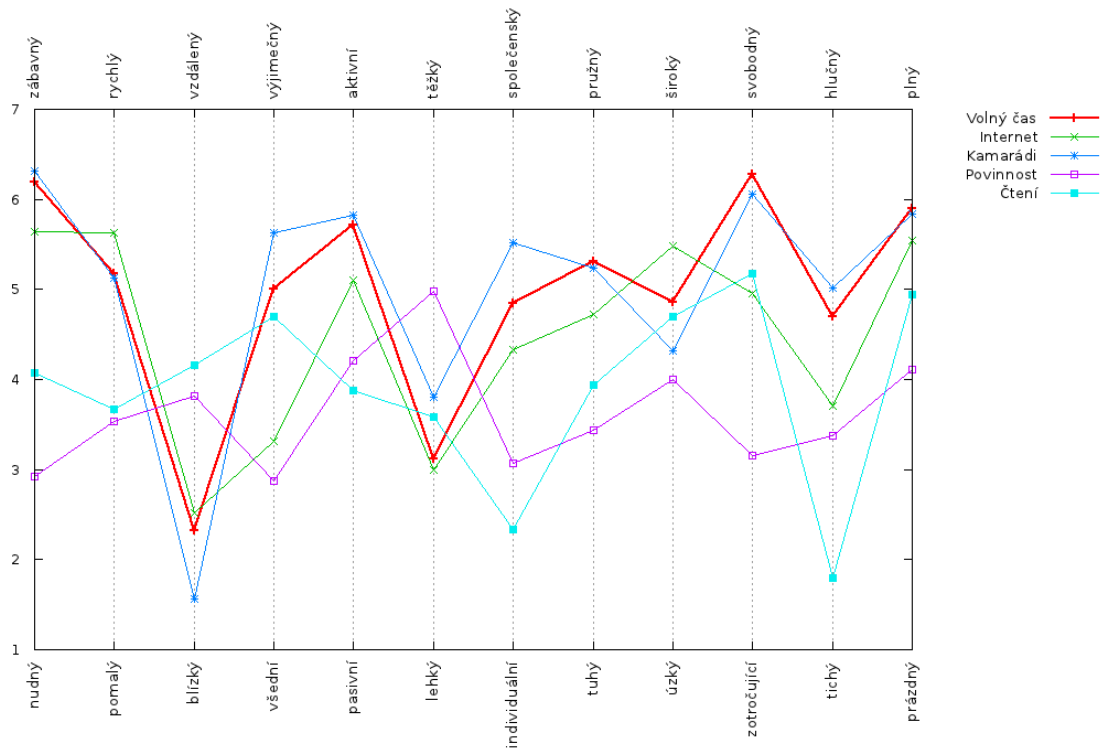
(3,65). Jako nejvíce svobodné jsou vnímány pojmy *hudba* (6,41), *cestování* (6,33), *volný čas* (6,28), *příroda* (6,17), *sex* (6,06), *kamarádi* (6,06) a *já* (6,03).

Na hodnotící škále tichý – hlučný se jako nejvíce tichý umístil pojem *čtení* (1,80), dále *příroda* (2,39), *náboženství* (2,41) a *povinnost* (3,37), jako nejvíce hlučné jsou hodnoceny pojmy *svět* (5,41), *hudba* (5,25), *společnost* (5,10), *hra* (5,02) a *kamarádi* (5,01). Kolem středu jsou umístěny pojmy *internet* (3,70), *poznání* (3,75), *kultura* (3,89) a *budoucnost* (4,24), *volný čas* je hodnocen jako mírně hlučný (4,69). Na této škále jsou pojmy rozmístěny v celém hodnotícím spektru.

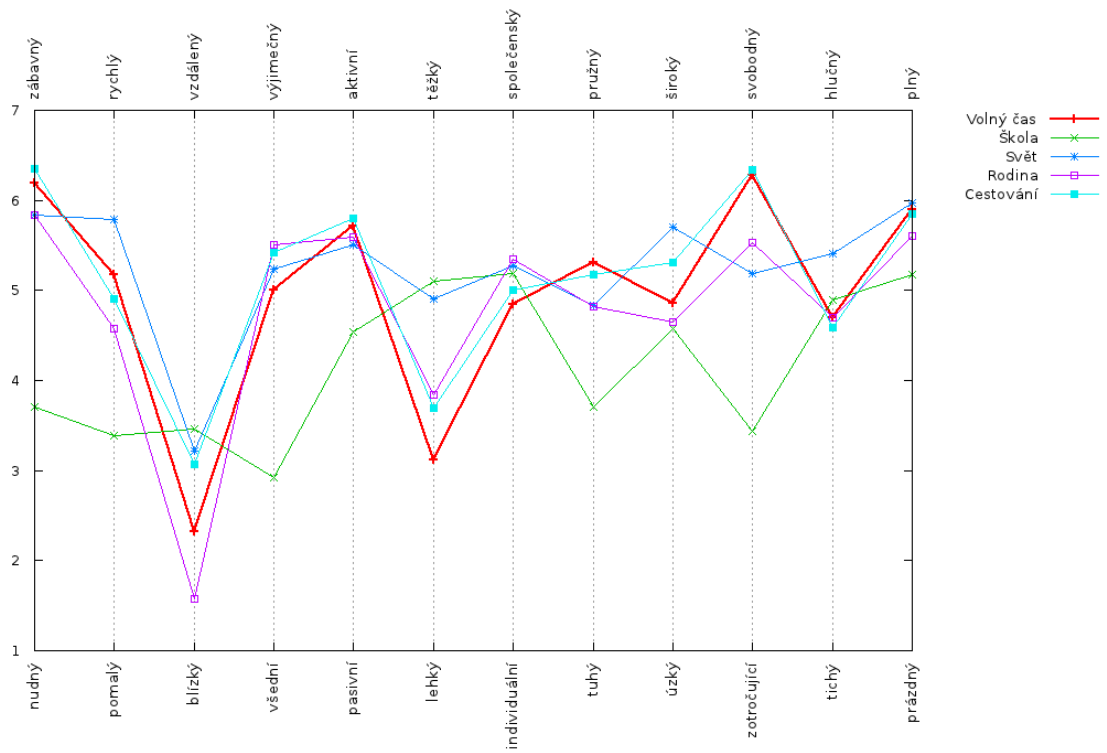
Poslední hodnotící škálou je prázdný – plný s tím, že jako nejvíce prázdný je vnímán pojem *náboženství* (3,71), dále *povinnost* (4,11) a *čtení* (4,94), jako nejvíce plný pak pojem *příroda* (6,02), následovaný pojmy *hudba* (5,99), *sex* (5,98), *svět* (5,98), *budoucnost* (5,94) a *volný čas* (5,90). Na této škále je většina pojmů umístěna vpravo od středu, tedy v oblasti hodnocení mírně až velmi plný. Kolem středu škálového rozpětí se nachází pojmy *povinnost* (4,11) a *čtení* (4,94).

Analýzu odpovědí na úrovni jednotlivých položek lze znázornit také tak, že se škálové průměry zanesou do grafu, v němž je horizontální osa tvořena příslušnou hodnotící škálou, vertikální vymezuje jejich konkrétní ohodnocení. V grafu jsou takto znázorněny křivky, které vytváří shluky tam, kde se škálové průměry přibližují, a naopak čím jsou vzdálenější, tím se křivka pohybuje více mimo tento shluk. Lze tak usuzovat na to, které pojmy jsou si bližší a které vzdálenější.

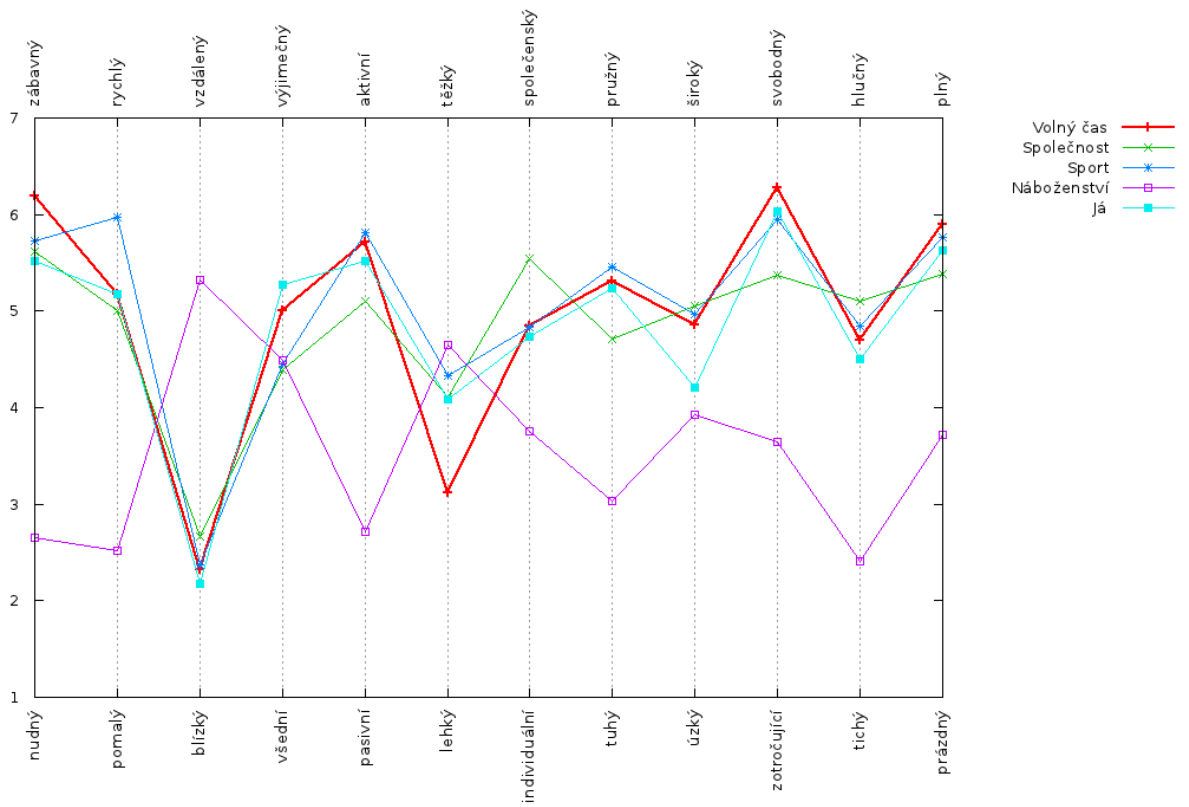
Námi byly sestaveny Grafy 1 - 4, do nichž byla, pro vyšší přehlednost, zanesena vždy křivka znázorňující *volný čas* spolu s pouze čtyřmi dalšími křivkami. Graf znázorňující pospolu křivky všech pojmů je v Příloze XIV.

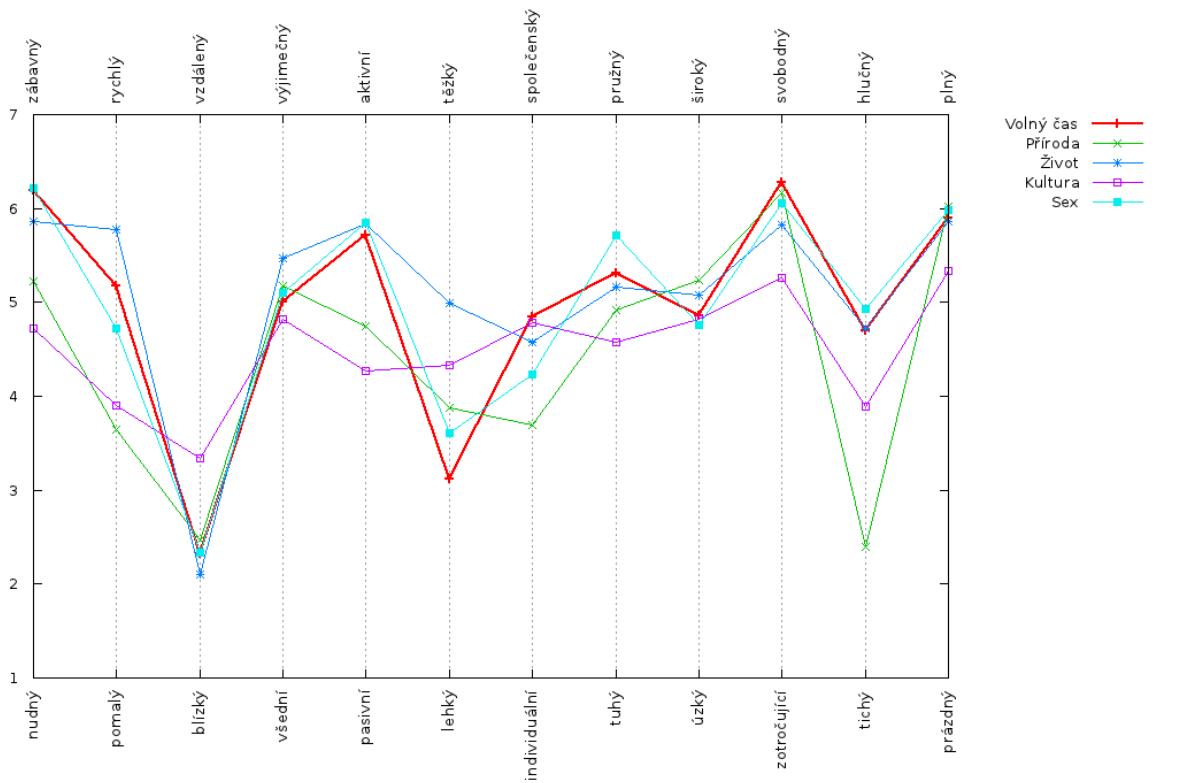
Graf 1 – Analýza odpovědí pro položky: volný čas, internet, kamarádi, povinnost a čtení

Graf 2 – Analýza odpovědí pro položky: volný čas, škola, svět, rodina a cestování

Graf 3 – Analýza odpovědí pro položky: *volný čas, společnost, sport, náboženství a já*

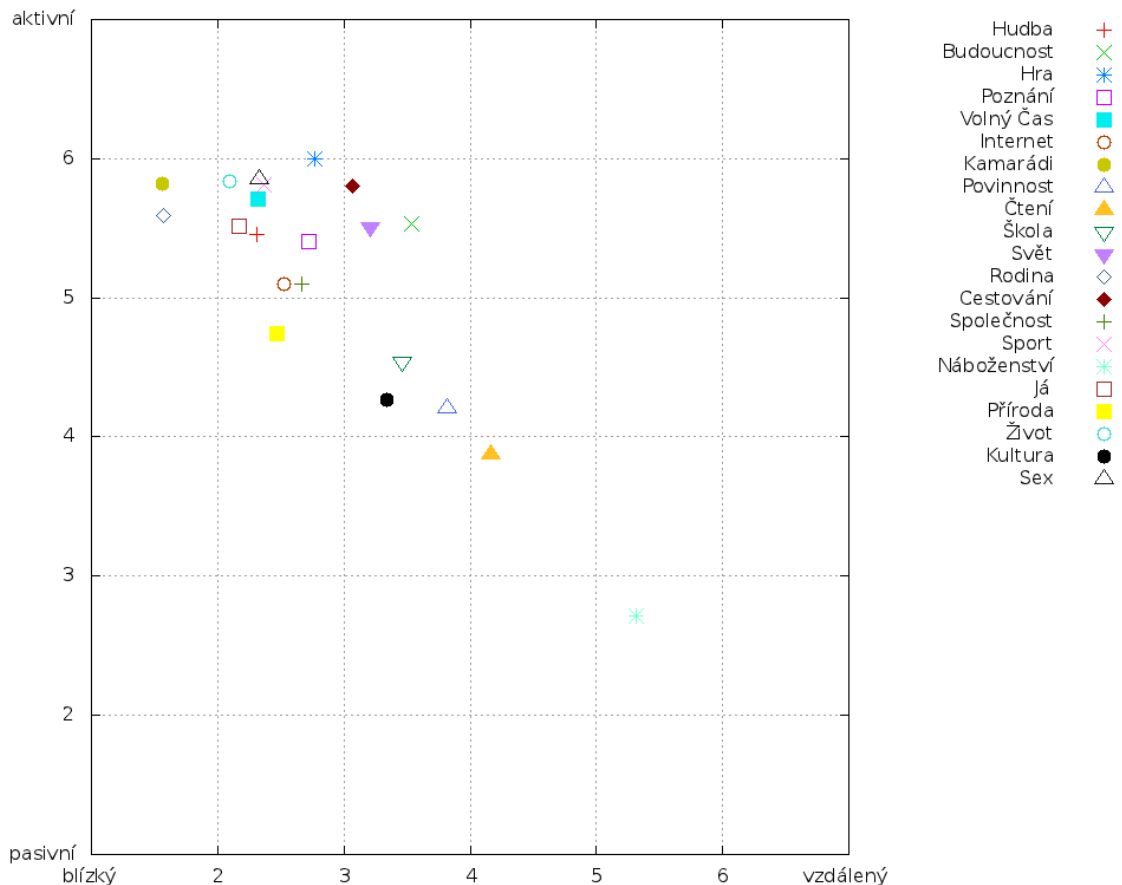

Graf 4 – Analýza odpovědí pro položky: *volný čas, příroda, život, kultura a sex*

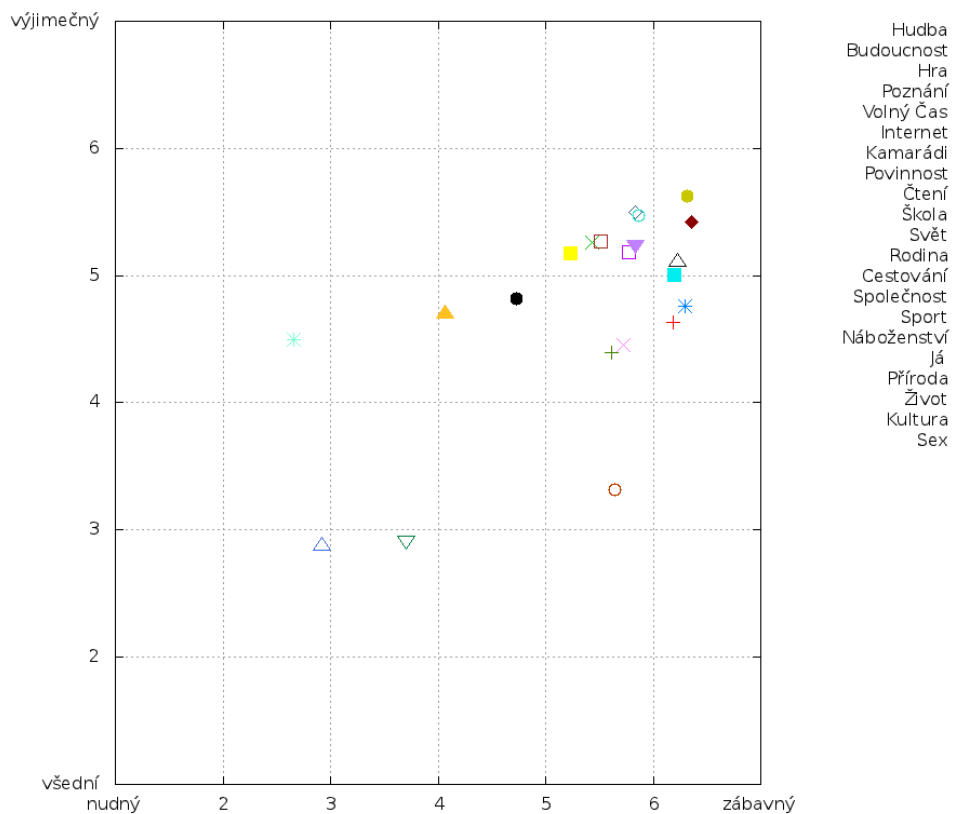
2.5.2 Analýza odpovědí na základě jednotlivých dimenzí

Podkladem pro analýzu odpovědí na základě jednotlivých dimenzí jsou, stejně jako u analýzy na úrovni jednotlivých položek, škálové průměry. Jde o vytvoření modelu sémantického prostoru pomocí prostorových grafů. Celý námi zvolený sémantický prostor je dvanácti-rozměrný, což není technicky možné znázornit, avšak je možné nahlédnout jeho řezy. Dimenzionální řez sémantickým prostorem je vždy určený dvojicí zvolených hodnotících škál a také tady platí, že čím blíže se vzájemně pojmy nacházejí, tím jsou si významově bližší a naopak.

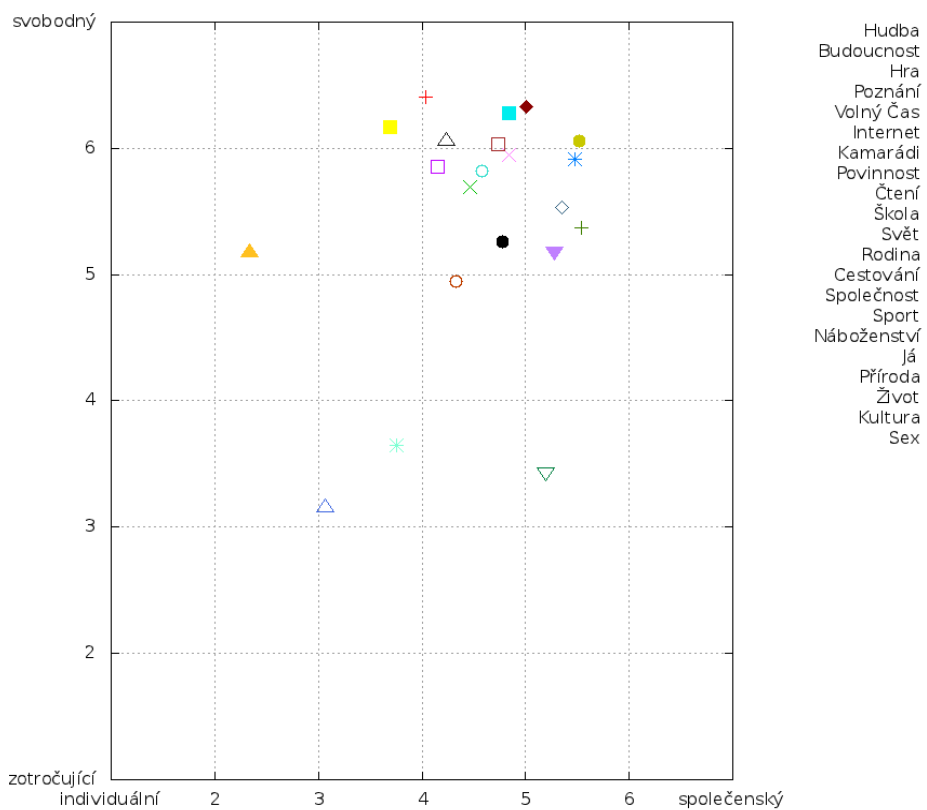
Neboť toto znázornění nenabízí jiné výsledky, než předchozí analýza a jde spíše jen o jiné znázornění téhož, byly pro ilustraci vypracovány pouze tři dimenzionální řezy, jak ukazují Grafy 5 - 7.

Graf 5 – Dimenzionální řez dle souřadnic *aktivní-pasivní* a *blízký-vzdálený*

Graf 6 – Dimenzionální řez dle souřadnic všední-výjimečný a nudný-zábavný

Graf 7 – Dimenzionální řez dle souřadnic zotročující-svobodný a individuální-společenský

2.5.3 Analýza dat na úrovni hodnocení globální podobnosti pojmů

Analýza dat na úrovni hodnocení globální podobnosti pojmů vychází z výpočtu a porovnání vzdáleností jednotlivých pozic zkoumaných pojmů v sémantickém prostoru. Východiskem pro další interpretaci nám bude matice vzdáleností (D-matice) sestavená na základě výpočtu D-statistik s tím, že čím je hodnota D-statistiky menší, tím jsou si pojmy významově bližší tak, jak o tom bylo pojednáno v kapitole 2.3.4.

Pro vyšší přehlednost bylo použito stínového rozlišení pozadí dat v tabulce (Tab 2). Hodnoty D-statistik menší než 2,00 byly ponechány bílé, hodnoty menší než 3,00 jsou označeny nejsvětlejším odstínem šedé, následují hodnoty v rozmezí 3,00 včetně až 4,99, nejtmavší odstín šedé byl použit pro hodnoty 5,00 a vyšší.

Tabulka 2 – Matice vzdáleností slov v sémantickém prostoru (D-statistik)

	Hudba	Budoucnost	Hra	Poznání	Volný_čas	Internet	Kamarádi	Povinnost	Čtení	Škola	Svět	Rodina	Cestování	Společnost	Sport	Náboženství	Já	Příroda	Život	Kultura	Sex
Hudba		2,26	1,76	2,09	1,41	3,00	2,14	6,63	5,65	5,38	2,55	2,23	1,72	2,18	1,56	7,94	1,68	3,51	1,88	3,28	1,05
Budoucnost	2,26		2,05	1,26	2,42	3,18	2,91	5,52	4,45	4,37	2,13	2,46	1,80	2,13	2,29	6,40	1,95	2,75	2,09	1,94	2,22
Hra	1,76	2,05		2,34	1,57	3,10	1,77	6,77	6,12	5,07	1,68	1,91	1,28	1,48	1,32	7,95	1,79	3,99	1,71	3,22	1,76
Poznání	2,09	1,26	2,34		2,11	2,91	2,66	5,57	4,14	4,69	2,93	2,07	1,86	2,36	2,48	6,48	1,73	1,89	2,27	2,00	1,89
Volný_čas	1,41	2,42	1,57	2,11		2,77	1,54	6,93	5,71	5,64	2,73	1,74	1,20	2,09	1,68	8,02	1,46	3,44	2,15	3,31	1,06
Internet	3,00	3,18	3,10	2,91	2,77		3,77	5,41	4,69	4,59	3,49	3,30	3,20	2,57	2,68	6,97	3,07	3,53	3,43	3,17	3,13
Kamarádi	2,14	2,91	1,77	2,66	1,54	3,77		7,36	6,52	5,82	2,81	1,16	1,97	2,31	2,08	8,43	1,50	4,10	1,98	3,73	1,78
Povinnost	6,63	5,52	6,77	5,57	6,93	5,41	7,36		3,92	3,06	6,54	6,48	6,93	5,74	6,50	3,20	6,19	5,63	6,67	4,35	6,75
Čtení	5,65	4,45	6,12	4,14	5,71	4,69	6,52	3,92		5,24	6,15	5,76	5,58	5,51	5,90	3,85	5,27	3,29	5,90	3,58	5,62
Škola	5,38	4,37	5,07	4,69	5,64	4,59	5,82	3,06	5,24		4,82	4,97	5,57	3,94	5,14	4,75	5,04	5,34	5,42	3,31	5,54
Svět	2,55	2,13	1,68	2,93	2,73	3,49	2,81	6,54	6,15	4,82		2,69	2,24	1,87	1,97	7,67	2,56	4,47	1,82	3,27	2,77
Rodina	2,23	2,46	1,91	2,07	1,74	3,30	1,16	6,48	5,76	4,97	2,69		2,03	1,85	2,22	7,54	1,41	3,45	2,04	2,92	1,89
Cestování	1,72	1,80	1,28	1,86	1,20	3,20	1,97	6,93	5,58	5,57	2,24	2,03		2,10	1,95	7,77	1,81	3,34	2,04	3,07	1,45
Společnost	2,18	2,13	1,48	2,36	2,09	2,57	2,31	5,74	5,51	3,94	1,87	1,85	2,10		1,79	6,94	1,93	3,83	2,28	2,35	2,36
Sport	1,56	2,29	1,32	2,48	1,68	2,68	2,08	6,50	5,90	5,14	1,97	2,22	1,95	1,79		7,95	1,51	3,92	1,35	3,33	1,82
Náboženství	7,94	6,40	7,95	6,48	8,02	6,97	8,43	3,20	3,85	4,75	7,67	7,54	7,77	6,94	7,95		7,31	6,17	7,96	4,93	7,95
Já	1,68	1,95	1,79	1,73	1,46	3,07	1,50	6,19	5,27	5,04	2,56	1,41	1,81	1,93	1,51	7,31		3,17	1,54	2,70	1,48
Příroda	3,51	2,75	3,99	1,89	3,44	3,53	4,10	5,63	3,29	5,34	4,47	3,45	3,34	3,83	3,92	6,17	3,17		3,75	2,58	3,34
Život	1,88	2,09	1,71	2,27	2,15	3,43	1,98	6,67	5,90	5,42	1,82	2,04	2,04	2,28	1,35	7,96	1,54	3,75		3,39	2,00
Kultura	3,28	1,94	3,22	2,00	3,31	3,17	3,73	4,35	3,58	3,31	3,27	2,92	3,07	2,35	3,33	4,93	2,70	2,58	3,39		3,29
Sex	1,05	2,22	1,76	1,89	1,06	3,13	1,78	6,75	5,62	5,54	2,77	1,89	1,45	2,36	1,82	7,95	1,48	3,34	2,00	3,29	

Ve vytvořené tabulce je možné sledovat celou řadu vzájemných vztahů zvolených pojmů. Pokud se podíváme postupně na jednotlivé pojmy, pak vidíme, že primární

pojem *volný čas* je pro respondenty významově nejbližší pojmům *sex* (1,06), *cestování* (1,20), *hudba* (1,41), *já* (1,46), *kamarádi* (1,54), *hra* (1,57), *sport* (1,68), *rodina* (1,74). Jen o málo vzdálenější, přesto stále velmi blízký, je pojmům *společnost* (2,09), *poznání* (2,11), *život* (2,15), *budoucnost* (2,42), *svět* (2,73), *internet* (2,77). Nejvíce vzdálený je svým významem pojmům *náboženství* (8,02), *povinnost* (6,93), *čtení* (5,71) a *škola* (5,64).

Hudba je respondenty vnímána nejbližší k pojmům *sex* (1,06), *volný čas* (1,41), *sport* (1,56), *já* (1,68), *cestování* (1,72), *hra* (1,76) a *život* (1,88). Nejvzdálenější je svým významem pojmům *náboženství* (7,94) a *povinnost* (6,63).

Budoucnost má svým významem nejbližší k pojmům *poznání* (1,26), *cestování* (1,80), *kultura* (1,94) a *já* (1,95), naopak nejvzdálenější je pojmům *náboženství* (6,40) a *povinnost* (5,52).

Hra je ve vnímání respondentů nejbližší spojená s významem pojmů *cestování* (1,28), *sport* (1,32), *společnost* (1,48), *volný čas* (1,57), *svět* (1,68), *život* (1,71), *sex* (1,76), *hudba* (1,76), *kamarádi* (1,77), *já* (1,79), *rodina* (1,91). Nejméně je spojená s pojmy *náboženství* (7,95), *povinnost* (6,77), *čtení* (6,12), *škola* (5,07).

Pojem *poznání* má nejbližší významu pojmů *budoucnost* (1,26), *já* (1,73), *cestování* (1,86), *příroda* (1,89) a *sex* (1,89), naopak nejvzdáleněji má k pojmům *náboženství* (6,48) a *povinnost* (5,57).

Internet je svým významem nejbližší pojmům *společnost* (2,57), *sport* (2,68), *volný čas* (2,77) a *poznání* (2,91), zatímco nejvzdálenější je pojmům *náboženství* (6,97) a *povinnost* (5,41).

Dalším pojmem, který byl předmětem hodnocení respondentů, je pojem *kamarádi*, jež je významově nejbližší pojmům *rodina* (1,16), *já* (1,50), *volný čas* (1,54), *hra* (1,77), *sex* (1,78), *cestování* (1,97) a *život* (1,98). Naopak nejvzdálenější je pojmům *náboženství* (8,43), *povinnost* (7,36), *čtení* (6,52) a *škola* (5,82).

Nejbližší zkoumanému pojmu *povinnost* jsou pojmy *škola* (3,06), *náboženství* (3,20) a *čtení* (3,92), nevzdálenější pak pojmy *kamarádi* (7,36), *volný čas* (6,93), *cestování* (6,93), *hra* (6,77), *sex* (6,75), *život* (6,67), *hudba* (6,63), *svět* (6,54), *sport* (6,50), *rodina* (6,48) a *já* (6,19).

Čtení je významově nejbližší pojmům *příroda* (3,29), *kultura* (3,58), *náboženství* (3,85) a *povinnost* (3,92), nejvzdálenější pojmům *kamarádi* (6,52), *svět* (6,15) a *hra* (6,12).

Pojem *škola* je pro respondenty významově nejbližší pojmem *povinnost* (3,06), *kultura* (3,31) a *společnost* (3,94), nejvzdáleněji pojmem *kamarádi* (5,82), *volný čas* (5,64), *cestování* (5,57), *sex* (5,54) a *život* (5,42).

Svět je pojmem významově nejbližší pojmem *hra* (1,68), *život* (1,82), *společnost* (1,87) a *sport* (1,97), nejvzdáleněji pojmem *náboženství* (7,67), *povinnost* (6,54) a *čtení* (6,15).

Významově nejbližší pojmu *rodina* jsou pojmy *kamarádi* (1,16), *já* (1,41), *volný čas* (1,74), *společnost* (1,85), *sex* (1,89) a *hra* (1,91), naopak nejvzdálenější pojmy *náboženství* (7,54), *povinnost* (6,48) a *čtení* (5,76).

Pojem *cestování* je pro respondenty významově nejbližší pojmem *volný čas* (1,20), *hra* (1,28), *sex* (1,45), *hudba* (1,72), *budoucnost* (1,80), *já* (1,81), *poznání* (1,86), *sport* (1,95) a *kamarádi* (1,97). Nejvzdálenější pak pojmem *náboženství* (7,77), *povinnost* (6,93), *čtení* (5,58) a *škola* (5,57).

Společnost je významově nejbližší pojmem *hra* (1,48), *sport* (1,79), *rodina* (1,85), *svět* (1,87) a *já* (1,93), nejvzdálenější pojmem *náboženství* (6,94), *povinnost* (5,74) a *čtení* (5,51).

Pojem *sport* je pro respondenty svým významem nejbližší pojmem *hra* (1,32), *život* (1,35), *já* (1,51), *hudba* (1,56), *volný čas* (1,68), *společnost* (1,79), *sex* (1,82), *cestování* (1,95) a *svět* (1,97), nejvzdáleněji pojmem *náboženství* (7,95), *povinnost* (6,50), *čtení* (5,90) a *škola* (5,14).

Dalším pojmem je *náboženství*, které je významově nejbližší pojmem *povinnost* (3,20), *čtení* (3,85), *škola* (4,75), *kultura* (4,93) a nejvzdáleněji pojmem *kamarádi* (8,43), *volný čas* (8,02), *život* (7,96), *sex* (7,95), *sport* (7,95), *hra* (7,95), *hudba* (7,94), *cestování* (7,77), *svět* (7,67), *rodina* (7,54) a *já* (7,31).

Já je významově nejbližší pojmem *rodina* (1,41), *volný čas* (1,46), *sex* (1,48), *kamarádi* (1,50), *sport* (1,51), *život* (1,54), *hudba* (1,68), *poznání* (1,73), *hra* (1,79), *cestování* (1,81), *společnost* (1,93) a *budoucnost* (1,95), naopak nejvzdálenější pojmem *náboženství* (7,31), *povinnost* (6,19), *čtení* (5,27) a *škola* (5,14).

Významově nejbližší pojmu *příroda* stojí pojmy *poznání* (1,89), *kultura* (2,58) a *budoucnost* (2,75), nejvzdáleněji pak pojmy *náboženství* (6,17), *povinnost* (5,63) a *škola* (5,34).

Pojem *život* je pro respondenty významově nejbližší pojmům *sport* (1,35), *já* (1,54), *hra* (1,71), *svět* (1,82), *hudba* (1,88), *kamarádi* (1,98) a nejdál od něj pojmům *náboženství* (7,96), *povinnost* (6,67), *čtení* (5,90) a *škola* (5,42).

Kultura je významově nejbližší pojmům *poznání* (2,00), *společnost* (2,35), *příroda* (2,58), *já* (2,70) a *rodina* (2,92), nejdál od něj pojmům *náboženství* (4,93) a *povinnost* (4,35).

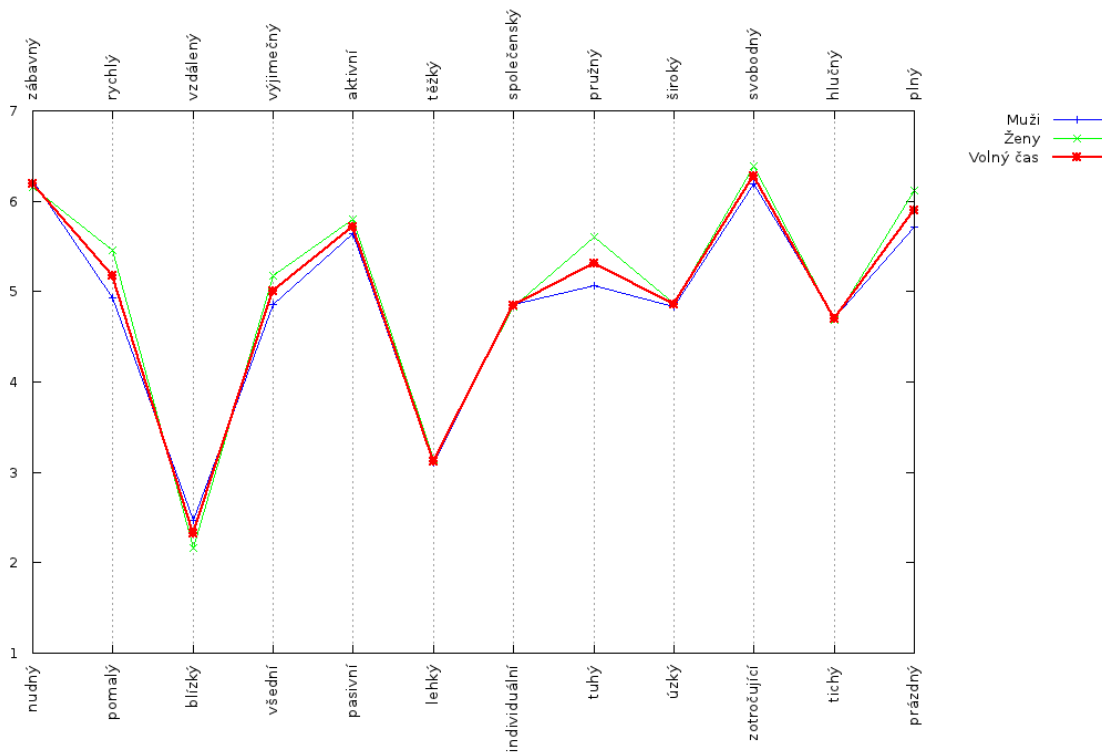
Pojmu *sex* leží významově nejbližší pojmy *hudba* (1,05), *volný čas* (1,06), *cestování* (1,45), *já* (1,48), *hra* (1,76), *kamarádi* (1,78), *sport* (1,82), *rodina* (1,89) a *poznání* (1,89), naopak nejdál od něj pojmy *náboženství* (7,95), *povinnost* (6,75), *čtení* (5,62) a *škola* (5,54).

2.5.4 Analýza odpovědí v rámci strat

Výzkumný vzorek byl rozdělen do jednotlivých strat dle pohlaví, studijního ročníku a typu školy. V rámci každé z těchto strat bylo možné provést analýzu dat. Na základě škálových průměrů byla provedena analýza dat na úrovni jednotlivých pojmů. Dále pak analýza dat na základě jednotlivých dimenzí a taktéž analýza dat na úrovni hodnocení globální podobnosti pojmů.

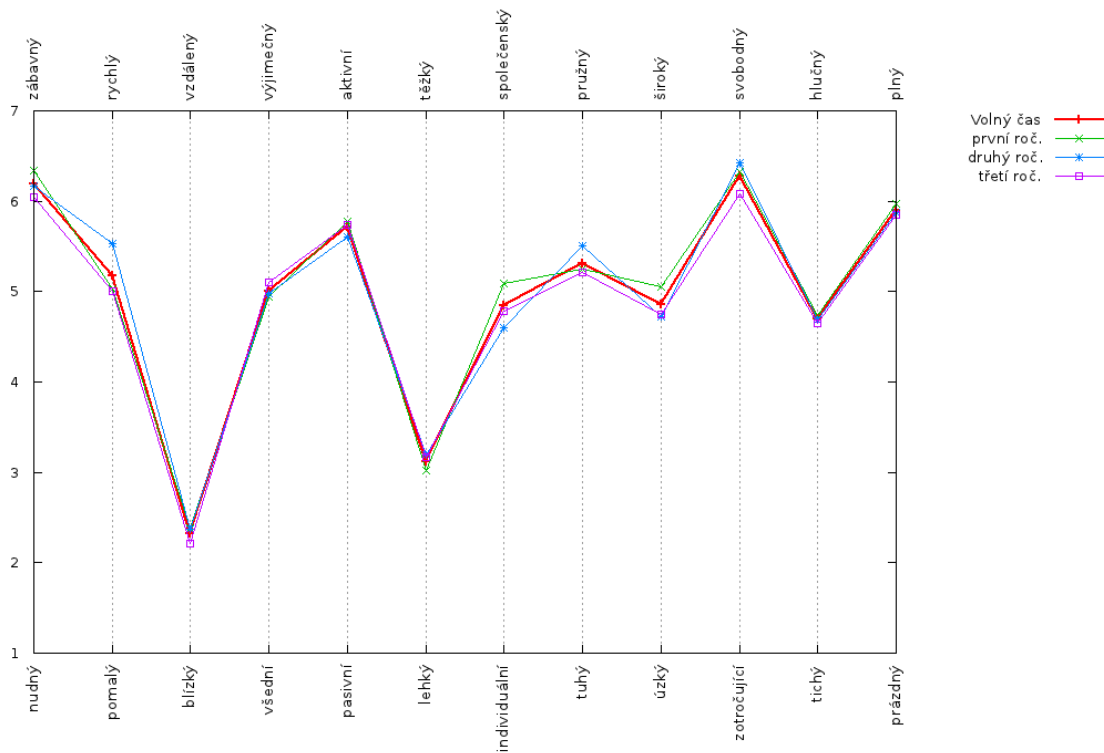
Pokud se na uvedené analýzy podíváme, zjistíme, že v rámci strat jednotlivé hodnoty vykazují jen minimální rozdíl oproti celkovému vzorku. Přesto se alespoň na primární pojem *volný čas* zaměříme podrobněji.

Z tabulky v Příloze XVI vidíme, že muži hodnotí pojem *volný čas* jako více zábavný (6,23), než ženy (6,15); pomalejší (4,93), než ženy (5,46); méně blízký (2,47), než ženy (2,16); méně výjimečný (4,86), než ženy (5,17); méně aktivní (5,64), než ženy (5,80); více lehký (3,10), než ženy (3,14); více společenský (4,85), než ženy (4,83); méně pružný (5,07), než ženy (5,60); méně široký (4,84), než ženy (4,87); méně svobodný (6,19), než ženy (6,39); více hlučný (4,71), než ženy (4,68); méně plný (5,72), než ženy (6,12). Škálové průměry pro straty muži – ženy byly také zaneseny do grafu v podobě křivek, jak můžeme vidět v Graf 8.

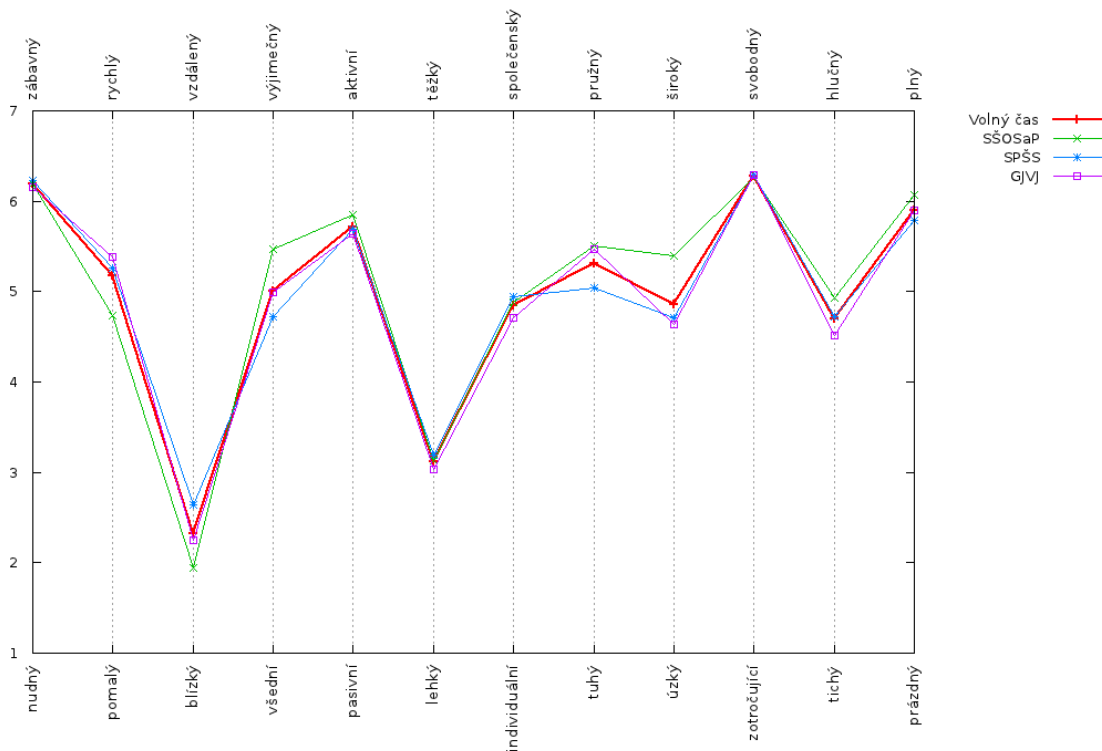
Graf 8 – Analýza odpovědí pro pojem *volný čas* na základě škálových průměrů pro straty dle pohlaví

Tabulka v Příloze XVII ukazuje škálové průměry podle jednotlivých studijních ročníků a můžeme vidět, že jako nejvíce zábavný hodnotí pojem *volný čas* první ročník (6,34), nejméně třetí (6,05); jako nejvíce rychlý druhý ročník (5,53), nejméně třetí (5,00); nejvíce blízký třetí ročník (2,21), nejméně první (2,38); nejvíce výjimečný třetí ročník (5,11), nejméně první (4,94); nejvíce aktivní první ročník (5,78), nejméně druhý (5,60); nejvíce lehký první ročník (3,02), nejméně třetí (3,17); nejvíce společenský první ročník (5,09), nejméně druhý (4,60); nejvíce pružný druhý ročník (5,50), nejméně třetí (5,21); nejvíce široký první ročník (5,05), nejméně druhý (4,72); nejvíce svobodný druhý ročník (6,43), nejméně třetí (6,08); nejvíce hlučný první ročník (4,73), nejméně třetí (4,65); nejvíce plný první ročník (5,98), nejméně třetí (5,85). Škálové průměry pro straty dle studijního ročníku byly také zaneseny do grafu v podobě křivek, jak ukazuje Graf 9.

Graf 9 – Analýza odpovědí pro pojem *volný čas* na základě škálových průměrů pro straty dle studijního ročníku

V tabulce v Příloze XVIII jsou zaneseny škálové průměry dle typu školy. Jako nejvíce zábavný hodnotí pojem *volný čas* respondenti ze SPŠS (6,23), nejméně z GJVJ (6,19); nejvíce rychlý studenti GJVJ (5,38), nejméně SŠOSaP (4,74); nejvíce blízký SŠOSaP (1,94), nejméně SPŠS (2,65); nejvíce výjimečný SŠOSaP (5,47), nejméně SPŠS (4,72); nejvíce aktivní SŠOSaP (5,85), nejméně GJVJ (5,64); nejvíce lehký GJVJ (3,04), nejméně SPŠS (3,20); nejvíce společenský SPŠS (4,94), nejméně GJVJ (4,72); nejvíce pružný SŠOSaP (5,51), nejméně SPŠS (5,04); nejvíce široký SŠOSaP (5,40), nejméně GJVJ (4,64); nejvíce svobodný SPŠS (6,29), nejméně SŠOSaP (6,26); nejvíce hlučný SŠOSaP (4,92), nejméně GJVJ (4,52); nejvíce plný SŠOSaP (6,08), nejméně SPŠS (6,79). Škálové průměry pro straty dle typu školy jsou v Graf 10 znázorněny jako křivky.

Graf 10 – Analýza odpovědí pro pojem *volný čas* na základě škálových průměrů pro straty dle typu školy

Pro jednotlivé straty byla také provedena analýza dat na základě globální podobnosti pojmů (viz Příloha XX), ale jak již bylo zmíněno, rozdíly mezi hodnotami strat a celkového vzorku jsou tak nepatrné, že se v této kapitole zmíníme pouze o rozdílech ve vzájemné poloze primárního pojmu *volný čas* k ostatním zkoumaným pojmům.

Ženy vnímají pojem *volný čas* jako významově bližší (1,3) pojmu *hudba*, než muži (1,6), studenti třetího ročníku (1,0), než druhého (1,50) a prvního (2,1) a studenti GJVJ (1,3), než SPŠS (1,8) a SŠOSaP (1,8).

S pojmem *budoucnost* mají významově blíže spojen pojem *volný čas* muži (2,2), než ženy (2,8), druhý ročník (2,5) a třetí (2,5), než první (2,6), studenti SŠOSaP (2,1) více, než SPŠS (2,4) a GJVJ (3,0).

Volný čas je pojmu *hra* blízký stejně u žen (1,7) jako mužů (1,8), u druhého ročníku téměř stejně (1,6) jako prvního (1,8) a třetího (1,8), u studentů GJVJ (1,6) a SPŠS (1,6) je bližší, než SŠOSaP (2,3).

V sémantickém prostoru leží pojem *volný čas* ve stejné vzdálenosti pojmu *poznání* pro ženy (2,2) i pro muže (2,2), pro třetí (2,00) a první (2,1) ročník je bližší, než pro druhý (2,4), pro studenty SŠOSaP (1,5), než pro SPŠS (2,1) a GJVJ (2,9).

Významově blíže pojmu *internet* má pojem *volný čas* pro muže (2,6), než pro ženy (3,4), pro druhý ročník (2,6), než pro první (2,9) a třetí (3,0) a pro studenty SPŠS (2,6) a SŠOSaP (2,7), než GJVJ (3,4).

Vnímání pojmu *volný čas* je bližší pojmu *kamarádi* u mužů (1,5), než u žen (1,7), u třetího ročníku (1,5), než u prvního (1,7) a druhého (1,9), u studentů GJVJ (1,5) téměř stejně, jako SŠOSaP (1,6) a SPŠS (1,7).

Významově vzdálenější pojmu *volný čas* je pojem *povinnost* pro ženy (7,6), než pro muže (6,4), pro třetí ročník (7,3), než pro druhý (6,9) a první (6,7), pro studenty GJVJ (7,5), než SŠOSaP (7,2) a SPŠS (6,3).

Pojem *volný čas* je více vzdálen pojmu *čtení* u mužů (5,9), než u žen (5,6), u prvního ročníku (6,3) více, než druhého (5,6) a třetího (5,4), u studentů SPŠS (6,4), než SŠOSaP (5,9) a GJVJ (5,3).

Pojmu *škola* je pojem *volný čas* významově nejvzdálenější u mužů (5,8), než u žen (5,5), u třetího ročníku (6,5), než u druhého (5,7) a prvního ročníku (5,1), u studentů GJVJ (5,9), než SŠOSaP (5,7) a SPŠS (5,5).

Pojem *svět* je významově bližší pojmu *volný čas* pro muže (2,5), než pro ženy (3,1), pro druhý ročník (2,6), než pro první (2,8) a třetí (3,0), pro studenty SPŠS (2,4), než SŠOSaP (2,9) a GJVJ (3,2).

Blíže v sémantickém poli leží pojmu *volný čas* pojem *rodina* u mužů (1,6), než u žen (2,1), u prvního ročníku (1,7) a třetího (1,7), než druhého (2,1), u studentů SŠOSaP (1,7) a SPŠS (1,8), než GJVJ (2,0).

Vnímání pojmu *volný čas* je ve stejné vzdálenosti pojmu *cestování* u žen (1,3) i mužů (1,4), blíže je u prvního ročníku (0,9), než u třetího (1,6) a druhého (1,6), u studentů SPŠS (1,1), než SŠOSaP (1,6) a GJVJ (1,6).

Pojem *volný čas* je stejně blízký pojmu *společnost* pro muže (2,2) jako pro ženy (2,2), bližší je pro první ročník (1,7), než druhý (2,4) a třetí (2,5), pro studenty SPŠS (1,7) a SŠOSaP (1,9), než GJVJ (2,9).

Pojem *volný čas* je vzdálen od pojmu *sport* pro muže (1,8) stejně jako pro ženy (1,9), pro první ročník (1,7) stejně jako pro druhý (1,8) a třetí (1,9), pro studenty SPŠS (1,5) je bližší, než GJVJ (2,0) a SŠOSaP (2,2).

Významově stejně vzdálený je pojem *volný čas* a pojem *náboženství* pro ženy (8,1) i muže (8,0), vzdálenější je pro pro třetí ročník (8,3), než pro druhý (8,0) a než pro první (7,8), pro studenty SPŠS (8,2) a GJVJ (8,1), než SŠOSaP (7,8).

Významově má pojem *volný čas* stejně blízko k pojmu *já* pro ženy (1,7) i pro muže (1,8), blíže pro třetí ročník (1,0), než pro druhý (1,6) a než pro první (2,1), stejně pro studenty SPŠS (1,5) jako GJVJ (1,6) a SŠOSaP (1,7).

Pojmu *volný čas* je významově stejně blízký pojem *příroda* pro ženy (3,4) i pro muže (3,5), pro třetí ročník (3,2) a první (3,4) je bližší, než pro druhý (3,9), pro studenty SŠOSaP (2,6), než SPŠS (3,5) a než GJVJ (4,1).

Stejně daleko je v sémantickém prostoru umístěn pojem *volný čas* a pojem *život* pro ženy (2,2) i muže (2,3), pro třetí ročník (2,1), druhý (2,2) a první (2,4), pro studenty GJVJ (2,1) a SŠOSaP (2,3) blíže, než SPŠS (2,5).

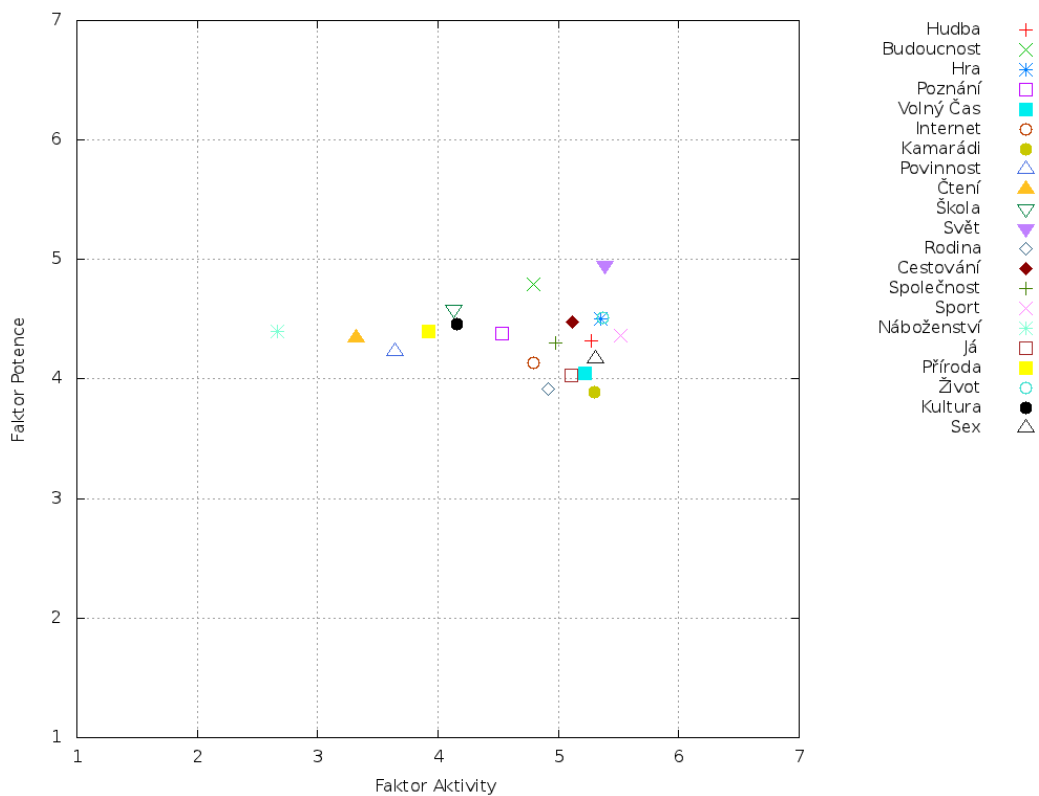
Pojem *kultura* je významově bližší pojmu *volný čas* pro ženy (2,9), než pro muže (3,7), pro třetí ročník (2,8), než pro druhý (3,4) a první (3,9), pro studenty GJVJ (2,9) a SŠOSaP (3,0) jsou zmíněné pojmy stejně blízké, ale vzdálenější jsou studentům SPŠS (4,2).

Významově stejně blízký je pojem *volný čas* a pojem *sex* pro muže (1,2) i ženy (1,4), pro první ročník (1,2), třetí (1,3) i druhý (1,5), pro studenty SPŠS (1,1) a SŠOSaP (1,1) je bližší, než GJVJ (1,6).

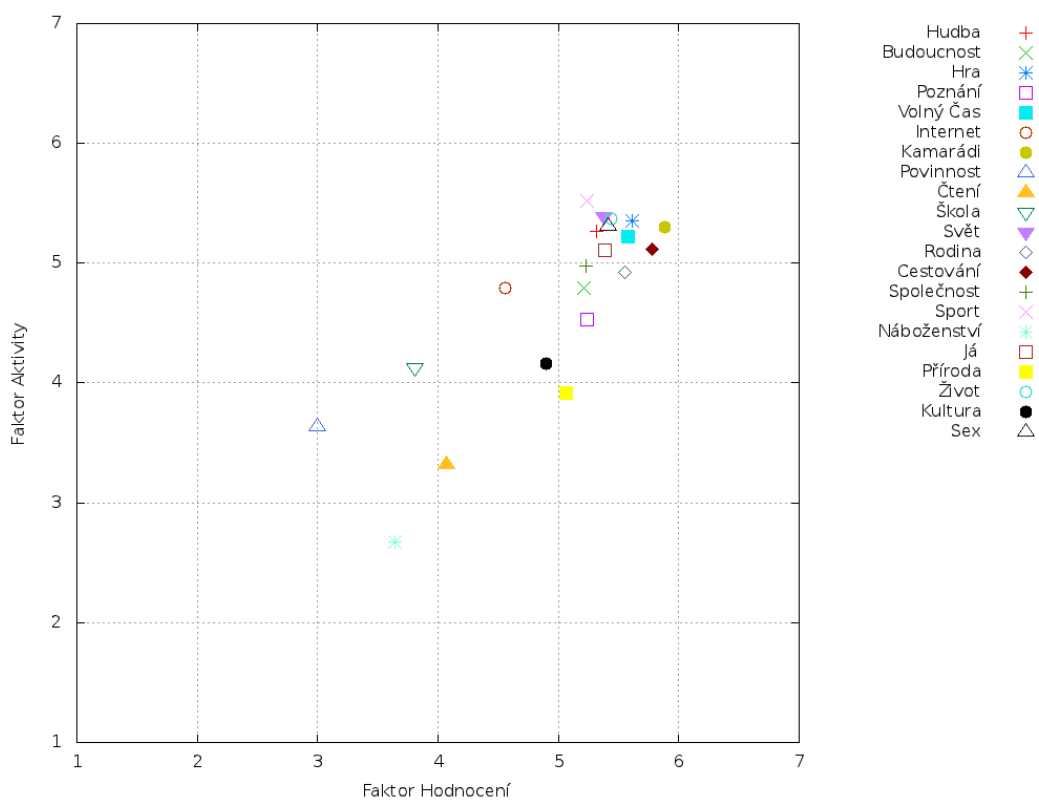
2.5.5 Analýza dat na základě faktorů

V kapitole 2.3.4 jsme pojednali o tzv. zfaktorizovaném sémantickém prostoru, kdy vycházíme z aritmetického průměru příslušných dimenzí, jimiž jsou dimenze hodnocení, potence a aktivity (viz Příloha XXI). Pro takto zfaktorizovaný prostor se hodí grafické znázornění prostřednictvím prostorového grafu, jehož tři dimenze určují právě zmíněné faktory. Ve své podstatě jde o zjednodušení dvanáctidimenzionálního prostoru na třídimenzionální. Avšak u takto zfaktorizovaného prostoru je poněkud sporná validita zmíněných faktorů, které by měly být potvrzeny výsledky faktorové analýzy, jenž je ale nad rámec této práce. Proto je následující interpretaci nutně brát pouze jako doplňující.

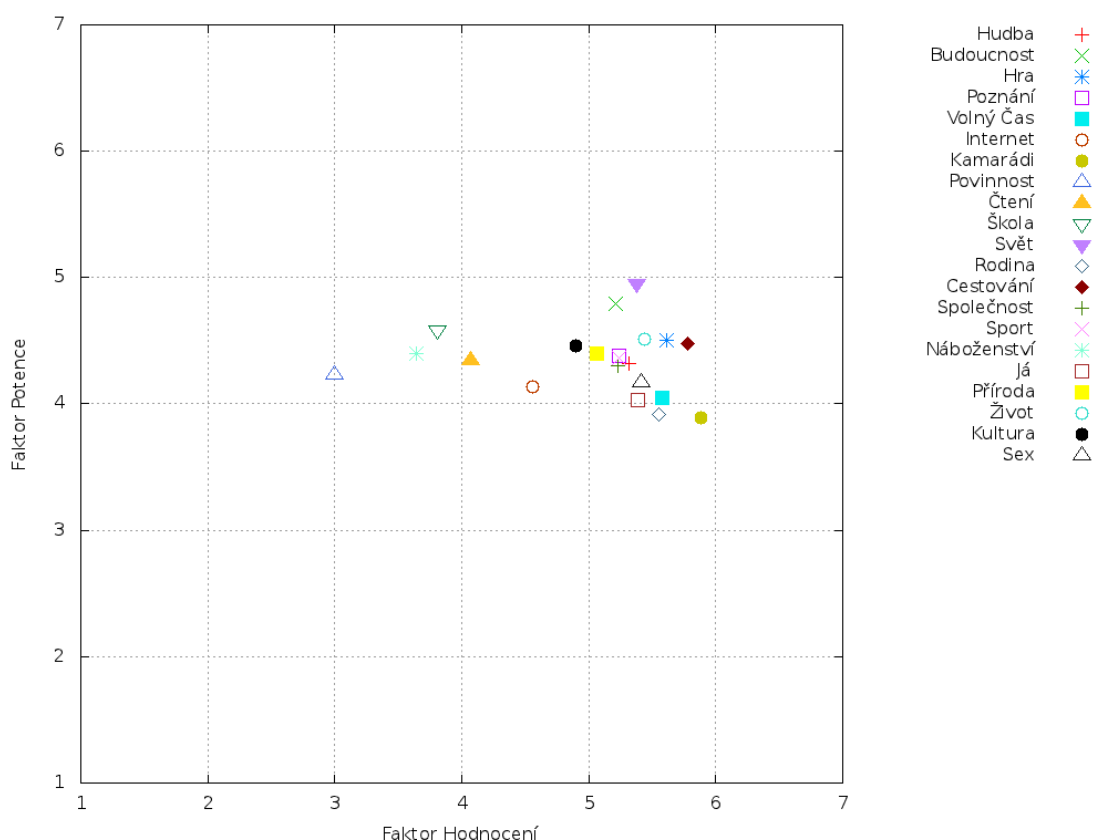
Na Grafech 11 - 13 je možné sledovat, v souladu s již uvedenými výsledky, že některé pojmy k sobě mají blíže a vytváří jakési shluky, zatímco jiné jsou lokalizovány ve větší vzdálenosti od nich, zcela samostatně. Opět platí, že čím bližší vzájemná vzdálenost, tím bližší jejich sémantický význam a naopak.

Graf 11 – Řez zfaktorizovaným sémantickým prostorem dle faktoru *potence* a *aktivity*

Graf 12 – Řez zfaktorizovaným sémantickým prostorem dle faktoru *aktivity* a *hodnocení*

Graf 13 – Řez zfaktorizovaným sémantickým prostorem dle faktoru *potence* a *hodnocení*

2.6 Diskuze

V předchozí kapitole byly předloženy výsledky vlastního výzkumu, nyní se pokusíme o jejich hlubší interpretaci vzhledem k dílčím výzkumným otázkám a hlavnímu cíli práce tak, jak byly uvedeny v kapitole 2.2 a k porovnání výsledků výzkumu s pojetími volného času v literatuře, jak bylo uvedeno v kapitole 1.1.

2.6.1 Interpretace vzhledem k výzkumným otázkám a hlavnímu cíli

Než k tomu přistoupíme, je třeba ještě zmínit některé poznatky získané při vlastním sběru dat. Ukázalo se, že studentům dělalo největší potíže ohodnotit na příslušných škálách slovo, které bylo v dotazníku uvedené na prvním místě. Lze předpokládat, že jeho zařazení až na některé vzdálenější pozici v dotazníku, by mírně ovlivnilo výsledky výzkumu. Toto bylo ale zjištěno až po opakované práci s dotazníky a tudíž nebylo již možné provést takovou úpravu, která by případnému nežádoucímu ovlivnění předešla. Domníváme se, že by postačovalo, na první pozici v dotazníku, uvést slovo, které by

bylo nad rámec vlastního výzkumu a nebylo by zařazeno do zpracování výsledků, prostřednictvím něhož by si respondenti osvojili práci s dotazníkem a škálami bez případného negativního ovlivnění výsledků.

Taktéž bylo zjištěno, že části studentů (zejména na SŠOSaP) činilo problémy porozumět některým pojmům a to zejména těm více abstraktním jako např. poznání, kultura či náboženství a taktéž je spojit s uvedenými adjektivy. Vyplývá z toho, že metoda sémantického diferenciálu předpokládá určitou úroveň abstraktního myšlení, což by bylo vhodné zohlednit a zvážit tak její případné provedení a užití.

Toto neporozumění bylo respondenty reflektováno a výzkumníkem bylo doporučeno zvolit hodnotu 4,00 na stupnici škály jako hodnocení znamenající „nevím“, namísto „nerozhodně“ mezi uvedenými adjektivy, s vědomím, že tento postup může mírně ovlivnit výsledky výzkumu. Avšak v dané situaci byly pouze dvě možnosti, jak situaci řešit. Již popsaná, nebo respondenti mohli problematickou škálu nechat bez hodnocení. V takovém případě by ale musel být pojem s chybějícím hodnocením na některé ze škál ze zpracování zcela vynechán. To by ale znamenalo, že ani hodnocení na škálách, se kterými u daného pojmu respondenti potíže neměli, by nebylo možné do zpracování výsledků zahrnout. Proto jsme zvolili již uvedené řešení s tím, že při posuzování výsledků výzkumu bude potřeba na tuto skutečnost brát zřetel a zohlednit ji při vlastní interpretaci jako jeden z možných faktorů, ovlivňující výsledky výzkumu.

V této souvislosti jsme pak sledovali, zda tyto pojmy budou vykazovat podobné škálové průměry a vzájemnou blízkost polohy v sémantickém prostoru, což by se dalo předpokládat, pokud by u nich bylo převažující hodnocení 4,00. Vzájemná blízkost jejich významu se ale nepotvrdila, ale podíváme-li se na tabulku obsahující výpočty D-statistik, určitý podobný rys u těchto slov můžeme zaznamenat. Převážně se jedná o slova, která jsou ostatním poměrně hodně vzdálená, nevykazují blízkost k žádnému dalšímu pojmu, ale také ani k sobě navzájem. Jsou to pojmy, které se nachází na okraji zvoleného sémantického prostoru.

Není tak úplně možné říci, zda toto jejich umístění je pouze výsledkem výše popsaného problému, nebo jakými dalšími faktory je ovlivněno. Pokud bychom se touto otázkou chtěli zabývat hlouběji, bylo by potřeba realizovat další empirická šetření, což je ale nad rámec této práce.

Jedním z cílů práce bylo porovnat vnímání pojmu volný čas v rámci strat, avšak ukázalo se, že rozdíly byly téměř zanedbatelné. Důvodem může být poměrně malý

věkový rozsah výzkumného vzorku, kdy šlo o stejnou věkovou kategorii. Vhodnější by zřejmě bylo porovnávat vnímání pojmu volný čas mezi věkovými kategoriemi majícími větší věkový rozdíl jako např. děti – dospělí. Dalším důvodem mohlo být to, že se výzkum orientoval na mladé lidi připravující se na své budoucí povolání, ale právě tento věk je časem hledání, experimentování a k vyhranění postojů a názorů u nich teprve dojde. Také proto by bylo vhodnější vnímání volného času porovnávat spíše v kategorii dospělých, než v této.

Nyní se podrobněji zaměříme na jednotlivé zkoumané pojmy a jejich vzájemný vztah s primárním pojmem *volný čas*, přičemž budeme vycházet z údajů obsažených v Příloze XIX.

Volný čas je pro respondenty významově nejbliže spojen s pojmy *sex*, *cestování*, *hudba*, *já*, *kamarádi*, *hra*, *sport* a *rodina*, naopak má daleko k pojům *náboženství*, *povinnost*, *čtení* a *škola*. *Volný čas* je respondentům velmi blízký, neboť blíže mají jen k *rodině*. Pokud se podíváme na vztah pojmů *rodina* a *volný čas*, pak *volný čas* je třetím nejbližším pojmem k pojmu *rodina*, blíže jsou *kamarádi* a *já*. Vidíme tedy, že tyto pojmy tvoří pro respondenty významově velmi blízký celek. *Rodina* má zároveň blízko k pojmu *společnost*. Dalo by se tedy říct, že *volný čas* je blízce spojen s rozvojem rodinného života a vztahů.

Pojem *sex* byl mezi zkoumané pojmy zařazen jako ukazatel spojení volného času s naplňováním potřeb. Jde o pojem, jenž je pro respondenty významově nejbližší pojmu *volný čas* a tudíž bychom mohli učinit závěr, že volný čas je úzce spojen s naplňováním potřeb respondentů. Avšak naší pozornosti by nemělo uniknout, že *sex* je zároveň významově velmi blízko pojmům *hudba*, *cestování*, *já*, *hra*, *sport*, *kamarádi*, *poznání* a *rodina*, teprve pak s pojmem *život* a *budoucnost*. Z toho můžeme usuzovat, že respondenti *sex* primárně nevnímají jako potřebu, spojenou s plozením nového života a tím s pokračováním sebe sama v příštích generacích nebo se zajištěním své budoucnosti ve svých dětech, nýbrž *sex* řadí spíše mezi zájmy. Pokud by tomu tak skutečně bylo, pak by mladí lidé volný čas neměli spojený s naplňováním potřeb. Abychom ale tento závěr mohli s jistotou udělat, bylo by zřejmě potřeba provést další šetření, neboť *sex* není jedinou biologickou potřebou člověka.

Vzájemná blízkost pojmů *já* a *volný čas* nám ukazuje na to, jak blízký je *volný čas* mladým lidem, na něž byl výzkum orientován. Pojem *já* byl mezi zkoumané pojmy zařazen právě proto, že vyjadřuje osobní postavení respondenta ke sledovaným pojmům

a ukázalo se, že je blízký nejvyššímu počtu ostatních pojmů. Nejbližší osobní vztah mají k *rodině*, dále *volnému času*, *sexu*, *kamarádům*, *sportu*, *životu*, *hudbě*, *poznání*, *hře*, *cestování*, *společnosti* a *budoucnosti*. Z předložených oblastí tyto pro ně mají zřejmě nejvyšší hodnotu a tudíž je považují za nejdůležitější pro svůj život. Vidíme tedy, že mladé lidé považují za důležité někam patřit a mít zázemí, sociální kontakty a setkávání se s druhými lidmi, mít prostor pro realizaci svých zájmů, vystavování se novým zkušenostem, život a někam směřovat, tedy mít *budoucnost* a *volný čas* je prostorem, v němž se toto vše realizuje, což utváří jeho vlastní důležitost. Hodnotově nejméně důležité jsou pro respondenty *náboženství*, *povinnost*, *čtení* a *škola*.

Pojmy *život* a *budoucnost* jsou tedy významově blízké pojmu *já*, z čehož můžeme usuzovat, že respondentům není vzdálené přemýšlení o smyslu života, jeho hledání a formování, což je spojené s formováním představ o budoucnosti a s utvářením hodnotové orientace. Otázkou je, zda je u respondentů významová souvislost také s *volným časem*. Pojmy *život*, *budoucnost* a *volný čas* se nachází v sémantickém prostoru ve vzájemně téměř stejných vzdálenostech a vytváří tak jakýsi shluk významově nikoli nejbližších, avšak dosti blízkých pojmů. Můžeme tedy usuzovat, že *volný čas* je pro respondenty spojen s přemýšlením o životě a budoucnosti.

Jak již bylo zmíněno, k významově nejbližším pojmům ve vztahu k *volnému času*, patří *cestování*, *sport*, *hudba* a *hra*, které vyjadřují spojení *volného času* se zájmy, zálibami, touhu po poznání, svobodě a rozvojem kreativity a tvořivého života. U *sportu* můžeme předpokládat také zájem o udržování a rozvoj zdraví.

Pojem *svět* leží v sémantickém prostoru téměř stejně daleko k pojmu *volný čas* jako k pojmu *já*, avšak osobně bližší je respondentům pojem *volný čas*, než *svět*. *Svět* nepatří mezi nejbližší pojmy k *volnému času*, ale nachází se ve druhé významově nejbližší skupině. Z toho vyplývá, že respondentům není zcela vzdáleno vnímání širších souvislostí života, či zájem o druhé a že také ve *volném čase* se uplatňuje přesah myšlení za horizont jejich mikrosvěta.

Společnost i *volný čas* jsou pojmy, jenž patří do skupiny významově nejbližších pojmů k *já*. K sobě navzájem jsou si vzdálenější, avšak stále velmi blízké. Můžeme tedy říci, že respondenti vnímají spojitost *volného času* a pojmu *společnost*. Do jaké míry je možné z této významové blízkosti usuzovat na spojitost *volného času* a participace na společenském a politickém životě je otázkou, která by si zřejmě žádala konkrétnější zkoumání.

Zůstává nám skupina pojmů, jež jsou pojmu *volný čas* vzdálenější. Mezi ně patří *internet*, který je blíže, než s volným časem, spojen s pojmem *společnost*, *sport* a dále také *poznání*. *Společnost* a *poznání* jsou respondentům osobně blízké, jak již bylo řečeno, ale ne tolik ve vztahu s *volným časem*. Co se týká *sportu*, tak ten je respondentům jak osobně blízký, tak je blízce spojen s *volným časem*. Z toho je patrné, že *sport* je respondentům významově bližší než *internet* nejen osobně, ale také ve vztahu k *volnému času*. Můžeme tedy usuzovat na to, že *internet* je pro respondenty pouze prostředkem k dosažení toho, co je pro ně důležitější a to i ve vztahu k volnému času.

Příroda, kromě toho, že tento pojem v našem výzkumu vyjadřuje spojení *volného času* se zájmy a zálibami, je také ukazatelem vztahu k životnímu prostředí. Významově má pro respondenty nejbližší k pojmu *poznání*, dále ke *kultuře* a *budoucnosti*, jež jsou umístěny téměř stejně daleko od *volného času*, jako *příroda*. K pojmům *já* a *volný čas* má téměř stejně daleko. Na druhou stranu není tento pojem ani příliš vzdálen většině zkoumaných pojmů a je tedy možné usuzovat, že respondenti jej vnímají v souvislosti s životním prostředím, které je obklopuje a v němž je řada činností a zájmů realizována jako například sport, cestování, poznání. V tomto smyslu by se tedy dala najít významová spojitost mezi *přírodou* a *volným časem*, jakožto prostředím, kde se náplň volného času odehrává.

Pojem *poznání* měl napomoci zjistit, nakolik je *volný čas* spojen se získáváním zkušeností, sebevzděláváním a seberozvojem. Významově blíže má tento pojem k pojmům *budoucnost*, *já*, *cestování*, *příroda* a *sex*, teprve potom k *volnému času*. Je tedy patrné, že *poznání* se svým významem vztahuje více k nim osobně, než k *volnému času*, zároveň je vnímáno spíše jako oblast spojená s lidským pokrokem a tím s budoucností, než se sebevzděláváním a seberozvojem.

Kultura je významově bohatý pojem, vyjadřující participaci na kulturním životě a utváření kultury, avšak v námi realizovaném výzkumu se nachází mezi pojmy, jež jsou ostatním poněkud vzdálené. Významově blízká je *kultura* pojmům *budoucnost* a *poznání*, bližší je pojmu *já*, než *volnému času*, jež je stejně blízko ke *kultuře*, jako pojem *škola*. Neboť pojmy *volný čas* a *škola* jsou si významově dosti vzdálené, ale zároveň mají shodnou vzdálenost od pojmu *kultura*, je patrné, že jsou od něj v sémantickém prostoru lokalizovány každý jiným směrem. Z uvedeného je patrné, že

nelze tedy usuzovat na významovou blízkost *volného času* a participace na kulturním životě či utváření kultury.

Pomocí pojmů *škola* a *povinnost* jsme chtěli zjistit, nakolik mají respondenti *volný čas* spojen s plněním povinností (pracovních, školních, domácích a jiných) a jaký vztah mají k hodnotám. Jak již bylo zmíněno, tyto dva pojmy jsou významově poměrně velmi vzdálené pojmu *volný čas*, zatímco vzájemně jsou si nejbližšími pojmy. Z toho je patrné, že v sémantickém prostoru jsou lokalizovány od pojmu *volný čas* stejným směrem, *škola* jen málo blíže, než *povinnost*. Můžeme tedy usuzovat, že *volný čas* nemají respondenti spojen s plněním školních, pracovních či jiných povinností a plnění povinností pro ně nemá velký hodnotový význam, stejně tak, jako *škola*.

Z významové blízkosti pojmů *čtení* a *volný čas* bychom mohli usuzovat na spojení *volného času* se zájmy a zálibami, avšak jen v takovém případě, že by respondenti *čtení* považovali za svůj zájem. Z našeho výzkumu vyplývá, že tomu tak zřejmě není. Pojem *čtení* je velmi vzdálen jak pojmu *já*, tak *volnému času*, z čehož vyplývá, že *čtení* jim není ani osobně blízké, ani je nespojují se svým *volným časem*. *Čtení* je v sémantickém poli respondentů velmi vzdáleno téměř všem zvoleným pojmům, z čehož lze usuzovat, že pojem *čtení* se nachází zcela osamocen na okraji zvoleného sémantického prostoru.

Pojem *náboženství* jsme zvolili jako vyjádření schopnosti kontempace, filosofické reflexe, pro zjištění zájmu o hledání toho, co přesahuje každodenní životní zkušenost. Avšak ukázalo se, že se jedná o významově nejvzdálenější pojem nejen k pojmu *volného času*, ale také k *já* a všem ostatním zvoleným pojmům. Při interpretaci výsledků se, zejména u tohoto pojmu, ale i u jiných, ukázalo jako užitečné spojení práce s dotazníkem s pozorováním. Například umístění pojmu *náboženství* v sémantickém prostoru mohlo být interpretováno jako nezájem respondentů o kontemplaci či hledání hlubšího smyslu života. Avšak při práci respondentů s dotazníkem bylo možné pozorovat jejich bezradnost. Nejen, že si jej často nespojili s uvedenými adjektivy, nespojili si jej s ničím, což jejich hodnocení tohoto pojmu značně ovlivnilo. Na základě uvedeného můžeme tedy pouze říci, že pojem *náboženství* je respondentům a jejich vnímání *volného času* velmi vzdálený.

Dosud jsme interpretovali výsledky vycházející z výpočtu D-statistik, nyní se podívejme na škálové průměry, které nám ukazují, že pojem *volný čas* je respondenty hodnocen jako čas zábavný, rychlý, blízký, výjimečný, aktivní, lehký, společenský,

pružný, široký, svobodný, hlučný a plný. Naopak jej nespojují s přívlastky nudný, pomalý, vzdálený, všední, pasivní, těžký, individuální, tuhý, zotročující, tichý a prázdný.

To, co bylo doposud řečeno můžeme doplnit ještě interpretací výsledků získaných zfaktorizováním sémantického prostoru, kdy se ukázalo, že respondenti dokázali využít poměrně velký rozsah faktoru aktivity a hodnocení, avšak u faktoru potence zůstalo jejich hodnocení pouze v jedné úrovni a to mezi hodnotou 4,00 a 5,00. Toto je možné sledovat také v tabulce obsahující průměrné hodnoty pro jednotlivé faktory a je součástí Přílohy XXI. Z toho můžeme u respondentů usuzovat na nízkou rozlišovací schopnost v oblasti hodnotícího faktoru potence.

Na základě toho, co bylo doposud uvedeno, můžeme říci, že volným časem je pro mladé lidi takový časový úsek jejich života, ke kterému mají blízký vztah, je pro ně tedy důležitý. Uplatňuje se v něm svoboda, která souvisí s možností volby a tedy vlastního výběru toho, čím tento čas naplní. Je to čas prožité zábavy, nikoli nudy a prázdnoty. Není časem, jež je spojen s plněním povinností nebo prací, které by tento čas dělaly těžkým a tuhým. Volný čas je provázen prvkem variability, změny a je plný možností, neboť je pružný, široký a aktivní. Mladý člověk jej tráví spolu s dalšími lidmi, přáteli či rodinou, každá nová příležitost jej činí výjimečným, na rozdíl od každodenní všednosti. Volný čas je pro mladé lidi provázen rozvojem sociálních kontaktů, zároveň prostorem k realizaci zájmů a zálib, možností získání nových zkušeností a poznání, s udržováním a rozvojem zdraví. Ve spojení s volným časem je důležitým aspektem naplňování potřeby někam patřit a mít zázemí, ale také rozvoj kreativity a tvořivého života. Volný čas je spojen s životem a s vědomím, že tento někam směřuje a má budoucnost.

2.6.2 Porovnání výsledků výzkumu s pojetím volného času v literatuře

V této kapitole se pokusíme shrnout nejdůležitější rysy volného času tak, jak jsou předkládány skupinami autorů (viz kapitola 1.1) a porovnat s nimi výsledky realizovaného výzkumu.

První skupina, *Volný čas jako rozšířená reprodukce pracovní síly*, popisuje volný čas jako subsystém tvořený zájmovou činností, jakožto složky rozšířené reprodukce pracovní síly. Vyzdvihována je kultivační funkce, dotýkající se zejména rozvoje schopností a formování osobnosti člověka v daném ideologickém systému. Jedinec se navrácí do pracovního procesu obohacen o nové poznatky, dovednosti, morální impulzy a především s univerzálněji rozvinutými tvořivými schopnostmi.

A. Filipcová s volným časem spojuje možnost zvolit si činnosti, jimiž tento čas bude naplněn, včetně nečinnosti. Upozorňuje také na sféru rekreace, tedy odpočinku, uvolnění, rozptýlení a regenerace fyzických a psychických sil, kompenzace únavy a jednostranné zátěže. Zdůrazňuje roli socializační, sdružovací a možnost rozvoje osobnosti s akcentací zvyšování kvalifikace, studia a všech forem sebevzdělávání a společenské aktivity. Připomíná, že činnosti volného času mohou být spojeny s prožitkem, požitkem nebo poznatkem. Volný čas je faktorem podílejícím se na utváření životního způsobu a umožňujícím rozvíjení participace na dané kultuře.

A. Červinka vnímá volný čas ve spojení s výchovou dětí a dále upozorňuje na to, že sem nelze zařazovat činnosti spojené s přípravou jídla, úklidem domácnosti, nákupem a pasivním odpočinkem.

Z výzkumu vyplývá, že mladí lidé volný čas nevnímají v souvislosti s reprodukcí pracovní síly, či studijních schopností. Součástí jejich volného času je jistě realizace zájmů, rozvoj dovedností, rozšiřování svého poznání, avšak nikoli proto, aby byl zlepšen jejich studijní výkon. Dělají to pro potěšení, které z toho plyne. Volný čas nemají spojen se zvyšováním kvalifikace či sebevzděláváním. K odpočinku a regeneraci sil jistě v rámci jejich volného času dochází, avšak z realizovaného výzkumu nevyplývá záměrná volba činností, které jim toto umožní. Také spojení se záměrným zapojováním se do společenských aktivit nebylo prokázáno a to ani participace na dané kultuře. S čím volný čas nemají spojen, je plnění povinností a vnímají jej spíše jako aktivní.

Mohli bychom tedy říci, že z výsledků výzkumu vyplývá jen malá shoda ve vnímání volného času mladými lidmi, s pojetím předkládaným touto skupinou autorů a ta se týká možnosti volby, role socializační, sdružovací, možnosti prožitku, získání poznatků, volnosti od povinností.

Druhá skupina, *Volný čas jako svobodná volba*, reprezentuje pohled J. Dumazediera, který k volnému času řadí nevykonávání činností pod tlakem závazků, ale s možností svobodného rozhodnutí. Volný čas je tak souhrnem činností, do nichž člověk vstupuje s očekáváním a jež mu přináší příjemné zážitky a uspokojení. Za hlavní funkce volného času považuje: odpočinek, zábavu, rozvoj osobnosti. R. Sue přidává proces socializace v různých sociálních prostředích, včetně rodinného a sdružování, a symbolickou příslušnost k sociální skupině, dále faktor terapeutický.

Jak vyplývá z výzkumu, mladí lidé volný čas spojují se svobodou a možností volby, která jim umožňuje svůj volný čas trávit tak, jak sami chtějí, což jim přináší potěšení,

zábavu a nové zkušenosti. Blízkost mezi vnímáním volného času a odpočinkem nebyla prokázána, avšak plnění povinností je volnému času vzdálené. Můžeme tedy vyvodit, že volný čas mají spojen s odpočinkem od těchto povinností a únikem od zátěží všedního života. Spoluúčast na vytváření kultury není vnímání volného času příliš blízké a to ani vzdělávání jako primární zájem. K rozvoji intelektuálnímu a uměleckému zřejmě dochází prostřednictvím hudby, cestování, hry. Volný čas vnímají blíže v souvislosti s rozvojem sociálních kontaktů, potřeby sdružování a příslušnosti ke skupině.

Můžeme tedy říci, že na základě výzkumu je poměrně značná shoda mezi pojetími volného času touto skupinou a mladými lidmi a to zejména v následujícím: absence tlaku závazků a povinností, svobodné rozhodnutí, zábava, rozvoj kreativity a socializace.

Třetí skupina, *Výzkum ve volném čase*, zahrnuje pohled H. Opaschowského, který za nejdůležitější funkce volného času pokládá: rekreaci, kompenzaci, komunikaci, edukaci, integraci, participaci a kontemplaci. S volným časem spojuje také uspokojení sexuální potřeby. B. Hofbauer doplňuje pohled na volný čas jako na čas svobody spojené s nutností volby a rozhodování, naplnění potřeby uspokojení a umožnění prožívat pocit spokojenosti. S volným časem spojuje také zvyšování kvalifikace.

Z výzkumu vyplývá určitý průnik ve vnímání volného času mladými lidmi a pojetím volného času touto skupinou autorů. Jde o oblast rekreace a kompenzace, především co se týká nepřítomnosti povinností, možnosti naplnění tohoto času dle vlastního svobodného rozhodnutí. Tím jistě dochází k určitému odpočinku a kompenzaci zátěže všedního dne a vymanění se z tlaku závazků. Co se týká kontempace, ta je volnému času mladých lidí velmi vzdálená, pokud se jedná o rozvoj duchovní oblasti života. Nemůžeme ale říci, že by mladí lidé nespojovali s volným časem přemýšlení o životě a budoucnosti. Další oblastí je participace na společenském a kulturním životě, avšak ta je vnímání volného času vzdálená. Pokud jde o společnost, tak více ve smyslu potřeby někam patřit a rozvíjet sociální kontakty, což bychom mohli zahrnout spíše do oblasti komunikace, stejně tak, jako sex, který je pro mladé lidi velmi blíže spojen s volným časem. Také rodina a kamarádi jsou úzce spjati s vnímáním volného času, tedy oblast integrace, avšak do jaké míry jde také o přijetí pozitivního sociálního závazku, z průzkumu patrné není. Do enkulturace bychom zřejmě mohli zařadit uskutečňování zájmů a zálib, což s sebou nese také rozvoj schopností, dovedností a nadání, provázené příjemnými prožitky, novými zkušenostmi. Důležitým aspektem volného času je pro mladé lidi svoboda a možnost volby, zda si uvědomují také závaznost takového

rozhodování, z výzkumu nevyplývá. Co však do volného času mladých lidí jistě nepatří, je zvyšování kvalifikace.

Čtvrtá skupina, *Volný čas jako mimoškolní výchova*, vnímá volný čas v souvislosti s organizovanou zájmovou činností spojenou se svobodou a dobrovolností. Volný čas zahrnuje odpočinek, rekreaci, zábavu, zájmové činnosti, zájmové vzdělávání a dobrovolnou veřejně prospěšnou činnost. Jde o sféru, která je v protikladu k plnění povinností, přispívající k tělesnému i duševnímu zdraví, podporuje pozitivní mezilidské vztahy a vede k rozvoji osobnosti.

Z výzkumu je patrné, že volný čas je spojen s realizací zájmů, avšak ne na úrovni závazku vyplývajícího ze zapojení se do organizované zájmové činnosti. Volný čas je spojen se svobodou, která s sebou přináší nejen to, že mohu dělat to, co chci, ale také, že volím dle momentální nálady, touhy a obsahuje tedy také možnost volby danou činností právě nedělat. Jde tedy zřejmě o sféru, která je v protikladu k povinností, avšak ne ve spojitosti s organizovanou zájmovou činností. Volný čas mladých lidí je spojen s rozvojem mezilidských vztahů a náplň tohoto času jistě vede také k rozvoji osobnosti. Přesto můžeme říci, že s pojetím volného času, jak je předkládán čtvrtou skupinou, se vnímání volného času mladými lidmi příliš neshoduje a to právě díky již zmíněnému důrazu na organizovanost, která s sebou nese povinnost.

Pátá skupina, *Křesťanský pohled*, představuje volný čas jako vnitřní stav duše charakteristický ne-aktivitou, jde o postoj slavení, v němž nejen že není námaha, ale jde přímo o její protiklad provázený klidem a vyčleněním se ze sociální funkce.

Výzkum ukázal, že toto pojetí volného času je mladým lidem velmi vzdálené. Volný čas je pro mladé lidi spíše aktivitou, zábavou, hlukem, časem prožívaným ve společnosti druhých lidí, než časem klidu, ne-aktivitou, či samotou.

Šestá skupina, *Přístup sociologický*, považuje volný čas za dobu svobody, ale také volby. Člověk se totiž rozhoduje o tom, jakými činnostmi tento čas naplní a to na základě svých zájmů, nálad a pocitů. Tím dochází k seberealizaci, osobnostnímu rozvoji, ale také k ovlivňování vnějšího světa. Jde o čas spojený s rozvojem subjektivity, myšlení, kreativity, umožňující filosofickou reflexi, což můžeme shrnout pod funkce relaxační, rekreační a rozvojovou.

Z výzkumu je patrné, že toto pojetí volného času je velmi blízké vnímání volného času mladými lidmi a to téměř ve všech zmíněných oblastech. Jde o svobodu, volbu, realizaci momentálních zájmů na základě právě prožívaných nálad a pocitů. Toto je

primární a pokud dochází k seberealizaci, osobnostnímu rozvoji a ovlivňování vnějšího světa, tak nikoli záměrně, ale jako důsledek plynoucí z toho, co již bylo zmíněno. To platí i v oblasti rozvoje subjektivity, myšlení, kreativity a filosofické reflexe.

Sedmá skupina, *Volný čas jako leisure*, nezdůrazňuje spojení volného času se svobodou či svobodnou volbou, ale je zde výrazná souvislost s participací na životě společnosti, zejména místní komunity, se vzděláváním, seberozvojem a trvalým užitkem. R. J. Havighurst přidává ještě možnost k zajímavému prožívání a tvůrčímu vyjádření osobnosti. M. Kaplan volný čas spojuje s vědomím „nějak k něčemu patřit“ a se vzájemným vztahem jedince a společnosti, kromě toho vnímá volný čas v souvislosti se získáváním pozitivních zážitků, podněcováním tvůrčí síly, vyrovnáváním tlaků, vzděláváním a formováním životní orientace.

R. Stebbins vidí volný čas jako zdroj neformálního experimentování, náhodného objevování a spontánního vynalézání a tedy hlavního zdroje pocitu štěstí. Volný čas spojuje se seberealizací, sebeobohacením, posílením a upevněním sebehodnocení a rozvinutím schopností a strategií k osobnímu a sociálnímu začlenění.

Na základě skutečného výzkumu můžeme říci, že hlavním rysem vnímání volného času mladými lidmi je právě svoboda, naopak není participace na životě společnosti, sebevzdělávání a trvalý užitek, což jsou hlavní rozdíly oproti pojetí volného času touto skupinou autorů. Pojetí se shodují v možnosti prožívání, získání nových zážitků a zkušeností, seberealizace a sociálního začlenění. Je tedy zřejmé, že přes shodné aspekty vnímání volného času, jsou zde rozdíly ve velmi zásadních oblastech. Avšak je možné, že tyto plynou z poněkud jiného konceptu *volného času a leisure*, což by mohlo být námětem na nějaký další výzkum.

Osmá skupina, *Státní a mezinárodní dokumenty*, vidí následující funkce volného času: relaxace, regenerace, kompenzace, sociální prevence a výchova. Volný čas je prostorem k získání zkušeností, ke svobodné volbě a rozvoji v oblasti tělesné, psychické, sociální, umělecké a duchovní, tedy k všestrannému rozvoji. Volný čas nabízí různost forem vyjádření a tím podporuje rozvoj kreativity, prožívání spokojenosti, radosti, štěstí a užívání si života.

Vnímání volného času mladými lidmi zahrnuje, jak již bylo řečeno, určitý aspekt relaxace, regenerace a kompenzace, volný čas je spojen se získáváním zkušeností, svobodnou volbou, rozvojem, rozvojem kreativity a užívání si života. Avšak spojení oblastí sociální prevence a výchovy nebylo výzkumem prokázáno. Pojetí volného času

osmou skupinou zahrnuje dva pohledy, první se na volný čas dívá jako na prostor, jímž disponuje daný jedinec, druhý přistupuje k volnému času jako k oblasti, v níž je možné na tohoto jedince působit např. výchovně či preventivně. Zdá se tedy být přirozené, že mladí lidé vzhledem ke svému věku a sociálnímu postavení vnímají volný čas více jako prostor, který mají plně k dispozici pro sebe, než jako ten, který mohou využít k ovlivňování života druhých.

Shrneme-li tuto diskuzi, pak můžeme na základě uskutečněného výzkumu říci, že pojetí volného času mladými lidmi, na něž byl výzkum orientován, se nejvíce shoduje s pojetími volného času třetí a šesté skupiny. Jde o skupiny *Výzkum ve volném čase* a *Sociologický přístup*.

Pokud bychom si položili otázku, proč právě tato dvě pojetí jsou nejbližší, pak se můžeme pouze domnívat, že důvodem je to, že pro obě skupiny je podkladem výzkum týkající se volného času. Jde tedy o popis reality, který je následně reflektován ve formulaci definice volného času.

Dalším důvodem může být dobová podmíněnost názorů autorů, vyslovených definic volného času a cílové skupiny, tedy mladých lidí. Dobová podmíněnost souvisí s paradigmatem, tedy úhlem pohledu nebo také souborem předpokladů vytvářejících rámec života, myšlení, vnímání. Pokud tedy chceme porovnávat vnímání pojmu volný čas mladými lidmi žijícími právě teď, s pojetím volného času v literatuře, neměli bychom opomenout dobovou podmíněnost, jako jeden z možných faktorů, který může mít vliv na soulad, či diferenci těchto pojetí.

Autoři první skupiny, kteří žili a publikovali v zemích bývalého socialistického bloku, byli ve značné míře ovlivněni ideologií, která volný čas považovala za nástroj formování osobnosti socialistického člověka. Na výchovu mladých lidí v souladu s hlavními myšlenkami vědeckého komunismu byl kladen velký důraz. Můžeme se tedy domnívat, že pokud bychom náš výzkum uskutečnili v době, ve které tito autoři vymezili význam pojmu volný čas, výsledky by byly více v souladu, než takto.

Vědeckotechnická revoluce a její vliv na změny životního stylu, to je dobové pozadí tvorby druhé skupiny (zejména J. Dumazediera). Pracovní doba se zkracuje a volný čas se stává sociálním fenoménem. Člověk má právo volby, může si zvolit zaměstnání, ale také náplň volného času. Volný čas se stává časem svobody, kompenzace a regenerace,

protože po něm přichází opět práce a povinnosti. Právě práce je ten faktor, který dává volnému času hodnotu. Dá se předpokládat, že mladí lidé žijící v té době, by vnímali volný čas jinak, než jej vnímají jejich vrstevníci dnes, zřejmě více v souladu s pojetím volného času předkládaného právě touto skupinou autorů.

Pojetí volného času H. Opaschowskim je společné pro autory třetí skupiny. Dobové pozadí tvorby H. Opaschowkého je spojeno s životem v moderní západní společnosti, někdy se mluví o století volného času. Pracovní doba se ještě více zkracuje, volný čas už není vnímán jen jako doba potřebná k přípravě na další práci, volný čas má hodnotu sám o sobě. Rozvíjí se zábavní průmysl, vyvstává otázka pedagogizace volného času zejména vůči dětem a mladým lidem. Je to doba blízká té, ve které žijí mladí lidé dnes. Můžeme se tedy domnívat, že právě blízkost dobového pozadí tvorby autorů této skupiny je významným faktorem shody vnímání volného času mladými lidmi dnes a těmito autory.

Dobové pozadí ovlivňující tvorbu autorů čtvrté skupiny není tak jednoznačné, jako u předchozích skupin. Jedná se o dobu do roku 1989, kdy ČSSR patřila do bývalého socialistického bloku (což je společné s autory první skupiny), ale také po roce 1989 do současnosti, kdy se v české společnosti projevují jak pozitiva, tak negativa provázející vyspělé západní civilizace. V socialistickém Československu byla výborně rozvinutá struktura práce s dětmi a mládeží, která se orientovala především na organizovanou zájmovou činnost. Tato práce přinášela i celou řadu velmi pozitivních aspektů pro život jednotlivce, ale také společnosti a jistě by nebylo správné zcela ji zavrhnout jen proto, že vznikla v době minulého režimu. Je tedy pochopitelné, že se někteří autoři zaměřují i dnes právě na organizovanou zájmovou činnost. Na druhou stranu je zřejmé, že dnešní mladí lidé si chtějí o svém volném čase svobodně rozhodovat sami bez toho, aby byli někým organizováni. Můžeme se tedy domnívat, že kdybychom uskutečnili náš výzkum mezi mladými lidmi v bývalé ČSSR, zřejmě by se jeho výsledky poněkud rozcházely s těmi, které máme dnes k dispozici a vykazovaly by vyšší shodu.

J. Pieper, německý katolický filosof, jehož pohledy vycházejí ze studie scholastiky a učení Tomáše Akvinského. Kromě filosofie vystudoval práva a sociologii. Mezi jeho hlavní díla patří kniha *Leisure: The Basis of Culture*. Pro tohoto autora zřejmě neodmyslitelně patřily k životu křesťanská víra a kontemplace. Avšak mladí lidé, na něž byl zaměřen uskutečněný výzkum, žijí ve společnosti, kde se k náboženskému vyznání

hlásí 32,1 procento obyvatel⁵⁰, přičemž není zřejmé do jaké míry jejich víra ovlivňuje také jejich životní styl. Značná diference mezi závěry výzkumu a pojetím volného času J. Pieperem je tedy zřejmě ovlivněná dobovým pozadím života současných mladých lidí v ČR.

Sedmou skupinu tvoří současní autoři žijící v západní společnosti, avšak dobové pozadí, v němž žijí a tvoří, prošlo poněkud odlišným vývojem, než české. Jde o anglickou a americkou společnost, která rozlišuje *leisure* a *free time* tak, jak bylo nastíněno v kapitole 1.2. Jsou to kultury, které nikdy nebyly pod přímým vlivem ideologie vědeckého komunismu, který by systematicky rozložil strukturu občanské společnosti. I v současnosti je v těchto zemích život jedince do značné míry vázán na místní komunitu, což se o české společnosti říci nedá. Také z tohoto důvodu je zřejmě jedním z aspektů volného času právě participace na společenském životě, což tvoří nejpodstatnější diferenci mezi pojetím volného času autory této skupiny a respondenty výzkumu.

Osmou skupinu tvoří koncepční materiály, které vytyčují strategii práce, motivují, nebo deklarují zajištění podmínek. Mluví spíše o tom, čím by měl volný čas pro mladé lidi být a co je tedy potřebné rozvíjet, než čím tento čas opravdu je, což je zřejmě důvod zmíněné diference.

⁵⁰ Český statistický úřad uvádí tento údaj na základě sčítání lidu v roce 2001.

3 Závěr

Tématem této diplomové práce byl volný čas, jakožto časový úsek lidského života, ale také jako prostor k jeho realizaci s tím, že šlo zejména o subjektivní vnímání tohoto času a pojmu. Cílem práce bylo zjistit, jaký je subjektivní význam připisovaný pojmu volný čas pro mladé lidi, připravující se na své budoucí povolání a výsledky porovnat s pojetími prezentovanými v odborné literatuře.

Inspirací k tomuto šetření byl text, který charakterizuje volný čas jako prostor vznikající a rozvíjející se lidské subjektivity, rozvoje myšlení, kreativity, filosofické reflexe a vnášení lidské subjektivity do vnějšího světa.⁵¹ Šlo tedy o to, zda tato charakteristika odpovídá vnímání volného času mladými lidmi. Za tímto účelem byla prostudována odborná literatura pojednávající o volném čase, na jejímž základě byl vypracován výzkumný nástroj a realizován vlastní výzkum, což je podrobněji popsáno v této práci, která byla strukturována na teoretickou a praktickou část.

V teoretické bylo popsáno a porovnáno pojetí volného času tak, jak je uváděno v odborné literatuře a byla provedena hlubší analýza pojmů *leisure* a *free time*, jenž jsou, zejména v anglicky psané literatuře, používány ekvivalentně k pojmu volný čas.

Pojetí volného času v literatuře bylo rozpracováno do osmi základních skupin, kde první byla nazvána *Volný čas jako rozšířená reprodukce pracovní síly* a hlavní myšlenkou bylo vymezení volného času jako relativně uceleného subsystému tvořeného zájmovou činností s tím, že tak dochází k reprodukci sociokulturní stránky života. Volný čas se tak stává účinnou složkou rozšířené reprodukce pracovní síly. Autoři: Červinka, Filipcová, Kamiňski, Petrosjan, Pruděnskij.

Pro druhou skupinu, *Volný čas jako svobodná volba*, je volný čas neoddelitelně spojen s nevykonáváním činností pod tlakem závazků, vyplývajících ze sociálních rolí, dělby práce a potřeby zachovat a rozvíjet vlastní život. Důležitou roli zde hraje svobodné rozhodnutí. Autoři: Dumazedier, Sue.

Třetí skupina, *Výzkum ve volném čase*, definuje základní funkce volného času, jimiž jsou rekreace, kompenzace, komunikace, edukace, integrace, participace a kontemplace. Důležitost má také svoboda, volba spojená se zodpovědností a zvyšování kvalifikace. Autoři: Opaschowski, Schmitz-Scherzer, Hofbauer.

⁵¹ Srov. SAK, P. *Proměny volného času a zaostávání pedagogiky*. In ČECH, T. *Výchova a volný čas 2*, s. 165.

Čtvrtá skupina, *Volný čas jako mimoškolní výchova*, vnímá volný čas v souvislosti s mimoškolní výchovou, jenž je z většiny orientovaná na organizovanou zájmovou činnost. Autoři: Pávková, Hájek, Vážanský.

Pátá skupina, *Křesťanský pohled*, definuje volný čas jako vnitřní stav duše charakteristický ne-aktivitou, jenž je protikladem ideálu přecenění práce, hlavní myšlenkou je kontemplace. Autor: Pieper.

Šestá skupina, *Sociologický pohled*, považuje volný čas za dobu svobody, avšak také volby, hlavní funkce jsou: relaxační, rekreační a rozvojová. Autoři: Sak, Saková.

U sedmé skupiny, *Volný čas jako leisure*, chybí v souvislosti s volným časem akcentace svobody či svobodné volby, toto pojetí je úzce spojeno s participací na životě společnosti, vzděláváním, seberozvojem a trvalým užitkem. Autoři: Havighurst, Kaplan, Stebbins, Rojek.

Osmá skupina, *Státní a mezinárodní dokumenty*, považuje za základní funkce volného času relaxaci, regeneraci a kompenzaci, dále jde o prostor k získání zkušeností, ke svobodné volbě a všestrannému rozvoji, prožívání spokojenosti, radosti, štěstí a užívání si života.

V souvislosti s analýzou pojetí volného času byla do této práce zařazena kapitola pojednávající o volném čase jako *leisure* a *free time*. Pojem *leisure* označuje dobrovolně zvolené aktivity, jimž se člověk věnuje v době, kterou označujeme *free time*. Mluvíme-li tedy o volném čase jako o prostoru nebo časovém či životním úseku, pak jde o ten čas, který odpovídá významu *free time*. Máme-li na mysli volný čas v rozměru náplně tohoto času, pak jde o význam *leisure*. Avšak pojem volný čas může obsahovat současně oba zmíněné rozměry, pak má tento dvě dimenze a to časovou, ve smyslu kvantity a prožívání a tedy kvality.

V praktické části byla popsána použitá metoda a příprava výzkumného nástroje a vlastní výzkum, postup a šetření v terénu, způsob zpracování získaných dat, jejich následné vyhodnocení a prezentace výsledků.

Jako výzkumná metoda byl použit sémantický diferenciál, který pracuje s teorií, že zkoumaný objekt, v našem případě pojem *volný čas*, lze umístit do psychologického prostoru vymezeného základními souřadnicemi. Tento prostor pak nazýváme sémantickým nebo také prostorem významu slov. Čím blíže jsou pojmy v sémantickém prostoru lokalizovány vůči sobě, tím bližší je jejich význam a naopak. Jako výzkumný nástroj byl použit dotazník.

Téma bylo rozpracováno do dílčích výzkumných otázek, které byly následující: Jak blízký je mladým lidem volný čas? Jaký čas považují za volný? S jakými pojmy si je volný čas blízký? Jaké atributy nejčastěji spojují mladí lidé s volným časem?

Na základě analýzy získaných dat bylo možné vyslovit odpovědi na dílčí výzkumné otázky. Mladí lidé, na něž byl výzkum orientován, vnímají volný čas jako důležitou součást svého života, to znamená, že je jim velmi blízký. Za volný čas považují takový, v němž se uplatňuje svoboda, která souvisí s možností volby a tedy vlastního výběru náplně tohoto času. Je to čas prožití zábavy, nikoli nudy a prázdnoty. Nejde o čas, jehož účelem by byla prostá reprodukce pracovní síly, tento čas má hodnotu sám o sobě, neboť poskytuje prostor k seberealizaci a aktivitě. Není časem, jež je spojen s plněním povinností nebo prací, které by tento čas dělaly těžkým a tuhým. Také nejde o čas, který by byl spojen se zvyšováním kvalifikace, přípravou na plnění studijních povinností, či jinou utilitaritou. Volný čas je provázen prvkem variability, změny a je plný možností neboť je pružný, široký a aktivní. Ve volném čase jsou realizovány zájmy a záliby, avšak bez aspektu závaznosti. Svoboda rozhodování je uplatňována jak ve volbě danou činností dělat, tak také nedělat, zcela dle momentální nálady, pocitů či chtění. Mladý člověk tráví svůj volný čas spolu s dalšími lidmi, přáteli či rodinou, každá nová příležitost jej činí výjimečným, na rozdíl od každodenní všednosti. Volný čas je pro mladé lidi provázen rozvojem sociálních kontaktů, zároveň prostorem k získání nových zkušeností a poznání, s udržováním a rozvojem zdraví. Ve spojení s volným časem je důležitým aspektem naplňování potřeby někam patřit a mít zázemí, ale také rozvoj kreativity a tvořivého života. Volný čas nemají mladí lidé spojen s ne-aktivitou, či samotou, taktéž koncept kontemplace je jejich vnímání volného času velmi vzdálen. Volný čas je spojen s životem a vědomím, že tento někam směřuje a má budoucnost.

Subjektivní vnímání volného času tak, jak vyplynulo z výzkumu, bylo porovnáno s pojetími prezentovanými v literatuře, z čehož je zřejmé, že největší shoda je s autory dvou skupin a to třetí a šestou. Jde o skupiny *Výzkum ve volném čase* a *Sociologický přístup*. Tyto ve svém pojetí volného času vychází z výzkumů týkajících se volného času, jejichž výsledky jsou reflektovány ve formulaci definice volného času s tím, že autoři *Sociologického přístupu* převážně konstatují, co bylo zjištěno, kdežto autoři *Výzkumu ve volném čase* přicházejí také s pedagogickou reflexí, která přináší podnětné náměty zejména pro oblast pedagogiky volného času, ale i pro jiné obory v nichž jsou poznatky z oblasti volného času aplikovány.

Cílem předloženého výzkumu bylo zjistit, jaké je subjektivní vnímání pojmu volný čas u mladých lidí, připravujících se na své budoucí povolání. Tento cíl byl naplněn, na vyslovené otázky bylo odpovězeno, avšak celá řada nových otázek vyvstává. Mezi ně patří například, zda je zjištěný stav uspokojivý či nikoli? Jak je možné ovlivnit vnímání volného času u těchto lidí? Jaké budou důsledky tohoto vnímání volného času, potažmo životního stylu pro jednotlivce, ale také společnost? A celá řada dalších otázek, zůstávajících jako podnět k případnému dalšímu bádání.

Seznam použitých zdrojů

- ČERVINKA, A. *Volný čas a pracovní den*. Nová mysl č. 11, 1962.
- BARTOŠ, M. *Zájmová činnost ve volném čase jako součást formování socialistického způsobu života*. Praha : Univerzita Karlova, 1987. ISBN neuvedeno.
- BLÍŽKOVSKÝ, B. *Zvláštnosti utváření, kultivace, vedení a výchovy ve volném čase*. In SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 1994. ISBN 80-210-1007-X.
- DUMAZEDIER, J. *Vers une civilisation du loisir?* Paříž: 1962. (česky Ke společnosti volného času?).
- DUMAZEDIER, J. *Volný čas*. *Sociologický časopis*, č 3/1966.
- EDGINTON, R. CH., DEGRAAF, G. D., DIESER, B. R., EDGINTON, R. S. *Leisure and Life Satisfaction. Foundational Perspectives*. Boston: McGraw Hill, 2006. ISBN 0-07-288507-6 (váz.).
- FALTÝSKOVÁ, J. *Volný čas a odpočinek*. In SPOUSTA, V. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 1996. ISBN 80-210-1274-9.
- FILIPCOVÁ, B. *Člověk, práce, volný čas*. Praha: Svoboda, 1966. ISBN neuvedeno.
- FILIPCOVÁ, B. *Volný čas a kultura v průmyslovém městě*. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1974. ISBN neuvedeno.
- FILIPCOVA, B. *Malý sociologický slovník*. Praha: Svoboda, 1970. ISBN neuvedeno.
- FUKAČ, J. *Masová komunikační média a volný čas ve vztahu k estetické kultuře a k pedagogice*. In SPOUSTA, V. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 1998. ISBN 80-210-1275-7.
- HÁJEK, B., HOFBAUER, B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogika volného času*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2003. ISBN 80-7290-128-1.
- HAVIGHURST, R.J. *Employment, retirement and education in the mature yers*. In WEBER, I. *Aging and retirement*. Gaingswill: 1955.
- HOFBAUER, B. *Děti, mládež a volný čas*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- HOFBAUER, B. *Výchova, souvislosti, perspektiva*. In HÁJEK, B., HOFBAUER B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.

- PIEPER, J. *Volný čas, vzdělání, moudrost*. Praha: Křesťanská akademie, 1992. ISBN 80-900615-6-7.
- HŘEBÍČEK, L. *Práce ve volném čase*. In SPOUSTA, V. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 1996. ISBN 80-210-1274-9.
- CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2007. ISBN 978-80-247-1369-4.
- KAMIŃSKI, A. *Czas wolny I jego problematika społeczno-wychowawcza*. Wrocław – Warszawa – Kraków: 1965.
- KAPLAN, M. *Leisure in America*. New York: Wiley, 1960. Kindt, 1986.
- Koncepce státní politiky ve vztahu k mladé generaci v České republice do roku 2002* [online]. Praha: MŠMT ČR, @ 2006 [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky>>.
- Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007 – 2013* [online]. Praha: MŠMT ČR, @ 2006 [cit. 2011-01-12]. Dostupné na WWW: <<http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi-2007-2013>>.
- KUČEROVÁ, S. *Volný čas jako svoboda*. In SPOUSTA V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita fakulta pedagogická, 1994.
- MACHOVÁ, S., ŠVEHLOVÁ, M. *Sémantika & pragmatická lingvistika*. Praha: Univerzita Karlova v Praze. Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-7290-061-7.
- Mezinárodní charta výchovy ve volném čase WLRA (World Leisure International Charter for Leisure Education)*, navržená a schválená na mezinárodním semináři WLRA o výchově ve volném čase 2.-4.8.1993 Jerusalema, Izrael a ratifikovaná představenstvem WLRA 3.12.1993 Jaipur, Indie.
- NĚMEC, J. *Možnosti a limity výchovy ve volném čase*. In ČECH, T. *Výchova a volný čas 2*. Brno: MSD, spol. s r.o., 2007. ISBN 978-80-86633-97-8.
- OPASCHOWSKI, H. W. *Padagogik der Freizeit*. Grundlegungen fur Wissenschaft und Praxis. Bad Heilbrunn 1976.
- OPASCHOWSKI, H. *Paedagogik und Didaktik der Freizeit*. Opladen: Leske und Budrich, 1987.
- OSGOOD, Ch. E., SUCI, G. J., TANNENBAUM, P. H. *The measurement of meaning*. Urbana: University of Illinois Press, 1957. ISBN 0-252-74539-6.

- PÁCL, P. *Sociologie a volný čas*. In SPOUSTA V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita fakulta pedagogická, 1994.
- PATOČKA, J. *Filosofie výchovy*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1997. ISBN neuvedeno.
- PÁVKOVÁ, J. et al. *Pedagogika volného času*. Praha 1999.
- PÁVKOVÁ, J. *Výchova ve volném čase*. In HÁJEK, B., HOFBAUER B., PÁVKOVÁ, J. *Pedagogické ovlivňování volného času*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-473-1.
- PÁVKOVÁ, J., HÁJEK, B., HOFBAUER, B. *Pedagogika volného času*. 3., aktualizované vydání. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-711-6.
- PETROSJAN, S. G. *Vněrabočeje vremja trudjaščichsja v SSSR*. Moskva: 1965.
- PRUDĚNSKIJ, A. G. *Svobodnoje vremja trudjaščichsja v socialističeskom obščestve*. Kommunist, č. 15, 1961.
- PÖSCHL, R. *Vnímání významu matematiky a fyziky středoškolskými studenty : diplomová práce*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta matematicko-byzická, 2005. 65 l., 14 příl. Vedoucí diplomové práce PhDr. Martin Chvál, Ph. D.
- ŘEHOŘKOVÁ, M. *Kultura a volný čas*. In SPOUSTA, V. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 1998. ISBN 80-210-1275-7.
- ŘEHULKA, E. *Psychohygienické aspekty využívání volného času*. In SPOUSTA, V. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 1996. ISBN 80-210-1274-9.
- ŘEHULKA, E. *Psychologické aspekty volného času*. In SPOUSTA, V. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta, 1994. ISBN 80-210-1007-X.
- ŘEZÁČ, J. *Kreativita a volný čas*. In SPOUSTA V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita fakulta pedagogická, 1994.
- SAK, P. *Proměny volného času a zaostávání pedagogiky*. In ČECH, T. *Výchova a volný čas 2*. Brno: MSD, spol. s r.o., 2007. ISBN 978-80-86633-97-8.
- SAK P., SAKOVÁ K. *Mládež na křižovatce*. Praha: Svoboda servis, 2004.
- SEKOT, A. *Sport vs. volný čas*. In ČECH, T. *Výchova a volný čas 2*. Brno: MSD, spol. s r.o., 2007. ISBN 978-80-86633-97-8.

- SCHMITZ-SCHERZER, R. *Sozialpsychologie der Freizeit*. Stuttgart-Belrin-Koeln-Mainz: Kohlhammer, 1974.
- SNIDER, J. G., OSGOOD, C. E. (Eds.). *Semantic differential technique*. Chicago: Aldine, 1969.
- SPOUSTA, V. *Socioprofesní uplatnění pedagoga volného času*. In SPOUSTA, V. *Kapitoly z pedagogiky volného času*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 1996. ISBN 80-210-1274-9.
- SPOUSTA V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita fakulta pedagogická, 1994.
- SPOUSTA, V. *Umění jako prostředek výchovy ve volném čase*. In SPOUSTA, V. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 1998. ISBN 80-210-1275-7.
- SPOUSTA, V. *Základní druhy umění ve volnočasových aktivitách*. In SPOUSTA, V. *Metody a formy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Pedagogická fakulta, 1998. ISBN 80-210-1275-7.
- SPOUSTA, V. *Proměny funkcí volného času v závislosti na věku*. In ČECH, T. *Výchova a volný čas 2*. Brno: MSD, spol. s r.o., 2007. ISBN 978-80-86633-97-8.
- STEBBINS, A. R. *New Directions in the Theory and Research of Serious Leisure*. New York: Mellen Press, 2001. In ROJEK, CH. *Leisure Theory. Principles and Practices*. New York: Palgrave Macmillan, 2005. ISBN 978-1-4039-0570-3 SUE, R. *Le loisir*. Paris, Presses universitaires 1993.
- STEBBINS, A. R. *Serious Leisure. A Perspective for Our Time*. New Brunswick: Transaction Publishers, 2007. ISBN 978-0-7658-0363-4.
- The Serious Leisure Perspective* [online]. [cit. 2011-02-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.soci.ucalgary.ca/seriousleisure/MainPages/BasicConcepts.htm>>.
- SVOBODOVÁ, Z. *Nelhostejnost: Črty k (ne)náboženské výchově*. Praha: Malvern, 2004. ISBN 80-86702-07-3.
- ŠMAHEL, I. *Osobnost a volný čas*. In SPOUSTA V. et al. *Teoretické základy výchovy ve volném čase*. Brno: Masarykova univerzita fakulta pedagogická, 1994.
- Urban dictionary* [online]. Urban Dictionary @ 1999-2011 [cit. 2011-02-17]. Dostupné na WWW: <<http://www.urbandictionary.com>>.
- VÁŽANSKÝ, M. *Základy pedagogiky volného času*. 2. doplněné vydání. Brno: Print-Typia, 2001. ISBN 80-86384-00-4.

VYBÍRAL, Z. *Psychologie komunikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-998-4.

ŽÁKOVÁ, M. *Řešení otázek volného času v zahraničí*. Praha: Výzkumný ústav pedagogický, 1990.

Seznam příloh

- Příloha I – Přehled pojetí volného času v literatuře
- Příloha II – Soubor slov vytvořený na základě odborné literatury
- Příloha III - Soubor slov získaných od uživatelů sociální sítě Facebook
- Příloha IV – Soubor slov vybraných pro dotazník
- Příloha V – Soubor adjektiv získaný od skupiny mládeže
- Příloha VI – Soubor dvojic relevantních adjektiv pro jednotlivé faktory
- Příloha VII – Doplněný soubor dvojic adjektiv včetně faktorů
- Příloha VIII – Soubor dvojic relevantních adjektiv a sestavené škály
- Příloha IX – Dotazník
- Příloha X – Průvodní list k dotazníku
- Příloha XI – Skladba výzkumného vzorku pro okres České Budějovice
- Příloha XII – Kódový klíč
- Příloha XIII – Počty studentů
- Příloha XIV – Analýza dat na úrovni jednotlivých položek
- Příloha XV – Škálové průměry
- Příloha XVI – Škálové průměry pro straty dle pohlaví
- Příloha XVII – Škálové průměry pro straty dle studijního ročníku
- Příloha XVIII – Škálové průměry pro straty dle typu školy
- Příloha XIX – Matice vzdáleností slov sestavená na základě výpočtu D-statistik
- Příloha XX – Vzdálenost slov pro jednotlivé straty
- Příloha XXI – Zfaktorizovaný sémantický prostor

Přílohy

Příloha I – Přehled pojetí volného času v literatuře

Kompletní tabulka srovnání definic volného času v literatuře je svým rozsahem nevhodná pro tištěný formát této práce a je pouze součástí příloženého CD, na kterém je uložena v souboru s názvem definice_vc_porovnani.xls.

Příloha II – Soubor slov vytvořený na základě odborné literatury

svoboda/dobrovolnost/nenucenost	rozvoj rodinného života/budování vztahů v rodině
odpočinek/relaxace	komunikace
volba/rozhodování	všestranný rozvoj
zábava / nuda	kultivace ducha/duchovní aktivita/vnitřní stav duše
zážitky/prožitky/příjemné zážitky	požitek/zdroj požitku/požitkářství
Sebevzdělávání	cestování
Seberealizace	vlastní iniciativa/podíl
rozvoj/utváření osobnosti	zkoušení/experimentování/objevování
rekreace/zotavení	pohyb/tělesná aktivita
rozvoj sociálních/mezilidských vztahů/kontaktů	odpovědnost
sociální/společenská aktivita	pozitivní soc.závazek/tolerance/ochota pomoci
participace na veřejném/společenském životě	uspokojení sexuální potřeby
rozvoj kreativity	sport
Uvolnění	prožívání smyslu života
regenerace duševních sil	volnost od práce/protiklad práce
autonomie/relativní nezávislost	čas pro sebe
reprodukce/regenerace pracovní síly	spontaneita
pocit „někam patřit“/sounáležitost	získání životní orientace
zájmová činnost	formování představ o budoucnosti (snění?)
rozvoj nápadů	utváření životního způsobu
Fantazie	zdroj respektování ostatních
volnost od povinností/protiklad povinností	nutnost volby
Kompenzace	solidarita
Sebeuspokojení	spoluodpovědnost
zvyšování kvalifikace	naplnění fyzických potřeb
Spánek	zdraví
Výchova	omezení (předsudky, možnosti, modely chování)

Příloha III – Soubor slov získaných od uživatelů sociální sítě Facebook

zájmy	odpočinek	pohyb	sociálno	poznání
pes	relax	míč	návštěva	cestování
tanec	pohoda	bowling	kamarádi	bařoh
PC hry	lelkování	snowbord	kavárna	výlet
xbox360	vzduch/slunce	volejbal	brácha	dobrodružství
Geocaching	prázdniny	voda	lidi	zkoumání
zpěv	Čaj	tanec	rodina	
příroda	peřina	karate	výlety s přáteli	potřeby
koně	válení se	Modřanská rokle	přítelkyně	jídlo
kapela	odpočinek	běh	hospoda	spánek
malování	spánek	parkúr	rozhovor	med
kutění	Les	fotbal	skupinka	sex
playstation	volno	výlety	výlety s rodinou	holky
foťák	zábava	hory	večeře ve dvou	štěstí
auto	Klid	sport	láska	domov
počítač	nohy nahoru	poskakování	večírek	
iphone	opalování	cvičení	vnučka	kultura
křížovka	vypnutý mozek	cyklistika	hra (s dcerou)	kultura
psaní	nerušený spánek	plavání	výlet s dětmi	kino
tvoření	křeslo a kafe	lyžování	oslava	muzika
koničky	dovolená	florbal		čtení/knižka
ruční práce	procházka	rotoped		Film
zahrádka	nicnedělání			Umění
fotky	ticho	práce		Rádio
houby	tráva zelená	úklid		
ryby	lenošení	co je třeba udělat		Výchova
TV	volno	vaření		mazlení s dětmi
háčkování	káva			
hrady	pohovka			Duchovno
				Bůh

Příloha IV – Soubor pojmů vybraných pro dotazník

	Vybraná slova			Vybraná slova v pořadí tak, jak budou v dotazníku
1	Já		1	hudba
2	volný čas		2	budoucnost
3	hra		3	hra
4	internet		4	poznání
5	příroda		5	volný čas
6	kultura		6	internet
7	hudba		7	kamarádi
8	poznání		8	povinnost
9	kamarádi		9	čtení
10	škola		10	škola
11	svět		11	svět
12	povinnost		12	rodina
13	sex		13	cestování
14	čtení		14	společnost
15	rodina		15	sport
16	cestování		16	náboženství
17	sport		17	já
18	společnost		18	příroda
19	náboženství		19	život
20	budoucnost		20	kultura
21	život		21	sex

Příloha V – Soubor adjektiv získaných od skupiny mládeže

kreativní	rozdílný
plný	nudný
kontaktní	frustrující
poučný	barevný
emotivní	černý
dobrodružný	veselý
pohyblivý	smutný
zábavný	dlouhý
potřebný	odpočinkový
volnomyslný	relaxační
výchovný	častý
výkonný	příjemný
smyslný	prostorný
rozvojový	variabilní
poznávací	bohatý
svobodný	individuální
hravý	spavý
flákací	

Příloha VI – Soubor dvojic relevantních adjektiv pro jednotlivé faktory

Faktor aktivity		Faktor hodnocení		Faktor potence	
hravý	pracovní	významný	bezvýznamný	blízký	Vzdálený
kreativní	destruktivní	pestrý	jednotvárný	hluboký	Mělký
aktivní	pasivní	společenský	individuální	lehký	Těžký
rychlý	pomalý	užitečný	neužitečný	široký	Úzký
tichý	hlučný	krásný	ošklivý	prostorný	Těsný
odpočinkový	unavující	kontaktní	osamocení	plný	Prázdný
pružný	tuhý	hodnotný	bezcestný		
klidný	bouřlivý	dobrodružný	všední		
mírný	prudký	příjemný	nepříjemný		
uvolněný	napjatý	rozvíjející	stagnující		
		svobodný	zotročující		
		veselý	smutný		
		barevný	černobílý		
		častý	ojedinelý		
		bohatý	chudý		
		něžný	krutý		
		zábavný	nudný		
		výjimečný	všední		

Příloha VII – Doplněný soubor dvojic adjektiv včetně faktorů

Pozitivum	Negativum	Faktor
blízký	vzdálený	p
hravý	pracovní	a
významný	bezvýznamný	h
kreativní	destruktivní	a
zábavný	nudný	h
pestrý	jednotvárný	h
společenský	individuální	h
aktivní	pasivní	a
užitečný	neužitečný	h
hluboký	mělký	p
krásný	ošklivý	h
kontaktní	osamocený	h
hodnotný	bezpečný	h
dobrodružný	všední	h
příjemný	nepříjemný	h
lehký	těžký	p
rozvíjející	stagnující	h
široký	úzký	p
svobodný	zotročující	h
dlouhý	krátký	p
rychlý	pomalý	a
tichý	hlučný	a
veselý	smutný	h
barevný	černobílý	h
odpočinkový	unavující	a
častý	ojedinělý	h
prostorný	těsný	p
bohatý	chudý	h
plný	prázdný	p
pružný	tuhý	a
klidný	bouřlivý	a
mírný	prudký	a
něžný	krutý	h
uvolněný	napjatý	a

Příloha VIII – Soubor dvojic relevantních adjektiv a sestavené škály

Faktor aktivity		Faktor hodnocení		Faktor potence	
aktivní	pasivní	společenský	individuální	blízky	Vzdálený
rychlý	pomalý	svobodný	zotročující	lehký	Těžký
tichý	hlučný	zábavný	nudný	široký	Úzký
pružný	tuhý	výjimečný	všední	plný	Prázdný

	Škály		Faktor
1	nudný	zábavný	h
2	rychlý	pomalý	a
3	blízky	vzdálený	p
4	výjimečný	všední	h
5	pasivní	aktivní	a
6	těžký	lehký	p
7	individuální	společenský	h
8	pružný	tuhý	a
9	úzký	široký	p
10	svobodný	zotročující	h
11	tichý	hlučný	a
12	plný	prázdný	p

KAMARÁDI

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1. nudný	_____	_____	_____	_____	zábavný
2. rychlý	_____	_____	_____	_____	pomalý
3. blízký	_____	_____	_____	_____	vzdálený
4. výjimečný	_____	_____	_____	_____	všední
5. pasivní	_____	_____	_____	_____	aktivní
6. těžcí	_____	_____	_____	_____	lehčí
7. individuální	_____	_____	_____	_____	společenský
8. pružní	_____	_____	_____	_____	tuzí
9. úzcí	_____	_____	_____	_____	širocí
10. svobodní	_____	_____	_____	_____	zotročující
11. tiší	_____	_____	_____	_____	hluční
12. plní	_____	_____	_____	_____	prázdní

POVINNOST

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1. nudná	_____	_____	_____	_____	zábavná
2. rychlá	_____	_____	_____	_____	pomalá
3. blízká	_____	_____	_____	_____	vzdálená
4. výjimečná	_____	_____	_____	_____	všední
5. pasivní	_____	_____	_____	_____	aktivní
6. těžká	_____	_____	_____	_____	lehká
7. individuální	_____	_____	_____	_____	společenská
8. pružná	_____	_____	_____	_____	tuhá
9. úzká	_____	_____	_____	_____	široká
10. svobodná	_____	_____	_____	_____	zotročující
11. tichá	_____	_____	_____	_____	hlučná
12. plná	_____	_____	_____	_____	prázdná

ČTENÍ

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1. nudné	_____	_____	_____	_____	zábavné
2. rychlé	_____	_____	_____	_____	pomalé
3. blízké	_____	_____	_____	_____	vzdálené
4. výjimečné	_____	_____	_____	_____	všední
5. pasivní	_____	_____	_____	_____	aktivní
6. těžké	_____	_____	_____	_____	lehké
7. individuální	_____	_____	_____	_____	společenské
8. pružné	_____	_____	_____	_____	tuhé
9. úzké	_____	_____	_____	_____	široké
10. svobodné	_____	_____	_____	_____	zotročující
11. tiché	_____	_____	_____	_____	hlučné
12. plné	_____	_____	_____	_____	prázdné

ŠKOLA

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1. nudná	_____	_____	_____	_____	zábavná
2. rychlá	_____	_____	_____	_____	pomalá
3. blízká	_____	_____	_____	_____	vzdálená
4. výjimečná	_____	_____	_____	_____	všední
5. pasivní	_____	_____	_____	_____	aktivní
6. těžká	_____	_____	_____	_____	lehká
7. individuální	_____	_____	_____	_____	společenská
8. pružná	_____	_____	_____	_____	tuhá
9. úzká	_____	_____	_____	_____	široká
10. svobodná	_____	_____	_____	_____	zotročující
11. tichá	_____	_____	_____	_____	hlučná
12. plná	_____	_____	_____	_____	prázdná

SVĚT

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1. nudný	_____	_____	_____	_____	zábavný
2. rychlý	_____	_____	_____	_____	pomalý
3. blízký	_____	_____	_____	_____	vzdálený
4. výjimečný	_____	_____	_____	_____	všední
5. pasivní	_____	_____	_____	_____	aktivní
6. těžký	_____	_____	_____	_____	lehký
7. individuální	_____	_____	_____	_____	společenský
8. pružný	_____	_____	_____	_____	tuhý
9. úzký	_____	_____	_____	_____	široký
10. svobodný	_____	_____	_____	_____	zotročující
11. tichý	_____	_____	_____	_____	hlučný
12. plný	_____	_____	_____	_____	prázdný

RODINA

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1. nudná	_____	_____	_____	_____	zábavná
2. rychlá	_____	_____	_____	_____	pomalá
3. blízká	_____	_____	_____	_____	vzdálená
4. výjimečná	_____	_____	_____	_____	všední
5. pasivní	_____	_____	_____	_____	aktivní
6. těžká	_____	_____	_____	_____	lehká
7. individuální	_____	_____	_____	_____	společenská
8. pružná	_____	_____	_____	_____	tuhá
9. úzká	_____	_____	_____	_____	široká
10. svobodná	_____	_____	_____	_____	zotročující
11. tichá	_____	_____	_____	_____	hlučná
12. plná	_____	_____	_____	_____	prázdná

CESTOVÁNÍ

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1. nudné	_____	_____	_____	_____	zábavné
2. rychlé	_____	_____	_____	_____	pomalé
3. blízké	_____	_____	_____	_____	vzdálené
4. výjimečné	_____	_____	_____	_____	všední
5. pasivní	_____	_____	_____	_____	aktivní
6. těžké	_____	_____	_____	_____	lehké
7. individuální	_____	_____	_____	_____	společenské
8. pružné	_____	_____	_____	_____	tuhé
9. úzké	_____	_____	_____	_____	široké
10. svobodné	_____	_____	_____	_____	zotročující
11. tiché	_____	_____	_____	_____	hlučné
12. plné	_____	_____	_____	_____	prázdné

SPOLEČNOST

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1. nudná	_____	_____	_____	_____	zábavná
2. rychlá	_____	_____	_____	_____	pomalá
3. blízká	_____	_____	_____	_____	vzdálená
4. výjimečná	_____	_____	_____	_____	všední
5. pasivní	_____	_____	_____	_____	aktivní
6. těžká	_____	_____	_____	_____	lehká
7. individuální	_____	_____	_____	_____	společenská
8. pružná	_____	_____	_____	_____	tuhá
9. úzká	_____	_____	_____	_____	široká
10. svobodná	_____	_____	_____	_____	zotročující
11. tichá	_____	_____	_____	_____	hlučná
12. plná	_____	_____	_____	_____	prázdná

SPORT

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1.	nudný	:	:	:	zábavný
2.	rychlý	:	:	:	pomalý
3.	blízký	:	:	:	vzdálený
4.	výjimečný	:	:	:	všední
5.	pasivní	:	:	:	aktivní
6.	těžký	:	:	:	lehký
7.	individuální	:	:	:	společenský
8.	pružný	:	:	:	tuhý
9.	úzký	:	:	:	široký
10.	svobodný	:	:	:	zotročující
11.	tichý	:	:	:	hlučný
12.	plný	:	:	:	prázdný

NÁBOŽENSTVÍ

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1.	nudné	:	:	:	zábavné
2.	rychlé	:	:	:	pomalé
3.	blízké	:	:	:	vzdálené
4.	výjimečné	:	:	:	všední
5.	pasivní	:	:	:	aktivní
6.	těžké	:	:	:	lehké
7.	individuální	:	:	:	společenské
8.	pružné	:	:	:	tuhé
9.	úzké	:	:	:	široké
10.	svobodné	:	:	:	zotročující
11.	tiché	:	:	:	hlučné
12.	plné	:	:	:	prázdné

JÁ

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1.	nudné	:	:	:	zábavné
2.	rychlé	:	:	:	pomalé
3.	blízké	:	:	:	vzdálené
4.	výjimečné	:	:	:	všední
5.	pasivní	:	:	:	aktivní
6.	těžké	:	:	:	lehké
7.	individuální	:	:	:	společenské
8.	pružné	:	:	:	tuhé
9.	úzké	:	:	:	široké
10.	svobodné	:	:	:	zotročující
11.	tiché	:	:	:	hlučné
12.	plné	:	:	:	prázdné

PŘÍRODA

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1.	nudná	:	:	:	zábavná
2.	rychlá	:	:	:	pomalá
3.	blízká	:	:	:	vzdálená
4.	výjimečná	:	:	:	všední
5.	pasivní	:	:	:	aktivní
6.	těžká	:	:	:	lehká
7.	individuální	:	:	:	společenská
8.	pružná	:	:	:	tuhá
9.	úzká	:	:	:	široká
10.	svobodná	:	:	:	zotročující
11.	tichá	:	:	:	hlučná
12.	plná	:	:	:	prázdná

ŽIVOT

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1.	nudný	:	:	:	zábavný
2.	rychlý	:	:	:	pomalý
3.	blízký	:	:	:	vzdálený
4.	výjimečný	:	:	:	všední
5.	pasivní	:	:	:	aktivní
6.	těžký	:	:	:	lehký
7.	individuální	:	:	:	společenský
8.	pružný	:	:	:	tuhý
9.	úzký	:	:	:	široký
10.	svobodný	:	:	:	zotročující
11.	tichý	:	:	:	hlučný
12.	plný	:	:	:	prázdný

KULTURA

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1.	nudná	:	:	:	zábavná
2.	rychlá	:	:	:	pomalá
3.	blízká	:	:	:	vzdálená
4.	výjimečná	:	:	:	všední
5.	pasivní	:	:	:	aktivní
6.	těžká	:	:	:	lehká
7.	individuální	:	:	:	společenská
8.	pružná	:	:	:	tuhá
9.	úzká	:	:	:	široká
10.	svobodná	:	:	:	zotročující
11.	tichá	:	:	:	hlučná
12.	plná	:	:	:	prázdná

SEX

	<i>velmi</i>	<i>mírně</i>	<i>mírně</i>	<i>velmi</i>	
1.	nudný	:	:	:	zábavný
2.	rychlý	:	:	:	pomalý
3.	blízký	:	:	:	vzdálený
4.	výjimečný	:	:	:	všední
5.	pasivní	:	:	:	aktivní
6.	těžký	:	:	:	lehký
7.	individuální	:	:	:	společenský
8.	pružný	:	:	:	tuhý
9.	úzký	:	:	:	široký
10.	svobodný	:	:	:	zotročující
11.	tichý	:	:	:	hlučný
12.	plný	:	:	:	prázdný

Příloha X – Průvodní list k dotazníku

Průvodní list k dotazníku významu slov

Tento list slouží k upřesnění důležitých charakteristik, které jsou potřebné pro účely výzkumu.

1. Škola:.....
2. Ročník:.....
3. Třída:.....
4. Studentů:.....
5. Přítomno:.....
6. Zúčastněno:.....
7. Odmítlo:.....
8. Datum:.....

Poznámka:

.....

Legenda:

1. Název, adresa školy, kde výzkum probíhal.
2. Ročník, ve kterém výzkum probíhal.
3. Označení třídy ve tvaru číslo.písmeno, v níž výzkum probíhal.
4. Celkový počet studentů ve třídě pro daný školní rok.
5. Celkem přítomno studentů ve třídě v den, kdy byl výzkum proveden.
6. Celkový počet studentů, kteří se výzkumu v dané třídě zúčastnili (vyplnili dotazník).
7. Celkový počet studentů, kteří se výzkumu odmítli zúčastnit (přítomni, ale nevyplnili dotazník).
8. Datum výzkumu ve tvaru den.měsíc.rok.

Příloha XI – Skladba výzkumného vzorku pro okres České Budějovice

Straty dle pohlaví

celkový počet obyvatel v okrese České Budějovice k 31.07.2009	z toho mužů	žen
186 151	91 269	94 882
Poměr	49,03%	50,97%

celkový počet obyvatel ve věku 15 až 19 let v okrese České Budějovice k 31.12.2009	z toho mužů	žen
11 141	5 462	5 679
Poměr	49,03%	50,97%

velikost výzkumného vzorku	216	
z toho	mužů	žen
reprezentativní vzorek	106	110
reálný vzorek	116	100
Rozdíl	9,53%	9,17%

Straty dle typu školy

typ školy	počet žáků ve školním roce 2009/2010	poměr
Gymnázia	3 435	29,59%
odborné vzdělávání	8 003	68,95%
Konzervatoře	169	1,46%
<i>Celkem</i>	<i>11 607</i>	<i>100,00%</i>

velikost výzkumného vzorku	216		
	reprezentativní vzorek	reálný vzorek	rozdíl
Gymnázia	64	53	17,09%
odborné vzdělávání	149	163	9,45%
Konzervatoře	3	0	100,00%

Straty dle studijního ročníku

studijní ročník	počet žáků ve studijním ročníku ve školním roce 2009/2010 v Jihočeském kraji	poměr
první ročník	3829	32,63%
druhý ročník	3983	33,94%
třetí ročník	3924	33,44%
<i>Celkem</i>	<i>11736</i>	<i>100,00%</i>

velikost výzkumného vzorku	216		
studijní ročník	reprezentativní vzorek	reálný vzorek	rozdíl
první	70	82	16,36%
druhý	73	68	7,24%
třetí	72	66	8,61%

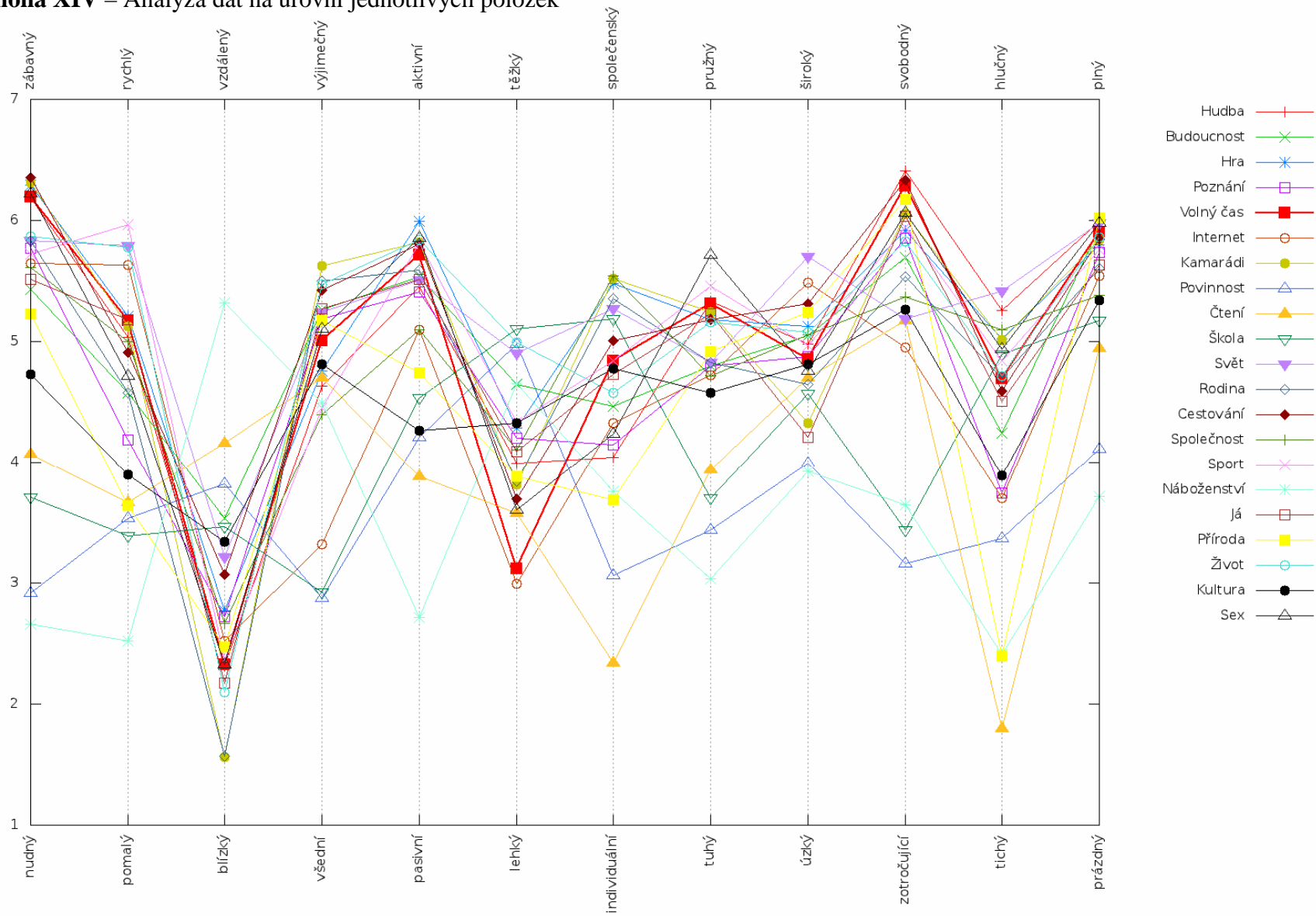
Příloha XII – Kódový klíč

Popis	Strata	Kód
Pohlaví	muž	1
	žena	2
Škola	Střední škola obchodu, služeb a podnikání	1
	Střední průmyslová škola stavební	2
	Gymnázium	3
Věková kategorie	15 - 16 let	1
	17 let	2
	18 a více let	3

Příloha XIII – Počty studentů

Název školy	Sídlo školy	Kód školy	Datum	Ročník	Třída	Studentů	Přítomno	Zúčastněno	Odmítno	Výřazeno	Zpracováno	Číslo dotazníku
Gymnázium J. V. Jirsíka	Fráni Šrámka 23, 371 46 České Budějovice	3	28.2.2011	1	1.A	30	26	26	0	0	26	83-108
			28.2.2011	2	2.A	31	29	29	0	0	29	109-137
			28.2.2011	3	7.E	32	26	26	0	0	26	138-163
Střední průmyslová škola stavební	Resslova 2, 372 11 České Budějovice	2	24.2.2011	1	1.A	28	26	26	0	0	26	1-26
			24.2.2011	1	1.B	14	13	13	0	0	13	27-39
			24.2.2011	2	2.D	29	23	23	0	0	23	40-62
			24.2.2011	3	3.D	26	20	20	0	0	20	63-82
Střední škola obchodu, služeb a podnikání	Kněžskodvorská 33/A, 370 04 České Budějovice	1	1.3.2011	3	3.OB	24	20	20	0	0	20	164-183
			4.3.2011	1	1.OB	25	17	17	0	0	17	184-200
			4.3.2011	2	2.OB	23	16	16	0	0	16	201-216

Příloha XIV – Analýza dat na úrovni jednotlivých položek

Příloha XV – Škálové průměry

Škála	Škálový průměr	Pojem	Škála	Škálový průměr	Pojem	Škála	Škálový průměr	Pojem
nudný - zábavný	6,35	Cestování	pomalý - rychlý	5,97	Sport	blízký - vzdálený	5,32	Náboženství
	6,31	Kamarádi		5,79	Svět		4,16	Čtení
	6,29	Hra		5,78	Život		3,82	Povinnost
	6,22	Sex		5,63	Internet		3,54	Budoucnost
	6,19	Volný čas		5,21	Hra		3,46	Škola
	6,19	Hudba		5,18	Já		3,34	Kultura
	5,87	Život		5,18	Volný_čas		3,21	Svět
	5,83	Svět		5,13	Kamarádi		3,07	Cestování
	5,83	Rodina		5,04	Hudba		2,77	Hra
	5,77	Poznání		5,00	Společnost		2,72	Poznání
	5,72	Sport		4,91	Cestování		2,67	Společnost
	5,64	Internet		4,72	Sex		2,52	Internet
	5,61	Společnost		4,58	Rodina		2,47	Příroda
	5,51	Já		4,57	Budoucnost		2,37	Sport
	5,43	Budoucnost		4,19	Poznání		2,33	Sex
	5,23	Příroda		3,90	Kultura		2,32	Volný_čas
	4,73	Kultura		3,67	Čtení		2,31	Hudba
	4,07	Čtení		3,64	Příroda		2,17	Já
	3,71	Škola		3,53	Povinnost		2,10	Život
	2,92	Povinnost		3,39	Škola		1,57	Rodina
2,66	Náboženství	2,52	Náboženství	1,56	Kamarádi			

Škála	Škálový průměr	Pojem	Škála	Škálový průměr	Pojem	Škála	Škálový průměr	Pojem
všední - výjimečný	5,63	Kamarádi	pasivní - aktivní	6,00	Hra	lehký - těžký	5,10	Škola
	5,50	Rodina		5,85	Sex		5,00	Život
	5,47	Život		5,84	Život		4,98	Povinnost
	5,42	Cestování		5,82	Kamarádi		4,90	Svět
	5,27	Já		5,81	Sport		4,65	Náboženství
	5,26	Budoucnost		5,81	Cestování		4,64	Budoucnost
	5,24	Svět		5,71	Volný_čas		4,33	Sport
	5,19	Poznání		5,59	Rodina		4,33	Kultura
	5,17	Příroda		5,53	Budoucnost		4,29	Hra
	5,11	Sex		5,51	Já		4,20	Poznání
	5,00	Volný_čas		5,51	Svět		4,11	Společnost
	4,81	Kultura		5,45	Hudba		4,09	Já
	4,76	Hra		5,41	Poznání		4,00	Hudba
	4,70	Čtení		5,10	Internet		3,88	Příroda
	4,63	Hudba		5,10	Společnost		3,84	Rodina
	4,50	Náboženství		4,75	Příroda		3,81	Kamarádi
	4,45	Sport		4,54	Škola		3,69	Cestování
	4,39	Společnost		4,26	Kultura		3,61	Sex
	3,32	Internet		4,21	Povinnost		3,58	Čtení
	2,92	Škola		3,88	Čtení		3,12	Volný_čas
2,88	Povinnost	2,72	Náboženství	2,99	Internet			

Škála	Škálový průměr	Pojem	Škála	Škálový průměr	Pojem	Škála	Škálový průměr	Pojem
individuální - společenský	5,54	Společnost	tuhý - pružný	5,72	Sex	úzký - široký	5,70	Svět
	5,52	Kamarádi		5,46	Sport		5,49	Internet
	5,48	Hra		5,33	Hudba		5,31	Cestování
	5,35	Rodina		5,31	Volný_čas		5,24	Příroda
	5,27	Svět		5,24	Kamarádi		5,13	Hra
	5,19	Škola		5,23	Já		5,08	Život
	5,00	Cestování		5,18	Hra		5,06	Společnost
	4,84	Volný_čas		5,18	Cestování		5,05	Budoucnost
	4,84	Sport		5,16	Život		4,98	Hudba
	4,78	Kultura		4,92	Příroda		4,96	Sport
	4,73	Já		4,83	Svět		4,88	Poznání
	4,58	Život		4,82	Rodina		4,85	Volný_čas
	4,46	Budoucnost		4,80	Budoucnost		4,81	Kultura
	4,33	Internet		4,80	Poznání		4,76	Sex
	4,24	Sex		4,72	Internet		4,70	Čtení
	4,15	Poznání		4,71	Společnost		4,65	Rodina
	4,04	Hudba		4,58	Kultura		4,57	Škola
	3,76	Náboženství		3,93	Čtení		4,32	Kamarádi
	3,69	Příroda		3,70	Škola		4,21	Já
	3,06	Povinnost		3,44	Povinnost		4,00	Povinnost
2,34	Čtení	3,04	Náboženství	3,93	Náboženství			

Škála	Škálový průměr	Pojem	Škála	Škálový průměr	Pojem	Škála	Škálový průměr	Pojem
zotročující - svobodný	6,41	Hudba	tichý - hlučný	5,41	Svět	prázdný - plný	6,02	Příroda
	6,33	Cestování		5,25	Hudba		5,99	Hudba
	6,28	Volný_čas		5,10	Společnost		5,98	Sex
	6,17	Příroda		5,02	Hra		5,98	Svět
	6,06	Sex		5,01	Kamarádi		5,94	Budoucnost
	6,06	Kamarádi		4,94	Sex		5,90	Volný_čas
	6,03	Já		4,89	Škola		5,86	Život
	5,94	Sport		4,84	Sport		5,85	Cestování
	5,92	Hra		4,72	Život		5,84	Kamarádi
	5,85	Poznání		4,70	Rodina		5,80	Hra
	5,82	Život		4,69	Volný_čas		5,76	Sport
	5,69	Budoucnost		4,59	Cestování		5,74	Poznání
	5,53	Rodina		4,50	Já		5,63	Já
	5,37	Společnost		4,24	Budoucnost		5,60	Rodina
	5,26	Kultura		3,89	Kultura		5,54	Internet
	5,19	Svět		3,75	Poznání		5,38	Společnost
	5,18	Čtení		3,70	Internet		5,34	Kultura
	4,95	Internet		3,37	Povinnost		5,17	Škola
	3,65	Náboženství		2,41	Náboženství		4,94	Čtení
	3,44	Škola		2,39	Příroda		4,11	Povinnost
3,16	Povinnost	1,80	Čtení	3,71	Náboženství			

Příloha XVI – Škálové průměry pro straty dle pohlaví

název	pohlaví	počet	nudný - zábavný	pomalý - rychlý	blízky - vzdálený	všední - výjimečný	pasivní - aktivní	lehký - těžký	individuální - společenský	tuhý - pružný	úzký - široký	zotročující - svobodný	tichý - hlučný	prázdný - plný
Hudba	1	116	6,12	5,09	2,34	4,58	5,42	4,23	4,04	5,18	4,92	6,34	5,35	5,97
Hudba	2	100	6,26	4,97	2,28	4,70	5,49	3,72	4,04	5,51	5,05	6,49	5,14	6,02
Budoucnost	1	116	5,64	4,51	3,46	5,18	5,81	4,60	4,41	4,59	5,11	5,75	4,28	5,78
Budoucnost	2	100	5,19	4,65	3,63	5,36	5,21	4,69	4,52	5,04	4,97	5,63	4,19	6,11
Hra	1	116	6,33	5,42	2,58	4,73	6,02	4,63	5,33	5,12	5,15	5,75	4,88	5,80
Hra	2	100	6,25	4,96	3,00	4,79	5,97	3,89	5,66	5,25	5,10	6,11	5,19	5,80
Poznání	1	116	5,60	4,16	2,79	5,19	5,25	4,10	3,95	4,66	4,75	5,65	3,66	5,62
Poznání	2	100	5,97	4,22	2,64	5,18	5,59	4,31	4,38	4,95	5,02	6,09	3,85	5,88
Volný čas	1	116	6,23	4,93	2,47	4,86	5,64	3,10	4,85	5,07	4,84	6,19	4,71	5,72
Volný čas	2	100	6,15	5,46	2,16	5,17	5,80	3,14	4,83	5,60	4,87	6,39	4,68	6,12
Internet	1	116	5,92	6,00	2,42	3,53	5,11	3,07	4,28	4,89	5,60	4,99	3,60	5,83
Internet	2	100	5,32	5,20	2,64	3,08	5,08	2,90	4,39	4,53	5,35	4,90	3,82	5,21
Kamarádi	1	116	6,30	4,97	1,72	5,31	5,79	3,81	5,54	5,18	4,27	5,95	4,82	5,62
Kamarádi	2	100	6,33	5,30	1,39	5,99	5,85	3,81	5,49	5,31	4,39	6,18	5,24	6,10
Povinnost	1	116	2,97	3,72	3,70	2,96	4,19	5,09	3,24	3,58	3,93	3,34	3,41	4,18
Povinnost	2	100	2,86	3,31	3,96	2,78	4,23	4,84	2,86	3,28	4,07	2,94	3,33	4,03
Čtení	1	116	3,82	3,59	4,43	4,84	3,67	3,79	2,31	3,78	4,40	5,09	1,78	5,02
Čtení	2	100	4,36	3,75	3,85	4,54	4,12	3,33	2,37	4,12	5,05	5,27	1,82	4,86
Škola	1	116	3,27	3,27	3,53	2,84	4,45	5,16	5,03	3,57	4,52	3,30	4,62	5,11
Škola	2	100	4,22	3,53	3,38	3,01	4,64	5,04	5,37	3,86	4,63	3,60	5,21	5,24
Svět	1	116	5,78	5,78	3,16	5,06	5,42	4,78	5,23	4,82	5,50	5,20	5,21	5,92
Svět	2	100	5,89	5,80	3,28	5,45	5,61	5,05	5,32	4,84	5,93	5,17	5,66	6,04
Rodina	1	116	5,66	4,52	1,63	5,28	5,47	3,65	5,37	4,85	4,55	5,67	4,42	5,49
Rodina	2	100	6,03	4,65	1,50	5,75	5,73	4,07	5,33	4,79	4,76	5,37	5,02	5,73
Cestování	1	116	6,14	4,75	3,43	5,33	5,70	3,76	4,96	5,10	5,02	6,26	4,32	5,69
Cestování	2	100	6,60	5,09	2,65	5,53	5,93	3,62	5,06	5,27	5,65	6,42	4,91	6,03
Společnost	1	116	5,31	4,90	2,78	4,33	4,77	4,26	5,51	4,72	4,88	5,32	4,78	5,28
Společnost	2	100	5,96	5,12	2,54	4,47	5,48	3,93	5,58	4,71	5,26	5,43	5,47	5,50
Sport	1	116	6,08	6,05	2,12	4,41	5,95	4,27	4,93	5,37	5,07	5,92	4,91	5,84
Sport	2	100	5,31	5,87	2,66	4,51	5,66	4,41	4,73	5,56	4,84	5,97	4,76	5,66
Náboženství	1	116	2,47	2,40	5,38	4,45	2,56	4,46	4,09	3,01	3,78	3,31	2,48	3,51
Náboženství	2	100	2,87	2,66	5,25	4,55	2,90	4,88	3,38	3,07	4,09	4,04	2,33	3,95

název	pohlaví	počet	nudný - zábavný	pomalý - rychlý	blízky - vzdálený	všední - výjimečný	pasivní - aktivní	lehký - těžký	individuální - společenský	tuhý - pružný	úzký - široký	zotročující - svobodný	tichý - hlučný	prázdný - plný
Já	1	116	5,50	5,35	2,09	5,34	5,43	4,05	4,30	5,29	4,09	6,27	4,27	5,74
Já	2	100	5,53	4,98	2,27	5,19	5,61	4,13	5,23	5,16	4,34	5,76	4,78	5,51
Příroda	1	116	5,11	3,62	2,76	4,97	4,57	3,95	3,61	4,80	5,13	5,94	2,34	5,82
Příroda	2	100	5,36	3,66	2,14	5,41	4,95	3,80	3,78	5,05	5,37	6,44	2,45	6,25
Život	1	116	5,78	5,72	2,15	5,49	5,72	4,98	4,31	5,18	4,89	5,85	4,41	5,82
Život	2	100	5,97	5,84	2,04	5,45	5,98	5,01	4,89	5,14	5,30	5,79	5,08	5,91
Kultura	1	116	4,44	3,81	3,60	4,59	3,84	4,41	4,81	4,41	4,56	5,03	3,79	5,16
Kultura	2	100	5,06	4,00	3,04	5,08	4,76	4,24	4,74	4,77	5,11	5,54	4,00	5,54
Sex	1	116	6,43	4,70	2,16	5,25	6,00	3,58	4,54	5,69	4,75	5,93	5,06	6,07
Sex	2	100	5,98	4,74	2,52	4,94	5,68	3,64	3,88	5,75	4,77	6,21	4,79	5,88

Příloha XVII – Škálové průměry pro straty dle studijního ročníku

název	studijní ročník	počet	nudný - zábavný	pomalý - rychlý	blízky - vzdálený	všední - výjimečný	pasivní - aktivní	lehký - těžký	individuální - společenský	tuhý - pružný	úzký - široký	zotročující - svobodný	tichý - hlučný	prázdný - plný
Hudba	1	82	6,24	5,32	2,34	4,54	5,59	4,18	3,77	5,39	4,80	6,49	5,61	6,04
Hudba	2	68	6,13	5,00	2,21	4,59	5,32	3,99	3,79	5,34	4,99	6,43	5,10	6,26
Hudba	3	66	6,17	4,73	2,39	4,80	5,42	3,77	4,64	5,26	5,20	6,29	4,97	5,65
Budoucnost	1	82	5,44	4,51	3,52	5,41	5,50	4,78	4,94	4,77	4,89	5,55	4,30	5,91
Budoucnost	2	68	5,47	4,43	3,54	5,35	5,57	4,44	4,07	4,76	4,96	6,12	4,26	6,16
Budoucnost	3	66	5,38	4,80	3,55	4,98	5,53	4,68	4,27	4,86	5,33	5,44	4,14	5,73
Hra	1	82	6,23	5,15	3,01	4,62	5,93	4,49	5,37	5,24	5,10	5,85	5,13	5,72
Hra	2	68	6,12	5,32	2,60	4,99	5,76	4,32	5,40	5,07	4,85	5,91	4,66	5,91
Hra	3	66	6,55	5,17	2,65	4,70	6,32	4,00	5,71	5,21	5,44	6,00	5,26	5,79
Poznání	1	82	5,93	4,09	2,78	5,05	5,46	4,12	4,46	4,74	5,05	5,76	3,94	5,68
Poznání	2	68	5,66	4,31	2,62	5,37	5,32	4,40	3,97	4,78	4,49	6,01	3,57	5,78
Poznání	3	66	5,70	4,18	2,76	5,17	5,42	4,09	3,94	4,88	5,06	5,80	3,68	5,77
Volný čas	1	82	6,34	5,02	2,38	4,94	5,78	3,02	5,09	5,24	5,05	6,33	4,73	5,98
Volný čas	2	68	6,16	5,53	2,37	4,99	5,60	3,19	4,60	5,50	4,72	6,43	4,69	5,87
Volný čas	3	66	6,05	5,00	2,21	5,11	5,74	3,17	4,79	5,21	4,74	6,08	4,65	5,85
Internet	1	82	5,71	5,74	2,43	3,28	5,10	2,93	4,49	4,40	5,39	4,94	3,90	5,52
Internet	2	68	5,79	5,69	2,56	3,46	5,18	3,07	4,21	4,93	5,47	5,18	3,62	5,71
Internet	3	66	5,41	5,42	2,61	3,23	5,02	2,98	4,26	4,91	5,62	4,73	3,55	5,39
Kamarádi	1	82	6,22	5,37	1,49	5,56	5,67	3,83	5,48	5,30	4,17	6,20	4,90	5,88
Kamarádi	2	68	6,32	4,99	1,41	5,79	5,82	3,94	5,49	5,40	4,21	6,34	4,81	6,03
Kamarádi	3	66	6,42	4,97	1,82	5,53	6,00	3,65	5,61	5,00	4,64	5,59	5,36	5,61
Povinnost	1	82	3,18	3,61	4,04	2,93	4,40	4,84	3,34	3,46	4,11	3,37	3,46	4,11
Povinnost	2	68	2,96	3,53	3,76	2,94	4,04	5,04	2,91	3,60	3,99	3,38	3,24	4,35
Povinnost	3	66	2,55	3,44	3,61	2,74	4,14	5,08	2,88	3,24	3,86	2,67	3,39	3,86
Čtení	1	82	3,67	3,63	4,60	4,88	3,46	3,51	2,77	3,80	4,16	5,04	1,85	4,52
Čtení	2	68	4,22	3,74	3,94	4,68	4,06	3,53	2,12	3,90	4,51	5,37	1,76	5,25
Čtení	3	66	4,41	3,64	3,85	4,50	4,21	3,71	2,03	4,14	5,56	5,15	1,77	5,15
Škola	1	82	4,04	3,79	3,34	3,16	4,85	5,16	5,62	4,00	4,72	3,63	4,71	5,34
Škola	2	68	3,54	3,32	3,03	3,15	4,60	5,28	5,06	3,82	4,56	3,59	4,85	5,21
Škola	3	66	3,47	2,95	4,06	2,39	4,08	4,85	4,79	3,21	4,39	3,05	5,17	4,92
Svět	1	82	5,71	5,57	3,24	5,10	5,54	4,89	5,46	4,67	5,60	5,06	5,25	5,87
Svět	2	68	5,74	5,82	2,99	5,19	5,32	4,96	5,16	4,88	5,50	5,44	5,51	6,19

název	studijní ročník	počet	nudný - zábavný	pomalý - rychlý	blízky - vzdálený	všední - výjimečný	pasivní - aktivní	lehký - těžký	individuální - společenský	tuhý - pružný	úzký - široký	zotročující - svobodný	tichý - hlučný	prázdný - plný
Svět	3	66	6,09	6,03	3,41	5,47	5,67	4,86	5,15	4,97	6,03	5,08	5,52	5,89
Rodina	1	82	6,01	4,90	1,70	5,39	5,73	3,94	5,59	4,89	4,91	5,54	4,76	5,49
Rodina	2	68	5,57	4,54	1,35	5,44	5,40	3,90	5,00	4,93	4,09	5,78	4,63	5,66
Rodina	3	66	5,88	4,21	1,64	5,70	5,61	3,67	5,42	4,64	4,89	5,27	4,70	5,68
Cestování	1	82	6,23	5,04	2,84	5,35	5,55	3,57	5,18	5,22	5,10	6,16	4,60	5,76
Cestování	2	68	6,49	4,74	3,18	5,68	5,97	3,57	4,84	5,19	5,31	6,62	4,54	5,97
Cestování	3	66	6,36	4,92	3,24	5,24	5,95	3,97	4,95	5,12	5,58	6,26	4,64	5,83
Společnost	1	82	6,04	5,01	2,59	4,50	5,38	3,89	5,71	4,82	5,23	5,63	5,10	5,45
Společnost	2	68	5,35	5,04	2,56	4,37	4,99	4,46	5,44	4,65	5,04	5,57	4,81	5,49
Společnost	3	66	5,35	4,94	2,88	4,29	4,86	4,02	5,44	4,65	4,85	4,83	5,39	5,20
Sport	1	82	5,90	6,00	2,28	4,50	5,94	4,16	5,27	5,68	5,12	6,12	5,05	5,83
Sport	2	68	5,54	5,97	2,16	4,68	5,59	4,72	4,51	5,26	4,69	5,96	4,54	5,87
Sport	3	66	5,68	5,92	2,70	4,17	5,89	4,15	4,64	5,38	5,05	5,71	4,89	5,56
Náboženství	1	82	2,83	2,60	5,38	4,51	2,91	4,46	3,98	3,16	4,09	3,71	2,44	3,89
Náboženství	2	68	2,49	2,71	5,18	4,97	2,53	4,82	3,76	3,21	3,82	3,82	2,47	3,74
Náboženství	3	66	2,62	2,23	5,39	3,98	2,67	4,71	3,48	2,71	3,83	3,39	2,32	3,47
Já	1	82	5,38	5,22	2,10	5,40	5,50	4,21	4,95	5,11	4,04	5,93	4,62	5,46
Já	2	68	5,59	5,13	2,28	4,96	5,38	4,32	4,82	5,18	4,13	6,13	4,54	5,66
Já	3	66	5,61	5,18	2,15	5,42	5,67	3,70	4,36	5,44	4,50	6,06	4,32	5,82
Příroda	1	82	5,37	3,73	2,33	5,02	4,90	3,99	3,90	4,85	5,17	6,04	2,35	6,04
Příroda	2	68	4,99	3,60	2,72	5,24	4,47	3,96	3,28	4,82	5,01	6,09	2,37	5,85
Příroda	3	66	5,30	3,56	2,39	5,29	4,83	3,67	3,85	5,09	5,56	6,42	2,47	6,17
Život	1	82	5,72	5,73	2,04	5,35	5,48	5,13	4,93	5,34	4,99	5,89	4,83	5,89
Život	2	68	5,87	5,85	2,04	5,30	5,97	5,10	4,29	5,12	4,94	5,87	4,59	6,06
Život	3	66	6,05	5,76	2,23	5,80	6,15	4,71	4,44	4,98	5,33	5,70	4,71	5,62
Kultura	1	82	4,37	3,80	3,32	4,96	4,07	4,54	4,55	4,65	4,54	5,17	3,73	5,20
Kultura	2	68	4,75	4,06	3,49	4,75	4,44	4,26	5,04	4,46	5,04	5,43	3,84	5,43
Kultura	3	66	5,15	3,85	3,23	4,70	4,32	4,14	4,79	4,62	4,92	5,21	4,14	5,42
Sex	1	82	6,32	4,82	2,62	5,20	5,85	3,89	4,78	5,65	4,91	6,00	4,91	5,95
Sex	2	68	5,99	4,65	2,24	5,12	5,44	3,65	3,65	5,75	4,32	6,57	4,84	6,04
Sex	3	66	6,35	4,67	2,06	4,98	6,27	3,21	4,17	5,77	5,02	5,61	5,06	5,95

Příloha XVIII – Škálové průměry pro straty dle typu školy

název	studijní ročník	počet	nudný - zábavný	pomalý - rychlý	blízký - vzdálený	všední - výjimečný	pasivní - aktivní	lehký - těžký	individuální - společenský	tuhý - pružný	úzký - široký	zotročující - svobodný	tichý - hlučný	prázdný - plný
Hudba	1	53	6,58	4,96	2,23	4,58	6,17	3,91	3,92	5,36	5,40	6,47	5,57	6,15
Hudba	2	82	5,95	5,15	2,39	4,39	5,43	4,33	3,96	5,24	4,56	6,34	5,37	5,96
Hudba	3	81	6,16	4,98	2,30	4,91	5,01	3,72	4,20	5,41	5,14	6,43	4,94	5,91
Budoucnost	1	53	5,83	4,62	3,60	5,36	5,75	4,04	5,17	5,02	5,58	5,91	4,36	6,21
Budoucnost	2	82	5,38	4,60	3,40	5,28	5,52	4,84	4,52	4,71	4,84	5,82	4,30	6,01
Budoucnost	3	81	5,22	4,52	3,63	5,19	5,40	4,84	3,94	4,74	4,90	5,43	4,10	5,68
Hra	1	53	6,45	5,11	3,09	4,66	6,13	4,34	5,96	5,11	5,74	6,30	5,49	6,02
Hra	2	82	6,21	5,26	2,68	4,70	5,90	4,63	5,12	5,09	4,94	5,83	4,73	5,74
Hra	3	81	6,27	5,22	2,65	4,89	6,00	3,90	5,53	5,32	4,91	5,75	5,01	5,72
Poznání	1	53	5,89	4,42	2,53	5,45	5,51	3,72	4,64	4,83	4,89	6,28	4,17	6,04
Poznání	2	82	5,62	4,33	2,62	5,15	5,18	4,24	4,32	4,77	4,71	5,88	3,77	5,64
Poznání	3	81	5,85	3,89	2,95	5,05	5,57	4,47	3,65	4,80	5,04	5,54	3,44	5,64
Volný čas	1	53	6,19	4,74	1,94	5,47	5,85	3,13	4,89	5,51	5,40	6,26	4,92	6,08
Volný čas	2	82	6,23	5,26	2,65	4,72	5,70	3,20	4,94	5,04	4,71	6,29	4,72	5,79
Volný čas	3	81	6,16	5,38	2,25	4,99	5,64	3,04	4,72	5,47	4,64	6,28	4,52	5,90
Internet	1	53	5,75	5,62	2,28	3,49	5,75	2,64	4,66	4,85	5,75	5,45	4,25	5,68
Internet	2	82	5,77	5,80	2,35	3,30	5,11	3,11	4,52	4,78	5,29	5,12	3,37	5,56
Internet	3	81	5,44	5,46	2,85	3,22	4,65	3,10	3,91	4,58	5,51	4,44	3,69	5,43
Kamarádi	1	53	6,34	5,00	1,51	5,81	6,08	3,98	5,60	5,45	4,58	6,32	5,49	6,28
Kamarádi	2	82	6,28	5,09	1,65	5,39	5,72	3,85	5,59	5,07	4,10	6,06	4,85	5,57
Kamarádi	3	81	6,33	5,25	1,52	5,74	5,75	3,65	5,40	5,27	4,38	5,88	4,86	5,83
Povinnost	1	53	2,85	3,70	4,19	2,98	4,06	4,58	3,38	3,43	4,28	3,28	3,51	4,04
Povinnost	2	82	3,16	3,55	3,82	2,91	4,23	4,99	3,26	3,56	4,07	3,35	3,50	4,33
Povinnost	3	81	2,72	3,41	3,58	2,77	4,28	5,22	2,67	3,32	3,73	2,88	3,15	3,94
Čtení	1	53	4,00	4,00	4,66	4,62	3,98	3,40	2,77	3,98	5,66	5,36	2,00	4,74
Čtení	2	82	3,33	3,56	4,67	4,87	3,45	3,80	2,39	3,78	4,12	5,01	1,88	4,61
Čtení	3	81	4,86	3,56	3,32	4,58	4,25	3,47	2,00	4,06	4,65	5,22	1,59	5,42
Škola	1	53	3,92	3,43	3,96	3,13	4,47	4,91	5,19	3,75	4,85	3,64	5,42	5,23
Škola	2	82	3,62	3,50	3,46	2,79	4,61	5,21	5,22	3,71	4,49	3,40	4,55	5,29
Škola	3	81	3,65	3,25	3,14	2,91	4,51	5,12	5,16	3,67	4,47	3,35	4,90	5,01
Svět	1	53	5,91	5,60	2,98	5,47	5,66	5,26	5,30	4,89	5,81	5,40	5,45	6,00
Svět	2	82	5,80	5,65	3,11	5,04	5,27	4,73	5,23	5,02	5,54	5,12	5,24	5,89

název	studijní ročník	počet	nudný - zábavný	pomalý - rychlý	blízký - vzdálený	všední - výjimečný	pasivní - aktivní	lehký - těžký	individuální - společenský	tuhý - pružný	úzký - široký	zotročující - svobodný	tichý - hlučný	prázdný - plný
Svět	3	81	5,81	6,06	3,47	5,30	5,65	4,84	5,30	4,59	5,79	5,11	5,56	6,05
Rodina	1	53	6,23	4,75	1,66	5,91	5,89	3,75	5,85	4,94	4,87	5,57	5,06	5,70
Rodina	2	82	5,78	4,51	1,62	5,29	5,55	3,84	5,41	4,83	4,84	5,62	4,55	5,57
Rodina	3	81	5,63	4,53	1,46	5,44	5,43	3,90	4,96	4,74	4,31	5,42	4,62	5,57
Cestování	1	53	6,68	4,92	3,06	5,64	5,96	3,38	5,60	5,38	5,92	6,32	5,04	6,06
Cestování	2	82	6,16	4,76	3,07	5,35	5,65	3,52	5,07	5,06	5,10	6,23	4,39	5,68
Cestování	3	81	6,33	5,05	3,07	5,35	5,86	4,07	4,54	5,17	5,12	6,44	4,51	5,88
Společnost	1	53	5,98	5,11	2,30	4,64	5,66	4,23	5,42	5,00	5,19	5,57	5,26	5,55
Společnost	2	82	5,55	4,93	2,72	4,46	5,01	4,01	5,45	4,77	4,94	5,67	4,78	5,37
Společnost	3	81	5,43	5,00	2,85	4,16	4,81	4,12	5,72	4,47	5,09	4,94	5,31	5,30
Sport	1	53	5,74	5,75	2,60	4,21	5,79	4,28	5,15	5,40	5,25	6,08	4,87	5,77
Sport	2	82	5,67	5,85	2,40	4,67	5,52	4,30	4,76	5,27	4,80	6,01	4,74	5,71
Sport	3	81	5,77	6,22	2,19	4,40	6,12	4,40	4,72	5,69	4,94	5,79	4,93	5,80
Náboženství	1	53	2,79	2,57	5,17	4,66	2,81	4,26	3,77	3,30	4,23	4,26	2,42	3,79
Náboženství	2	82	2,38	2,54	5,62	4,35	2,59	4,44	4,20	3,06	3,51	3,51	2,43	3,22
Náboženství	3	81	2,85	2,47	5,11	4,53	2,79	5,12	3,31	2,84	4,15	3,38	2,40	4,16
Já	1	53	5,68	4,89	2,21	5,36	5,83	4,38	5,19	5,45	4,49	5,98	4,75	5,77
Já	2	82	5,48	5,41	2,13	5,21	5,43	4,17	4,80	5,13	4,23	6,32	4,61	5,74
Já	3	81	5,44	5,14	2,19	5,27	5,40	3,81	4,36	5,19	4,00	5,78	4,23	5,43
Příroda	1	53	5,58	4,00	2,13	5,45	5,43	3,70	4,32	4,98	5,42	6,38	2,77	6,13
Příroda	2	82	5,06	3,89	2,67	5,00	4,76	4,22	3,73	4,87	5,13	5,99	2,46	5,78
Příroda	3	81	5,16	3,15	2,49	5,16	4,28	3,65	3,23	4,93	5,23	6,22	2,07	6,19
Život	1	53	6,23	5,60	2,06	5,75	6,28	4,98	4,96	4,77	5,62	5,68	5,17	5,87
Život	2	82	5,61	5,79	2,01	5,35	5,45	5,21	4,56	5,22	4,73	5,90	4,41	5,79
Život	3	81	5,89	5,88	2,21	5,41	5,94	4,79	4,35	5,36	5,07	5,84	4,73	5,93
Kultura	1	53	4,98	3,98	3,40	4,98	5,06	4,32	5,09	4,81	4,94	5,38	4,19	5,58
Kultura	2	82	4,15	3,89	3,67	4,65	3,70	4,76	4,80	4,34	4,45	5,10	3,57	4,96
Kultura	3	81	5,15	3,85	2,98	4,88	4,32	3,90	4,54	4,67	5,10	5,36	4,01	5,56
Sex	1	53	6,15	4,64	2,04	5,23	6,00	3,47	4,09	6,13	5,23	6,40	4,91	5,89
Sex	2	82	6,40	4,89	2,09	4,95	5,87	3,60	4,39	5,32	4,85	6,35	4,88	6,00
Sex	3	81	6,09	4,59	2,77	5,19	5,74	3,70	4,17	5,85	4,36	5,54	5,01	6,02

Příloha XIX – Matice vzdálenosti slov sestavená na základě výpočtu D-statistik

	Hudba	Budoucnost	Hra	Poznání	Volný čas	Internet	Kamarádi	Povinnost	Čtení	Škola	Svět	Rodina	Cestování	Společnost	Sport	Náboženství	Já	Příroda	Život	Kultura	Sex
Hudba		2,26	1,76	2,09	1,41	3,00	2,14	6,63	5,65	5,38	2,55	2,23	1,72	2,18	1,56	7,94	1,68	3,51	1,88	3,28	1,05
Budoucnost	2,26		2,05	1,26	2,42	3,18	2,91	5,52	4,45	4,37	2,13	2,46	1,80	2,13	2,29	6,40	1,95	2,75	2,09	1,94	2,22
Hra	1,76	2,05		2,34	1,57	3,10	1,77	6,77	6,12	5,07	1,68	1,91	1,28	1,48	1,32	7,95	1,79	3,99	1,71	3,22	1,76
Poznání	2,09	1,26	2,34		2,11	2,91	2,66	5,57	4,14	4,69	2,93	2,07	1,86	2,36	2,48	6,48	1,73	1,89	2,27	2,00	1,89
Volný čas	1,41	2,42	1,57	2,11		2,77	1,54	6,93	5,71	5,64	2,73	1,74	1,20	2,09	1,68	8,02	1,46	3,44	2,15	3,31	1,06
Internet	3,00	3,18	3,10	2,91	2,77		3,77	5,41	4,69	4,59	3,49	3,30	3,20	2,57	2,68	6,97	3,07	3,53	3,43	3,17	3,13
Kamarádi	2,14	2,91	1,77	2,66	1,54	3,77		7,36	6,52	5,82	2,81	1,16	1,97	2,31	2,08	8,43	1,50	4,10	1,98	3,73	1,78
Povinnost	6,63	5,52	6,77	5,57	6,93	5,41	7,36		3,92	3,06	6,54	6,48	6,93	5,74	6,50	3,20	6,19	5,63	6,67	4,35	6,75
Čtení	5,65	4,45	6,12	4,14	5,71	4,69	6,52	3,92		5,24	6,15	5,76	5,58	5,51	5,90	3,85	5,27	3,29	5,90	3,58	5,62
Škola	5,38	4,37	5,07	4,69	5,64	4,59	5,82	3,06	5,24		4,82	4,97	5,57	3,94	5,14	4,75	5,04	5,34	5,42	3,31	5,54
Svět	2,55	2,13	1,68	2,93	2,73	3,49	2,81	6,54	6,15	4,82		2,69	2,24	1,87	1,97	7,67	2,56	4,47	1,82	3,27	2,77
Rodina	2,23	2,46	1,91	2,07	1,74	3,30	1,16	6,48	5,76	4,97	2,69		2,03	1,85	2,22	7,54	1,41	3,45	2,04	2,92	1,89
Cestování	1,72	1,80	1,28	1,86	1,20	3,20	1,97	6,93	5,58	5,57	2,24	2,03		2,10	1,95	7,77	1,81	3,34	2,04	3,07	1,45
Společnost	2,18	2,13	1,48	2,36	2,09	2,57	2,31	5,74	5,51	3,94	1,87	1,85	2,10		1,79	6,94	1,93	3,83	2,28	2,35	2,36
Sport	1,56	2,29	1,32	2,48	1,68	2,68	2,08	6,50	5,90	5,14	1,97	2,22	1,95	1,79		7,95	1,51	3,92	1,35	3,33	1,82
Náboženství	7,94	6,40	7,95	6,48	8,02	6,97	8,43	3,20	3,85	4,75	7,67	7,54	7,77	6,94	7,95		7,31	6,17	7,96	4,93	7,95
Já	1,68	1,95	1,79	1,73	1,46	3,07	1,50	6,19	5,27	5,04	2,56	1,41	1,81	1,93	1,51	7,31		3,17	1,54	2,70	1,48
Příroda	3,51	2,75	3,99	1,89	3,44	3,53	4,10	5,63	3,29	5,34	4,47	3,45	3,34	3,83	3,92	6,17	3,17		3,75	2,58	3,34
Život	1,88	2,09	1,71	2,27	2,15	3,43	1,98	6,67	5,90	5,42	1,82	2,04	2,04	2,28	1,35	7,96	1,54	3,75		3,39	2,00
Kultura	3,28	1,94	3,22	2,00	3,31	3,17	3,73	4,35	3,58	3,31	3,27	2,92	3,07	2,35	3,33	4,93	2,70	2,58	3,39		3,29
Sex	1,05	2,22	1,76	1,89	1,06	3,13	1,78	6,75	5,62	5,54	2,77	1,89	1,45	2,36	1,82	7,95	1,48	3,34	2,00	3,29	

Příloha XX – Vzdálenosti pojmu *volný čas* od ostatních slov pro jednotlivé straty

Volný čas	strata	Hudba	Budoucnost	Hra	Poznání	Internet	Kamarádi	Povinnost	Čtení	Škola	Svět	Rodina	Cestování	Společnost	Sport	Náboženství	Já	Příroda	Život	Kultura	Sex
	muži	1,6	2,2	1,8	2,2	2,6	1,5	6,4	5,9	5,8	2,5	1,6	1,4	2,2	1,8	8,0	1,8	3,5	2,3	3,7	1,2
ženy	1,3	2,8	1,7	2,2	3,4	1,7	7,6	5,6	5,5	3,1	2,1	1,3	2,2	1,9	8,1	1,7	3,4	2,2	2,9	1,4	
1. ročník	2,1	2,6	1,8	2,1	2,9	1,7	6,7	6,3	5,1	2,8	1,7	0,9	1,7	1,7	7,8	2,1	3,4	2,4	3,9	1,2	
2. ročník	1,5	2,5	1,6	2,4	2,6	1,9	6,9	5,6	5,7	2,6	2,1	1,6	2,4	1,8	8,0	1,6	3,9	2,2	3,4	1,5	
3. ročník	1,0	2,5	1,8	2,0	3,0	1,5	7,3	5,4	6,5	3,0	1,7	1,6	2,5	1,9	8,3	1,0	3,2	2,1	2,8	1,3	
SŠOSaP	1,8	2,1	2,3	1,5	2,7	1,6	7,2	5,9	5,7	2,9	1,7	1,6	1,9	2,2	7,8	1,7	2,6	2,3	3,0	1,1	
SPŠS	1,8	2,4	1,6	2,1	2,6	1,7	6,3	6,4	5,5	2,4	1,8	1,1	1,7	1,5	8,2	1,5	3,5	2,5	4,2	1,1	
GJVJ	1,3	3,0	1,6	2,9	3,4	1,5	7,5	5,3	5,9	3,2	2,0	1,6	2,9	2,0	8,1	1,6	4,1	2,1	2,9	1,6	

Příloha XXI – Zfaktorizovaný sémantický prostor

faktor	<i>h</i>	<i>h</i>	<i>h</i>	<i>h</i>	Hodnocení	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	<i>a</i>	Aktivita	<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>	<i>p</i>	Potence	
nazev / škála	1	4	7	10	průměr	2	5	8	11	průměr	3	6	9	12	průměr	
Hudba	6,19	4,63	4,04	6,41	5,32	5,04	5,45	5,33	5,25	5,27	2,31	4,00	4,98	5,99	4,32	
Budoucnost	5,43	5,26	4,46	5,69	5,21	4,57	5,53	4,80	4,24	4,79	3,54	4,64	5,05	5,94	4,79	
Hra	6,29	4,76	5,48	5,92	5,61	5,21	6,00	5,18	5,02	5,35	2,77	4,29	5,13	5,80	4,50	
Poznání	5,77	5,19	4,15	5,85	5,24	4,19	5,41	4,80	3,75	4,53	2,72	4,20	4,88	5,74	4,38	
Volný čas	6,19	5,00	4,84	6,28	5,58	5,18	5,71	5,31	4,69	5,22	2,32	3,12	4,85	5,90	4,05	
Internet	5,64	3,32	4,33	4,95	4,56	5,63	5,10	4,72	3,70	4,79	2,52	2,99	5,49	5,54	4,14	
Kamarádi	6,31	5,63	5,52	6,06	5,88	5,13	5,82	5,24	5,01	5,30	1,56	3,81	4,32	5,84	3,89	
Povinnost	2,92	2,88	3,06	3,16	3,00	3,53	4,21	3,44	3,37	3,64	3,82	4,98	4,00	4,11	4,23	
Čtení	4,07	4,70	2,34	5,18	4,07	3,67	3,88	3,93	1,80	3,32	4,16	3,58	4,70	4,94	4,35	
Škola	3,71	2,92	5,19	3,44	3,81	3,39	4,54	3,70	4,89	4,13	3,46	5,10	4,57	5,17	4,58	
Svět	5,83	5,24	5,27	5,19	5,38	5,79	5,51	4,83	5,41	5,39	3,21	4,90	5,70	5,98	4,95	
Rodina	5,83	5,50	5,35	5,53	5,55	4,58	5,59	4,82	4,70	4,92	1,57	3,84	4,65	5,60	3,92	
Cestování	6,35	5,42	5,00	6,33	5,78	4,91	5,81	5,18	4,59	5,12	3,07	3,69	5,31	5,85	4,48	
Společnost	5,61	4,39	5,54	5,37	5,23	5,00	5,10	4,71	5,10	4,98	2,67	4,11	5,06	5,38	4,30	
Sport	5,72	4,45	4,84	5,94	5,24	5,97	5,81	5,46	4,84	5,52	2,37	4,33	4,96	5,76	4,36	
Náboženství	2,66	4,50	3,76	3,65	3,64	2,52	2,72	3,04	2,41	2,67	5,32	4,65	3,93	3,71	4,40	
Já	5,51	5,27	4,73	6,03	5,39	5,18	5,51	5,23	4,50	5,11	2,17	4,09	4,21	5,63	4,03	
Příroda	5,23	5,17	3,69	6,17	5,06	3,64	4,75	4,92	2,39	3,92	2,47	3,88	5,24	6,02	4,40	
Život	5,87	5,47	4,58	5,82	5,44	5,78	5,84	5,16	4,72	5,37	2,10	5,00	5,08	5,86	4,51	
Kultura	4,73	4,81	4,78	5,26	4,90	3,90	4,26	4,58	3,89	4,16	3,34	4,33	4,81	5,34	4,46	
Sex	6,22	5,11	4,24	6,06	5,41	4,72	5,85	5,72	4,94	5,31	2,33	3,61	4,76	5,98	4,17	
	nudný-zábavný	individuální-společenský	všední-výjimečný	zotročující-svobodný		pasivní-aktivní	pomalý-rychlý	tuhý-pružný	tichý-hlučný		blízký-vzdálený	lehký-těžký	úzký-široký	prázdný-plný		

Abstrakt

KOČEROVÁ, M. *Obsah pojmu „volný čas“*. České Budějovice 2011. Diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Teologická fakulta. Katedra pedagogiky. Vedoucí práce PhDr.O. Jíra.

Klíčová slova: volný čas, náctiletí, pedagogika volného času, leisure, free time, sémantický diferenciál

Volný čas je významnou součástí života mladých lidí. Postoj, který mladí lidé k volnému času zaujímají se odvíjí od jejich subjektivního vnímání tohoto pojmu. V návaznosti na Charlese Osgooda se autor snaží zjistit, pomocí metody sémantického diferenciálu, jaký je konotativní aspekt pojmu „volný čas“ a následně jej porovnat s definicemi volného času v odborné literatuře.

Abstract

The meaning of the „leisure” for young people

Key words: Free Time, Teens, Young People, Leisure Pedagogy , Leisure, Semantic Differential

Free time is one significant phenomenon of young people's life. The attitude which young people have to free time depends on their subjective meaning of it. The author builds on the theory of Charles Osgood and tries to find the meaning from *free time* using the semantic differential as a method of research and the result compares with the definition of free time in literature.